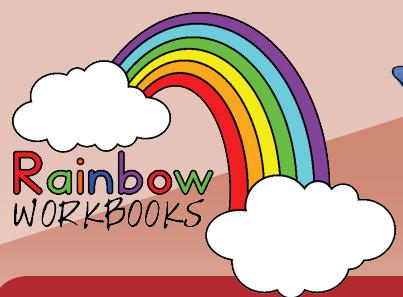


# TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI

Bugu ya 1  
Themo 1 & 2



TSHIVENDA HOME LANGUAGE  
GRADE 4 – BOOK 1  
TERMS 1 & 2  
ISBN 978-1-920458-47-8  
THIS BOOK MAY NOT BE SOLD.  
9th Edition

ISBN 978-1-920458-47-8



9 781920 458478



ISBN 978-1-920458-47-8

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI – Gireidi ya 4 Bugu ya 1



Dzina:

	Kilasi:
--	---------



basic education

Department:  
Basic Education  
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA



Vho Angie Motshekga  
Minista wa Muhasho wa  
Pfunzo ya Muteo



Vho Enver Surty  
Muthusaminista wa  
Pfunzo ya Muteo

Bugu idzi dzo iwlwala vhana vha Afrika Tshipembe, mushumo wa hone wo rangiwa phanda nga Minista wa Pfunzo ya Muteo. Vho Angie Motshekga na Muthusaminista wa Pfunzo ya Muteo. Vho Enver Surty.

Bugu dza u shumela dza Rainbow ndi tshipida tsha zwe Muhasho wa Pfunzo ya Muteo wa ita zwa u khwiñisa vhukoni ha vhagudi vha Afrika Tshipembe vha gireidi dza rathi dza u ranga. Sa tshiñwe tsha zwitħu zwiħulwane zwa Pulanetshumisi ya Muvhuso, thandela iyi yo konadzea nge ya lambedzwa lu sa vhudziswi nga Muhasho wa Gwama ja Lushaka.

Hezwi two ita uri Muhasho u kone u bveledza bugu idzi, dzi kha nyambo dzothe dza tshiofisi, dzi tshi waniwa mahala.

Ri na fulufhelo lauri bugu idzi dzi do thusa vhadededzi (vhagudisi) mushumoni wavho wa u funza wa duvha liñwe na liñwe khathihi na u vha na vhutanzi uri vha khunyeledze kharikhulamu yothe. Ro ita nga vhuronwane uri ri sumbedze nqila vhadededzi kha nyito nge ra shumisa aikhoni dzi no sumbedza uri mugudi u tea u ita zwifhio.

Ri na fulufhelo li no bva li mbiluni uri vhana vha do diphina nga u shumisa bugu idzi zwenezwi vha tshi khou aluwa na u guda, khathihi na uri na vhonevho, sa mudededzi, vha do diphina na vhana avha.

Ri ri kha vhone na vhagudi vhavho, ngavhe zwi tshi vha nakela musi vha tshi shumisa bugu idzi. Zwi pfumbe.

## VHUDIFHINDULELI HA VHASWA VHA AFRIKA TSHIPEMBE

<b>Ndingano</b>	<b>Tshirunzi tsha muthu</b>	<b>Vhutshilo</b>
Farani muthu muñwe na muñwe nga u linganana na u fana. Ni songo ħalula.	Thonifhani muthu muñwe na muñwe. Ni vhe na vhuhwawho na u vhavhalela.	Hulisani na u thonifha vhabebi vhānū. Funanani na u fulufhedzea muñani wa hanu. Vhutshilo hothe ndi mpho. Vhu thonifheni.
<b>Hayani</b>	<b>Pfunzo</b>	<b>U shuma</b>
Thusani kha mishumo ya hayani.	Dzhenani tshikolo, ni gude ni shumese. Tevhedzani milayo ya tshikolo.	Vhana vha songo kombetshedzwa u ħoda mishumo.
<b>Mboholowo na tsireledzo</b>	<b>Ndaka</b>	<b>Vhurereli, lutendo na miħumbulo</b>
Ni songo vhaisa, u shengedza kana u shushedza vhañwe, nahone ni songo tenda vhañwe vha tshi zwi ita. Tandululani phambano nga mulalo.	Thonifhani ndaka ya vhañwe vhathu. Ni songo tshinyadza ndaka nahone ni songo tswa.	Thonifhani lutendo na miħumbulo ya vhañwe vhathu. ☀️🌙
<b>Tsireledzo</b>	<b>Vhudzulapo</b>	<b>Mboholowo ya u amba</b>
Vhavhalelan iħħasi. Ni songo tambisa mađi na muğagħi. Tsireledzani zwipuka na zwimela. Kunakisani midj ya hanu na zwitħavha zwa hanu.	Ivħani mudzulapo wa Afrika Tshipembe wa vhukuma na u fulufhedzea. Tevhedzani milayo, ni vhe na vhutanzi uri na vhañwe vha ita ngauralo.	Ni songo ītuwedza mazwifhi na vengo. Ivħanani na vhutanzi uri vhañwe vhathu vha songo nyadziwa kana u vhaiswa.



Published by the Department of Basic Education  
222 Struben Street  
Pretoria  
South Africa

© Department of Basic Education  
Ninth edition 2019

ISBN 978-1-920458-47-8

This book may not be sold.

The Department of Basic Education has made every effort to trace copyright holders but if any have been inadvertently overlooked, the Department will be pleased to make the necessary arrangements at the first opportunity.

Gireidi ya **4**



L u a m b o  
I w a h a y a n i

NGA TSHIVENDA



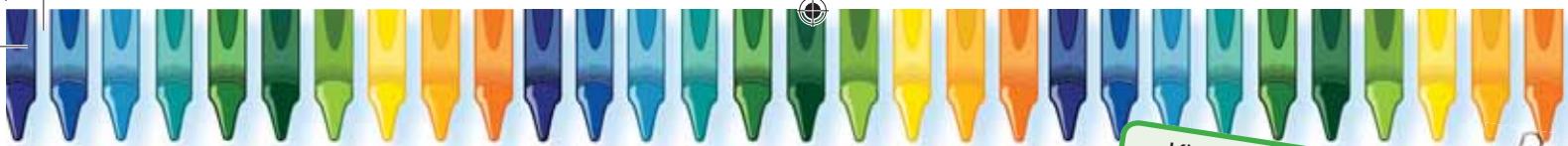
Heyi bugu ndi ya:



Bugu ya

1

TSHIVENDA



# TSUMBANDILA DZA U SHUMISA IYI BUGU YA MISHUMO

Kha vha shumise Bugu ya Mishumo khathihi na zwiñwe zwiko zwi re hone. Kha vha òole CAPS ya Vhuimo ha Vhukati ya Luambo Iwa Hayani.

Bugu ya Mishumo ya vhuimo ha vhukati ha ngudo ya Luambo Iwa Hayani i a vha ñanganedza. Vhuimo uhu ha vhukati ha ngudo dza Luambo Iwa Hayani ho itelwa u alusa vhukoni ha luambo kha vhagudi uri vha kone u alusa zwikili zwavho zwa u davhidzana hu no itwa vhutshiloni, khathihi na u alusa zwikili zwa u guda funzoni ri tshi buða na kharikhuðamu. Ri na fulufhelo ñauri vha ðo zwi vhona uri iyi Bugu ya Mishumo i thusa vhagudi kha u alusa vhukoni uhu he ha bulwa.

Bugu ya Mishumo iyi yo dzudzwanywa hu tshi tevhedzwa zvitendeledzi zwa vhege mbilimbili zwa CAPS. Vha ðo ñangana na migaganyo ya zwine zwa ðo funzwa kha tshitendeledzi tshiñwe na tshiñwe tsha vhege idzi mbili kha masiañari 1, 35, 69 na 103 a iyi Bugu ya Mishumo. Tshitendeledzi tshiñwe na tshiñwe tsha vhege mbili tsho vhekanya wauri tshi katele zwikili zwi tevhelaho zwa luambo:



Kha ri ambe

## 1 U thetshelesa na U amba (Oraña) – awara dza 2 kha tshitendeledzi tsha vhege dza 2 (mbili)

Vhagudi vha tea u ñewa zwikhala tshifhinga tshoþhe zwa u alusa zwikili zwavho zwa U thetshelesa na U amba zwa u kuvhanganya ngazwo mafhungomatsivhudzi, vha tandulula thaidzo na u bula mihumbulo yavho na kuvhonele kwavho kwa zwithu. Bugu ya Mishumo i na nyito dzi re na tshivhalo dza u amba na u thetshelesa dzine vhone vha nga dzi shumisa u itela u vha na vhuñanzi uri vhagudi vha wana zwikhala musi na musi zwa u ita ñdowendewe dza u tou amba.



Kha ri vhale

## 2 U vhala na U ñalela – awara dza 5 kha tshitendeledzi tsha vhege dza 2 (mbili)

CAPS i lila uri vhagudi vha vhale na u ñalela zwibveledzwa zwa mañwalwa magede na tshaka dza mañwalwa nngede kha tshitendeledzi tshiñwe na tshiñwe tsha vhege mbili. Hafha hu katelwa u vhala: nganeapfufhi (zwiñori zwipfufhi), foþokuþoo (ngano), nganetshelomuñe, mañwalo, imeñli, zwiñwalwa kha dayari, matambwa, atikili dza guranñda, atikili dza magazini, inthaviwu dza radio, vturendi, mañwalwa a u þuþuwedza, khungedzelo, ndaela, ndaedzandila na kuitelwe kwa zwithu. I tshi inga kha zwenezwi, CAPS i lila uri vhagudi vha vhale mañwalwa a re na mafhungomatsivhudzi a u tou vhone: mimepe, tshati, dzithebuþu, nyolo, mepe ya mihumbulo, tshati dza mutsho, phosíþara, ndivhadzo, zwifanyiso na dzigirafu. Vha ðo wana hu na zwibveledzwa zwa mañwalwa zwi re na tshivhalo kha iyi Bugu ya Mishumo.

CAPS i bula maitele a u vhala ane a vha maga a thangelauvhala, u vhala na thevhelauvhala. Vha ðo ñangana na þhalutshedzo dzi no sumbedza maga nga maga dza 'kuvhalele' nga ngomu ha khavara ya nga phanda ya bugu iyi.



Kha ri ñwale

## 3 U ñwala na U ñekedza – awara dza 4 kha tshitendeledzi tsha vhege dza 2 (mbili)

CAPS i lila vhagudi vha tshi ita ñdowendewe dza u ñwala musi na musi dza mafhungo o fhambananaho. Bugu ya Mishumo iyi i na fureme dza u ñwala ngadzo khathihi na nzunzanyo dzi no ðo ðudumedza vhagudi vha tshi bveledza zwibveledzwa zwa u tou ñwala, zwa u tou vhona na zwa midia minzhi. Vha ðo ñangana na þhalutshedzo dzi no sumbedza maga nga maga dza 'kuþwalele' nga ngomu ha khavara ya nga phanda ya iyi Bugu ya Mishumo.

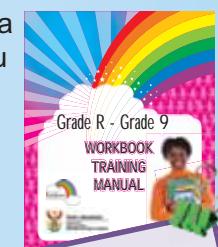


Kha ri ñwale

LUAMBO

## 4 Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo – awara ya 1 kha tshitendeledzi tsha vhege dza 2 (mbili)

CAPS i vha ñea mutevhe wa Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo (zwiterñwa) zwine zwa tea u funzwa kha gireidi ñhwe na ñhwe. Iyi Bugu ya Mishumo i dzenisa na ñdowendzo nngede dza tshitendeledzi tshiñwe na tshiñwe tsha vhege mbili. Nyito idzi dzi anzela u katela 'noutu/nzhele' dza u þalutshedza milayo ya luambo.



Vha tshi ðoda tsivhudzo ñhwe kha vha òole Workbook Training Manual.

# Thero ya 1: Ngano na dzindima

Zwitori

Themo ya 1: Vhege dza 1 – 2

**1 U tamba mutambo**

2

U rangela u vhala na u humbulela mafhuno a tshitor. Therisano nga vhaanewa, fhethuvhupo na puloto. Therisano ya u humbulela uri tshitor tshi do fhele nga ndila ifhio. U nwala magumo a tshitor. U tamba litambwa li no amba nga tshitor. Nqowedzo ya divhamaipf yo livhanywa na maipfi o swifhadzaho/a re na muvhala a re tshitorini.

**2 U elekanya nga tshitor**

4

Divhamaipf: U livhanya maipfi na zwine a amba. Tholokanyondivho: U fhindula mbudziso thalutshedzwa na mbudziso dza phindulothopolwa. Nweledzani u tevhekana ha zwiitei tshitorini.

**3 Ho bvelela mini nga marahu**

6

U vhala magumo a tshitor. U anetshela hafhu zwe zwa bvelela kha thevhekano ya tshitor. U nombora mafhuno na no bva tshitor a tshi tevhekana nga ngona. U divhadzwa madzinazwao. U topola madzina zwao tshitorini. U sedzesu kuñwalele.

**4 U nwala tshitor**

8

U tevhela maga a u nwala manwala hu u itela u nwala tshitor. U pulanela tshitor nga mepe wa mihibulo. U nwala tshitor hu tshi shumisa fereme. U rumela SMS, ri tshi shumisa mafhuno a sa kondi. U rekhoda maipfi maswa na thalutshedzo dza kha dikishinari (thalusamaipfi).

**5 Tshaka dzo fhambananaho dza madzina**

10

U topola madzinazwao na madzina vhukuma. U shumisa madzina vhukuma mafhungoni. Madzina a zwi no vhalea na a zwi sa vhalei. U wana uri madzina ndi a no vhalea kana ndi a sa vhalei.

**6 Jabu u kadzinga makumba**

12

U rangela u vhala na u humbulela mafhuno a tshitor hu tshi shumisa vhusevhedi ha u tou vhona nga maño. Therisano nga tshitor – vhaanewa na puloto. U shumisa zwifanyiso (nyolo) zwa khathuni na mapulo a maipfi kha u bveledza tshitor. U pulanela na u nwala tshitor hu tshi shumisa ndugiselamushumo i sa dini. U nwala tshitor zwi tshi langwa nga zwifanyiso zwi re kha ndugiselamushumo. U rekhoda maipfi maswa na thalutshedzo dza kha dikishinari yawe ene mune.

**7 Zwine phanda ha bugu (khavara) ha ri vhudza**

14

U shumisa tshitor tsho fhiraho sa murango wa u sengulusa bugu. U nula mafhungomatsivhudzi a tshi bva tshitorini na kha khavara ya bugu, u nweledza puloto na vhaanewa. U topola milayo i re kha khavara. U nweledza thevhekano ya zwithu nga lijo la muanewa muhulwane zwi kha tshifhinga tsho fhiraho nahone zwo tou nwaliwa kha dayari. U livhanya mañaluli na madzina, mafhambanyi na makateli.

**8 Nwalani nga ngona**

16

U pulanela na u nwala nga ha iwe muñe. Hu tshi sedzeswa thoho dza mafhuno na phara. U rekhoda maipfi maswa na thalutshedzo dza kha dikishinari.

## Masiañari a vhurendi

Themo ya 1: Vhege dza 3 – 4

**9 Siatari la zwirendo**

18

U vhalela zwirendo zwihili ntha. U sedzesu zwishumisa zwa vhurendi: Onomatopia, mutevhetsindo na pfanapheledzo (raimi). U fhindula mbudziso dza tholokanyondivho dzi no kwama tshirendo. U topola maipfi a re na raimi na zwiñwe zwishumisa zwa vhurendi.

**10 Nwalani tshirendo tshanu inwi mune**

20

U dzenisa maipfi a re na pfanapheledzo hu tshi fhedziswa tshirendo. U nwala tshirendo hu tshi shumisa ndima dzi re na pfanapheledzo. U divhadzwa madzina a ngelekanyo U nwala madzina a ngelekanyo o teaho mafhungoni.

**11 Luñwalo lwa madzina**

22

U nwala madzina a tshaka dzo fhambananaho kha luñwalo u itela uri lu ambe. U nwala zwi nwaliwaho kha dayari hu tshi shumisa madzina a ngelekanyo. U nweledza tshirwalwaho kha dayari nga u shumisa mafhuno a sa kondi kha SMS. U dzenisa mafhungomatsivhudzi a iwe muñe kha fomo hu tshi shumisa madzina vhukuma. U topola na u shumisa madzina vhukuma mafhungoni. U vhekanya madzina e kha mutevhe wa madzina vhukuma a vhatu, fhethu kana tshifhinga (dúvha kana nwedzi).

**12 Lwendo lwa tshikolo lwa vha takalelaho zwikhokhonono**

24

U vhala thambo ya lwendo lwa tshikolo U topola madzina. U fhindula mbudziso dza tholokanyondivho. Vhalani tshirendo ni topole mipi a re na raimi. Olani tshifanyiso tshe tsha disendeka nga tshirendo itshi.

**13 Ubafhi iwe tthisusu?**

26

U vhala zwirendo zwa tshivhumbeo. U ita dongazwiga mafhungoni.

**14 Ri tuma madzina**

28

U fhandekanya madzinambumbano a bva madzinazwao. U thetshelesa maipfi a re na mibvumo. U topola madzina a ngelekanyo.

**15 Imbani luimbo**

30

U vhala tshirendo. O ita ndongazwiga mafhungoni Zwithu zwine zwa tea u elelwa zwa madzina a no vhalea.

**16 Kha ri nwale bugu**

32

U pulanela u nwala bugu ya tshitor. U nwala na u kumedza bugu ya zwiñori i no tou kherulwa.

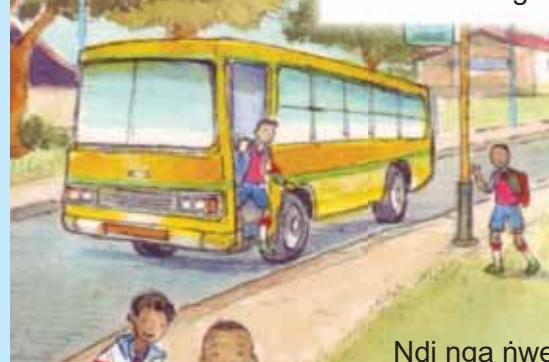


# 1 U tamba mutambo



Kha ri ambe

Lavhelesani tshifanyiso ni ambe uri ni vhona u nga tshiṭori tshi khou amba nga mini. Ni vhona u nga itshi tshiṭori ndi tshiṭori tsha vhukuma? Ni vhona u nga vha vha re tshiṭorini vha na miwaha mingana?



Ndi nga ḥwedzi wa Thafamuhwe, mutsho u tshi rotholela, musi thimu ya bola ya milenzhe ya vha miwaha ya fhasi ha ya 12 vha tshi tsa bisini nga muthihi nga muthihi. Vha pfala vha tshi tou zhamba. Vha ndilani ya u ya u tamba metshe wa faina wa ḥwaha uyo. Vha mbo tshimbila vha tshi hwenya vha tshi livha tshiṭediamu, vha mbo ḥanganedzwa nga phosho ya mavuvuzela khathihi na nga phosho ya vhana vha no khou khuza.

Muñwe na muñwe o vha o nyanyulwa vhukuma nga mutambo wa faina u re vhukati ha New Town School na Sea View Primary School.

Ann na Mandu ndi vhone vhasidzana vhe vhothe afha kha thimu ya New Town. Vhothe vha na fulufhelo lauri vha do kunda tshikolo tsha Sea View Primary.

Musi Ann, a re ene mukaputeni a tshi khou pfuka mudavhi, a di elekanya a tshi khou ḥanganedza khaphu ya thimu yawe. A i elekanya i tshi khou vhengema ḫuvhani. Ann o vha e muthu wa vhulenda. Ndi ene we a ita uri hu vhe na khontsati ya tshikolo ya u kuvhanganya tshelede ya u renga khokho dza vhatambi vha thimu yawe vhe vha vha sa koni u di rengela. Namusi o diimisela u ranga thimu yawe panda uri i kunde!

Na Mandu a re na miwaha ya fumithihi ha ngo takala zwone. O divhona o kora nga khokho dzawe dza muvhala wa muṭada. Khathihi fhedzi a mbo tavha mukosi nge a wela ngomu dindini.

## Musi ni sa athu vhala

- Lavhelesani zwifanyiso na ḥhoho ni lingedze u humbulela uri mahwalwa aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani maṭo (u sikima) kha siṭari ni wane uri ni do vha ni tshi khou vhala nga mini.



Musi ni tshi khou vhala

- Vhambedzani zwe na humbulela na zwe na vhala. • Arali ni sa pfeſesi phara iyi, i vhaleleni hafhu nga u tou ongolowa. I vhaleleni nthā.



Kha ri vhale

"Nthuseni wee!" ndi ene a tshi tzhema. Ann, Peter na Ntakadzeni vha huma vha tshi gidima uri vha mu thuse. "Yowee!" ndi ene a tshi lila a tshi khou ṭhobila nga mulenzhe muthihi. "Mulenzhe wanga a u tendi u kanda!" A mbo ḋi dzula fhasi hatsini. "Ndi tou rabela uri a tho ngo fhirea kha tshinungo," u ralo miṭodzi i tshi tsenga.

Ann o vha a si na vhuṭanzi uri u huvhala ha Mandu hu mu kwama u swika ngafhi. "Arali Mandu a sa ḋo kona u tamba, zwi amba uri na nne ndi nga si tambe ngauri ndi tea u mu isa kijiniki."

Ann a pfa zwe mu dina vhukuma.

"Ni songo vhilahela Mandu," ndi ene a no ralo. "Ndi ḋo ni isa ha dokotela."

"Hai. A zwi konadzei! Ni songo ḋidina. Ndi ḋo lendela ndi heneffa u swika metshe u tshi tshaya."

Ni nga si dzule hafha ni noṭhe, Mandu," ndi Ann a tshi fhindula.

Ann a amba na vhaṇwe vha thimu yawe, a tshi lingedza zwi tshi kondā uri a si vhonale uri u khou lila, a ri "Tshimbilani ni ye u tamba. Ni vhe na vhuṭanzi uri ni a kunda!"



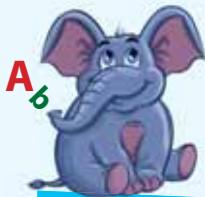
Kha ri ḋwale

Ambani na khonani yanu malugana nauri ni vhaba u nga tshiṭori tsho fhela hani. Ni kone u ḋwala magumo a tshiṭori a re na maipfi a vhukati ha 40 na 50. Ni vhaba u nga Ann u ḋo tamba kana u ḋo thusa Mandu?

## 2 U elekanya nga tshitorì



Vhaanewa vha tshitorì ri vha ñivha nga **zwiito zwavho**, kuhumbulele **kwavho** na **zwine vha amba**. Ambani nga mvumbo ya Ann. Ambani nga zwe a ita, zwe a humbula na zwiito zwawe.



Talani mutalo wa u livhanya ipfi ji re kha tsha monde na thalutshedzo yaþo i re kha tsha u ja.

divhona
vhengema
tzhema
huvhala
zwi tshi kondà

penya
ongolela
humbulela
nga nungo dzothè
vhaisala



Vhalani tshitorì tsha Mandu na Ann ni fhindule mbudziso idzi.



Vhaanewa vhahulwane ndi vhonnyi tshitorini itshi?

Zwino tagedzelani ledere ji re tsini na phindulo yone.

Ri zwi ñivha nga mini uri Mandu o vha e na mazhuluzhulu?

- 1 Ha ngo kona u vhona dindi ji re ndilani.
- 2 O ñivhona a tshi khou raha bola ya kora.
- 3 O vha a tshi khou þodou tamba nga mbili yawe yoþhe.
- 4 O balelwa na u edela nga mulovha wa hone.

Ri zwi ñivha nga mini uri vhatambi vho vha vho takalesa?

- 1 Vho vha vha tshi tama uri vha wine.
- 2 Ngauri vho pfa phosho ya mavuvuzela.
- 3 Vho tsa bisini vhe kha phosho khulu!
- 4 A vho ngo thusa Mandu.



Deithi:



Ndi thimu dzifhio dze dza vha dzi tshi khou tamba metsheni uyu?

Wanani fhungo ḥi re tshiṭorini ḥi no sumbedza uri Ann ndi muthu a no vhavhalela vharīwe.

Ni vhona u nga Ann o vha e khonani vhukuma ya Mandu? Ngani?



Kha ri ᶻwale

Ńwalani manweledzo a re na maipfi a vhukati ha 40 na 50 a zwe  
zwa bvelela kha Mandu.



TEACHER: Sign  Date

### 3 Ho bvelela mini nga murahu



Zwino vhalani kufhelele kwa tshiṭori (magumo) Inwi na vha kīlasi yanu no vha no lavhelela magumo o raliho?

Kha ri vhale

Ann a dedengedza Mandu musi vha tshi humela bisini, vha ḥuwa vhothe kiliniki. Dokotela vha ḥathuvha mulenzhe wa Mandu nga vhuronwane. Vha mu dzhia X-ray, vha i sedza vha ḥwethuwa. Vha vhudza avha vhasidzana uri mulenzhe wa Mandu u ḥo fhola. Vha u banditsha vha vhudza Mandu uri a nga thoma hafhu u tamba bola zwenezwi a tshi vho pfa u tshi vho kandea ngawo.

“Arali ni tshi zwi takalela,” ndi Vho Dokotela vha no ralo, “Ndi nga kha ḥi ni fhelekedza tshiṭediamu. Ndi kale ndi sa athu ḥalela metshe wa bola ya milenzhe.”

Nangoho avha dokotela wa vhulenda vha mbo vha fhelekedza tshiṭediamu. Vho swika nga tshifhinga tsha u awela. Ndi musi tshikoro tshi New Town 2 na Sea View 2.

Khathihi fhedzi Ann a mbo ḥi kora tshikoro tsha vhuraru tsha thimu ya New Town, hu si kalekale, Mandu a kora tsha vhuna musi tshiṭiriri tsha u tshaisa metshe tshi sa athu lila. Vha ḥaleli vha vhidzelela vho takala na mavuvuzela a pfala u swika na kulekule.

Avha vhasidzana vho vha vho takala vhukuma musi thimu yavho i tshi ḥanganedza khaphu (tshiphuga) ya tshikolo tshavho.

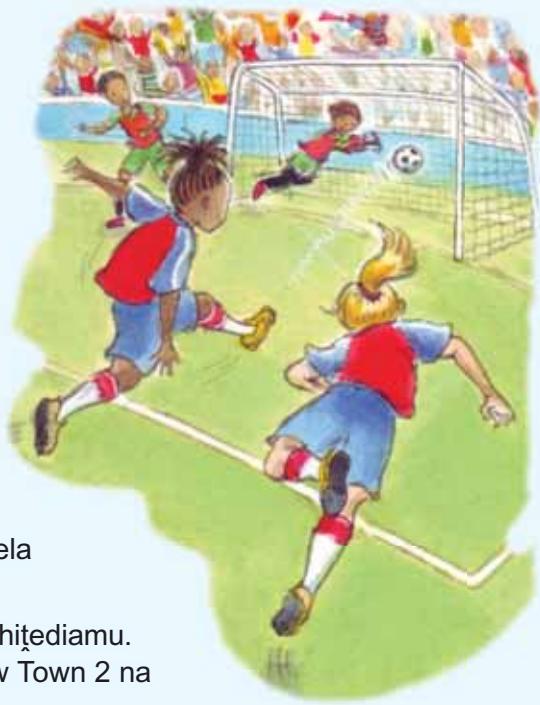


Kha ri ambe



Kha ri ḥwale

Sielisanani na khonani yanu ni tshi anetshela uri ho bvelela mini tshiṭorini itshi u bva musi thimu ya bola ya milenzhe i tshi tsa bisini u swika magumoni a tshiṭori musi thimu ya New Town i tshi wina metshe. Ni songo hangwa u amba uri tshikoro tsho vha vhugai.



#### Musi ni sa athu vhala

- Lavhelesani zwifanyiso na ḥohohi ni lingedze u humbulela uri mañwalwa aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani maño (u sikima) kha siatari ni wane uri ni ḥo vha ni tshi khou vhala nga mini.

#### Musi ni tshi khou vhala

- Vhambedzani zwe na humbulela na zwe na vhala. Arali ni sa pfesesi phara iyi, i vhaeni hafhu nga u tou ongolowa. I vhaleleni n̄tha.



Nomborani mafhungo aya u thoma kha 1 u swika kha 6 ni tshi sumbedza u tevhekana ha zwiwo zwa tshiṭori itshi nga ngona.

	Mandu ha ngo zwi vhona uri fhasi hu na dindi a mbo ḥi wela ngomu.
	Ann a fhelekedza Mandu ha dokotela.
	Vho Dokotela vha fhelekedza avha vhasidzana tshiṭediamu.
	Vhana vha namela bisi ya u ya tshiṭediamu.
	Vha tshimbila mudavhini vho livha tshiṭediamu.
	Vhatambi vha thimu vho vha vho takala vhukuma musi vha tshi ya u ḥanganedza khaphu.

Deithi:

## Madzinazwao



Kha ri nwale

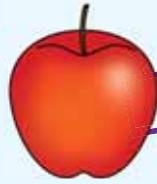


khokho

Madzinazwao ndi madzina a zwithu zwine na kona u zwi vhona kana u zwi kwama.



mpopi



apula



tshidulo

Zwino nwalandi madzinazwao ane na kona u a humbula.



bola



pene



Kha ri nwale

Wanani ni talele nga fhasi madzinazwao a fumi tshiitorini itshi.



Kha ri vhale

Zwino nwalandi mafhungo a rathi ni tshi shumisa mañwe a madzinazwao e na a wana tshiitorini.


## Kuñwalele kwa maanea

Musi ni tshi nwala maanea ni tea u tevhela maga mañanu.

- 1 Pulanelani maanea aňu ni tshi shumisa mepe wa mihumbulu.
- 2 Thomani nga u nwala tshiitorí sa mvetamveto.
- 3 Dzudzanyani mupelelo na zwiga zwa u vhala.
- 4 Vusuludzani tshiitorí tshaňu.
- 5 Vhalululani tshiitorí tshaňu.
- 6 Tshi nwaleni buguni yanu nga vhudele.



TEACHER: Sign

Date

# 4 Unwala tshitorì



Kha ri nwale

Dadzani mepe wa mihibulo ni tshi sumbedza zwe zwa bvelela tshitorini tsha metshe muhulu.

1

Mathomo

Vhana vho vha vha tshi khou ya ngafhi nahone nga mini?

---



---



---



---

2

Mutumbu

Ho bvelela mini?

---



---



---



---

3

Mutumbu

Ho bvelela mini nga murahu.

---



---



---



---

Nwalani thoho ya tshitorì

---



---



---

4

Magumo

Tshitorì tsho fhela nga ndilade?

---



---



---



---

Deithi:



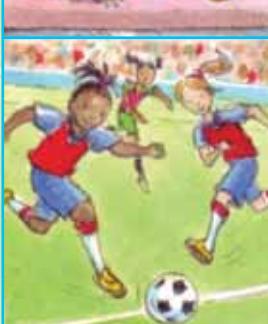
Kha ri ñwale

Shumisani mepe wañu wa mihibulo kha u ni thusa u ñwala tshitori tshanu kha siatari ili. Ro ni dzhenisela zwifanyiso zwa u ni thusa. Tshitori tshanu tshi tea u vha na vhulapfu ha maipfi a vhukati ha 120 na 140.



- Shumisani mepe wa mihibulo uri u ni thuse u pulanelu u ñwala
- Ñwalani mvetamveto • Humbelani khonani yañu a dzudzanye mvetamveto yañu • Vusuluzani mañwalwa aña ni ite ndulamiso dzo teaho • Zwino ñwalani mañwalwa a ya buguni yañu nga vhudele.

Thoho (dzina) ya tshitori



Magumo

Rumelani mukapuñeni wa thimu ya bola ya New Town SMS.



TEACHER: Sign

Date

## 5 Tshaka dzo fhambananaho dza madzina

### Madzina vhukuma

Madzina ndi maipfi a thinwa dza vhathu, fhethu, miñwedzi na mađuvha. A thoma nga malederedanzo.



Kha ri ñwale Nwalani madzina vhukuma a vhathu na a fhethu.

Vhathu	
Fhethu	



Tagedzelani maipfi ane a vha madzina vhukuma nahone a tshi thoma nga malederedanzo.



Deithi:



Kha ri ነwale

Ńwalani mafhungo maņa ni tshi shumisa madzina vhukuma.



Madzina a zwi no vhalea ndi afhio? Ndi madzina a zwithu zwine ra kona u zwi vhala, sa zwipuka na vhathu. Maipfi a no nga zwinzhi kana zwiňwe kana zwi si gathi kana zwinzhizwinzhi ri a shumisa na madzina a zwi sa vhalei.

Madzina a zwi sa vhalei ndi afhio? Madzina a zwi sa vhalei ndi madzina a zwithu zwi sa vhalei, sa mučavha, mađi na mučo. Maipfi a no nga zwinzhi, zwičku na zwinzhizwinzhi a shuma na madzina a lushaka ulu.



Kha ri ambe

Vhudzisani khonani yańu nga zwithu zwi re afho kiłasirumu na zwi re hayani.

Vhudzisani mbudziso ni tshi shumisa matsinde:

ngana? kana ngafhani ?



Kha ri ነwale

Talelani madzinazwao kha liňwe na liňwe ja mafhungo a tevhelaho. Bulani uri ndi madzina a zwi no vhalea kana madzina a zwi sa vhalei naa ni ite thiki tshibogisini tshone. Ni kone u tangedzela madzina vhukuma.

1	Ndi na ndala fhedzi a hu tshee na zwiliwa zwinzhi.
2	Malindi u na mipopi minzhi.
3	Jabu u khou tamba mučavhani.
4	Dan u na khaladzi mbili.
5	Mulondo u funesa vhurotho.
6	Ro ya fhethu hunzhi hu no takadza kha ja Guteng.
7	Vhana vha kiłasini yashu vha pfana na mitambo.
8	Ndi na miňadzi i si gathi.
9	Dineo a songo ja swigiri nnzhi.
10	Thuli u tea u nwa mađi manzhi.

Mavhalei


A sa vhalei


TEACHER: Sign

--

Date

11

# 6 Jabu u kadzinga makumba



Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso ni vhale mapulo a maipfi. Anetshelani khonani yanu tshitiori tsha zwifanyiso izwi, ni tshi tou sielisana. Dadzani buo la u fhedzisela ni tshi sumbedza zwine Jabu a khou humbula.

1



2



Kha ri ñwale

Zwino ñwalani tshitiori zwikalani zwi re zwone (zwo teaho) kha mepe wa mihibulo.

1

Mathomo



- Shumisani mepe wa mihibulo uri u ni thusé u pulanelá u ñwala
- Ñwalani mvetamveto • Humbelani khonani yanu a dzudzanye mvetamveto yanu • Vusuludzani maiñwalwa aña ni ite ndulamiso dzo teaho • Zwino ñwalani maiñwalwa a ya buguni yanu nga vhudele.

Tshoho ya tshitiori

2

Zwe zwa tevhela



Talutshedzani zwe zwa bvelela kha tshifanyiso tsha 3

3

Tsha u fhedzisela, ambaní uri tshitiori tsho fhela nga ndilade

4



Deithi:

M A I P F I

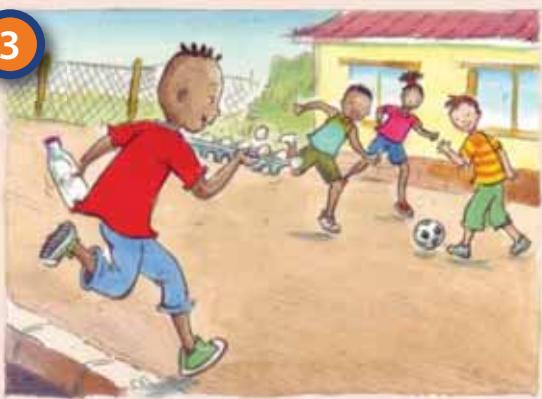
M  
A  
S  
W  
A



Kha ri ñwale

Zwino shumisani mepe wa mihungulo kha u ñwala tshiñori.

3



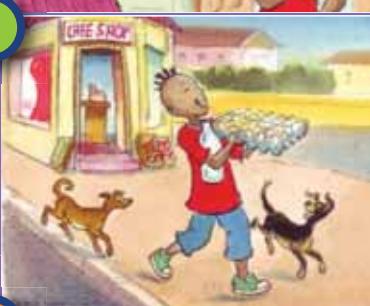
4



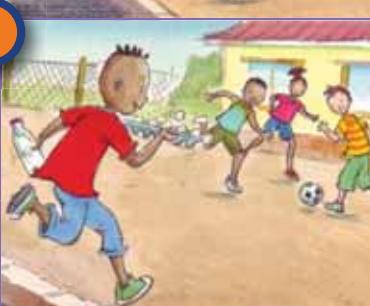
1



2



3



4



TEACHER: Sign

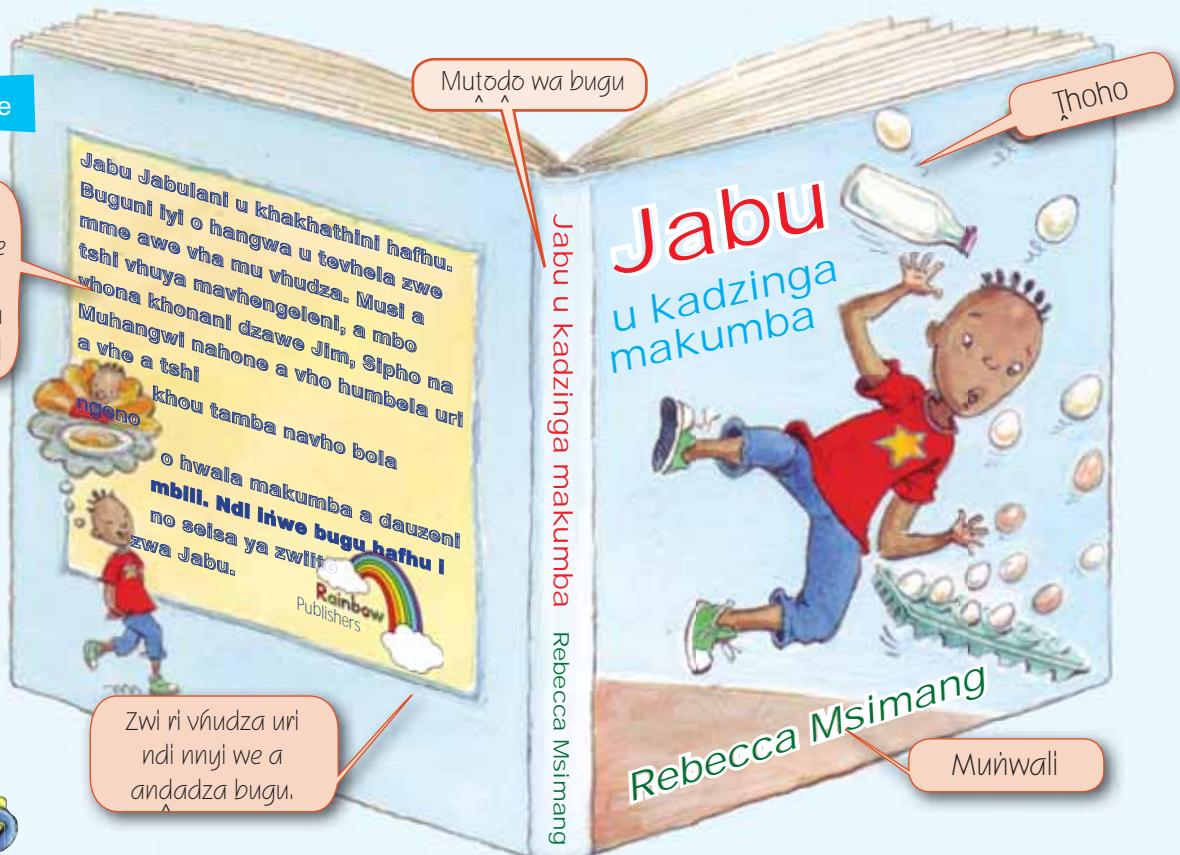
Date

# 7 Zwine phanda ha bugu (khavara) ha ri vhudza



Kha ri ambe

Zwododo-  
mbedzwa zwine  
zwa ri vhudza  
uri bugu i khou  
amba nga mini



Kha ri ñwale

Zwino ñwalani tsenguluso ya bugu iyi.

Dzina ja bugu	
Muñwali	
Vhaanewa vhahulwane	
Muanđadzi	
Hu bvelela mini tshitorini?	
Ñwalani mafhundo mavhili ane a ri vhudza uri hu na dziñwe bugu hafhu dza Jabu Jabulani.	

Deithi:



Dijieni ni Jabu. Nwalani tshiñwalwaho kha dayari tshi no nweledza zwe zwa itea iilo duvha nga maipfi a no swika 40.

Kha ri ñwale



Dayari yanga



Deithi:



Kha ri ñwale

Livhanyani madzina na mañaluli a no a talutshedza.

Mañaluli a ri vhudza zwinzhi nga madzina, tsumbo, musidzana wa lunako.

Mañaluli	liswa	la u naka	tshilapfu	ya maanda	tshi no ongolowa
----------	-------	-----------	-----------	-----------	------------------

Madzina	dzuvha	dzuvha	phulu	tshibode	tshifhato
---------	--------	--------	-------	----------	-----------

Zwino vhambedzani maipfi aya na mafhambanyi ao a re kha muduba (rou) wa fhasi.

Mafhambanyi ndi maipfi ane a amba zwo fhambanaho na zwiñe, tsumbo, naka - vhifha

lapfa	fulufhedzea	zwitukutuku	naka	vhavhalela	phovhela
-------	-------------	-------------	------	------------	----------

zwinzhizwinzhi	sa vhavhalela	pfufhifha	sa fulufhedzea	konda	vhifha
----------------	---------------	-----------	----------------	-------	--------



Kha ri diphine

Tevhedzelani mutalo u tshi bva kha tshifanyiso u tshi ya kha likateli lone.

Makateli ndi maipfi ane a vha madzina a tshigwada tsha vhathu kana zwithu, tsumbo, tshitokola tsha ndirivhe.



murivha

tshikhuvhugu

mutavha

muango

guma

ñanda

TEACHER: Sign

Date

## 8 Nwalani nga ngona



Kha ri nwale

Lavhelesani ṭhoho ya tshiṭori i re vhukati ha mepe wa mihumbulo. Ni kone u dzenisa marwe mafhungomatsivhudzivho a no amba nga ṭhoho iñwe na iñwe tshibogisini tshiñwe na tshiñwe tsha mepe wa mihumbulo.

Kha bammbiri ili la u shumela ri sedza uri phara dzi nwalwa hani. Zwitori zwołhezwothe zwi na phara nahone phara iñwe na iñwe i amba nga ṭhoho yeneyo nthihi. Kanzhi, fhungo la u thoma ndi yone ṭhoho ya fhungo. Li ri vhudza uri phara yołhe i khou amba nga mini.

**Phara ya 1**

Dzina ḥanga ndi \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_.

Ndi na miñwaha ya \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_.

Ndi dzula \_\_\_\_\_.

**Phara ya 3**

Ndi dzhena tshikolo tsha \_\_\_\_\_.  
\_\_\_\_\_.

Ndi kha Gireidi ya \_\_\_\_\_.

Thero ine nda i funesa ndi \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_.

Z  
W  
O  
T  
H  
E

Z  
W  
I  
N  
O

K  
W  
A  
M  
A  
N  
N  
E

**Phara ya 2**

Muñani wa hashu hu na vhatu vha  
\_\_\_\_\_.

Ndi dzula na \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_.

Ndi na tshifuohaya tsha \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_.

**Phara ya 4**

Musi tshikolo tshi tshi bva ndi  
takalela u \_\_\_\_\_.

Khonani dzanga ndi \_\_\_\_\_.

Nga madekwana ndi sa athu  
edela ndi \_\_\_\_\_.

Deithi:



Kha ri ንwale

Shumisani mepe wañu wa mihibulo kha u ንwala tshiṭori tshi no amba nga inwi. Kanzhi ri anzela u pfuka mutualadzi vhukati ha dziphara.

Musi no no fhedza u ንwala tshiṭori humbelani khonani yañu a tshi vhale khathihi na u lulamisa vhukhakhi vhu re hone.

Thomani nga u ንwala tshiṭori tshañu sa mvetamveto.

Ni kone u tshi ንwala nga vhudele buguni yañu.

M A I P F I

M  
A  
S  
W  
A

Phara ya 1

Phara ya 2

Phara ya 3

Phara ya 4

TEACHER: Sign \_\_\_\_\_ Date \_\_\_\_\_

# 9 Siatari la zwirendo

Themo ya 1 – Vhege dla 3–4



Kha ri vhale



## LUAMBO LWA ZWIPUKA

Vhalelani itshi tshirendo n̄ha. Musi ni tshi khou tshi vhala, thetshelesani mudivhitho kana mutevhetsindo watsho, na phetheni ya maipfi ane a vha na pfanapheledzo. Thetshelesani maipfi ane a pfala a tshi nga ndi phosho ya zwipuka.

Zwimange zwi ri phrr,  
ndau dzi a vhomba,  
Magwitha a n̄nuñuna, zwivhingwi zwi a hona.  
Thonono dzi a lila, mbevha ndi katatakata,  
Nngu dzi bee, fhedzi NNE NDI A AMBA!  
Thoho ndi tzhemetzheme, kholomo dzi moo  
Masekwa ndi kekeke, maivha a kukunyea  
Nguluvhe dzi a tzhema, bere ndi n̄wiii  
Khuhu ndi vhukweekwee,  
fhedzi NNE NDI A BULA!  
Thunzi dzi a n̄oña, mmbwa dzi a huvha,  
Milemalema ndi tziitzii,  
phele dzi a n̄nuñuna.  
Zwiñula ndi korrrorr, khwamba dzi a amba,  
Notshi dzi a n̄oña, fhedzi NNE NDI  
A AMBA  
A Shapiro  
(tsho tou pambiwa)



Kha zwirendo,  
maipfi a anzela  
u shumiselwa  
miungo yao. Hu  
na ipfi lone lone li  
no amba kuitele  
kwo ralih – ndi  
Onomatopia. Itani  
miungo i no itwa  
nga zwipuka  
zwa rathi kha  
zwe zwa buliwa  
tshirendoni itshi.  
Irini khonani  
dzañu dzi  
humbulele uri ni  
tshipuka tshifhio.



Kha ri n̄wale

Nwalani madzina a zwipuka zwa rathi kha zwe zwa buliwa tshirendoni itshi  
nahone ni n̄wale na muungo une zwa ita nga phasi.

tshimange		
phrr		



Zwino n̄walani maipfi a no bva tshirendoni a re na mutevhetsindo na maipfi a tevhelaho.

gomba		
ñaña		

kalakata		

mboo		

Deithi:

M A I P F I

M  
A  
S  
W  
A



Kha ri vhale

Zwino vhalelani n̄ha tshirendo tshi tevhelaho ni talele phere dla maipfi a re na pfanapeheledzo nga mivhala yo fhambananaho. Talelani maiti ōthe ane a ri vhudza uri tshibode tsho ita mini.



## KUBODE KUȚUKUȚUKU

Kubobe kuțukuțuku kwo tshila,

Ku tshi dzula tshibogisini.

Ku tshi bambela kutivhani,

Na matombo kwa gonya.

Kwa ațamela lunyunyu,

Kwa ațamela thatha.

Kwa ațamela tthisusu,

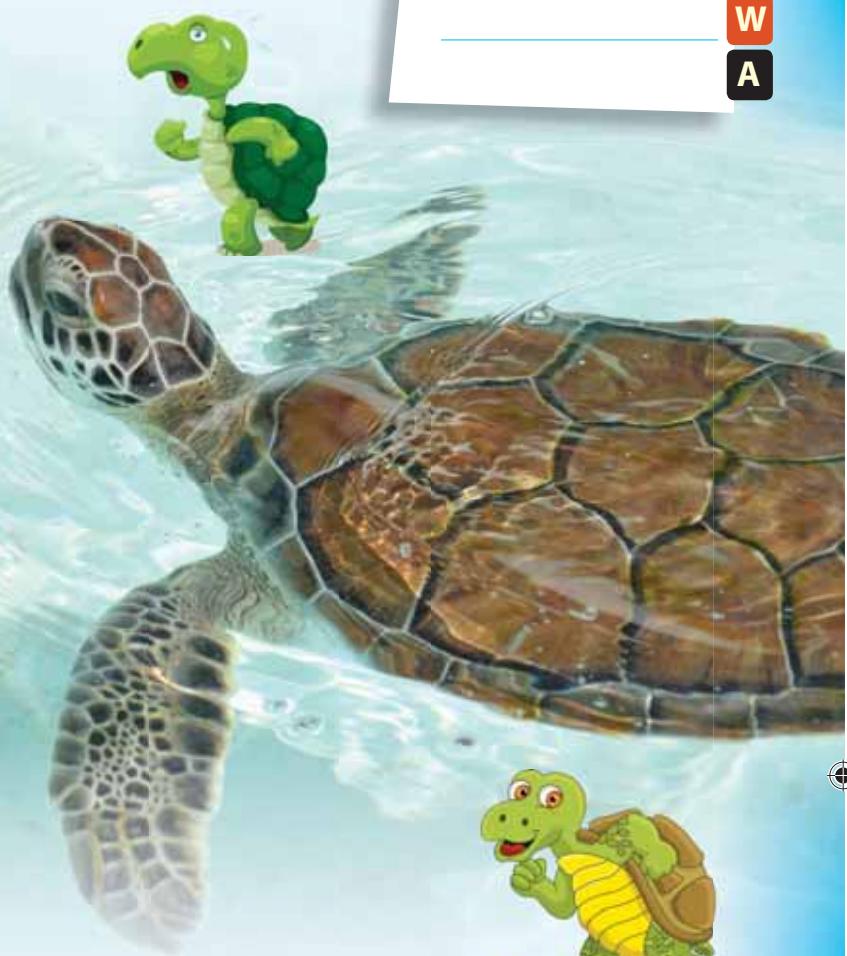
Na nne mulomo kwa nnyațamela.

Kwa gavha lunyunyu,

Kwa gavha thatha.

Kwa gavha tthisusu,

Fhedzi nne nde khusuu.



C Lindsay (tsho tou pambiwa)



Kha ri ñwale



Tshibode tsho vha tshi tshi dzula ngafhi?

Tshibode tsho vha tshi tshi bambela ngafhi?

Tshibode tsho ațamela mini?

Tshibode tsho gavha mini?

TEACHER: Sign

Date



Kha ri ñwale

Fhedzisani tshirendo nga u ñwala maipfi a re na pfanapheledzo o ɯahelaho mitaladzini.

yanga

vhalela

yanga

namela

madzanga

# Tshirendanne

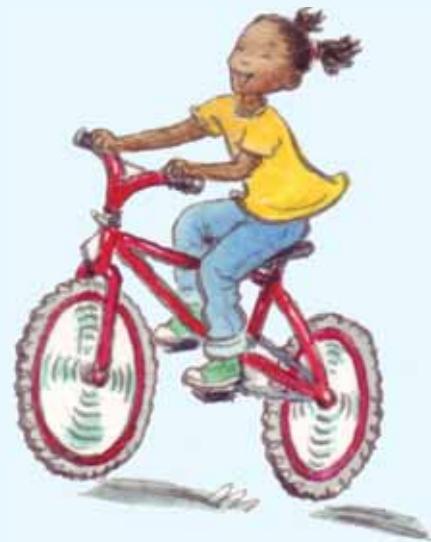
Kilasi ya Gireidi 4 ndi

Zwi a ntakadza vha tshi ri

Tshikoloni ndi ya nga baisigiri

Ndi tshi qiphina ndo i

Vhunga zwine ra funzwa e



Kha ri ñwale

Nwalani tshirendo tshañu inwi muñé. Lingedzani u shumisa maipfi a re na pfanapheledzo magumoni a mitaladzi yoñhe ya malo yo nomboriwaho.

Thoho ya tshirendo

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

# Madzina a ngelekanyo



Kha ri የwale

Ńwalani madzina a vhudipfi hune ha sumbedzwa nga zwifanyiso izwi. Haya ndi madzina a ngelekanyo.

nyofho

dakalo

tsinyuwo

mbiluuvhavha

## Talani madzina a ngelekanyo

Dzina ᴿ a ngelekanyo ndi ᴘ a tshithu tshine ni si kone u tshi vhone, u tshi pfa, u tshi nukhedza, u tshi kwama na u tshi thetshela.



Kha ri የwale

Fhedzisani mafhungo nga u የwala madzina a ngelekanyo.

1. Mandu o pfa \_\_\_\_\_ vhuhulu musi we a huvhala tshinungo tsha mulenzhe.

vhaisala

2. O pfa o \_\_\_\_\_ nga maanda a tshi humbula uri ha nga koni u tamba.

sinyuwa

tshivhiti

3. A pfa o \_\_\_\_\_ vhukuma ngauri zwi tou nga ha sedzi musi a tshi tshimbila.

tungufhala

vhutungu

4. Rothe ro pfa ro \_\_\_\_\_ musi ambulentse i tshi swika.

nyofho

5. Ndi \_\_\_\_\_ tshe tsha ita uri Mandu a dzhene mudavhini a tambe.

6. Vha tshiла tshiřwe tshikolo vho pfa vho \_\_\_\_\_ nge vha kundwa.





Kha ri vhale

Vhalani luñwalo ulu ni kone u dzhenisa madzina u itela uri luñwalo lu ambe zwi no pfala.

- Nwalani madzina vhukuma ane a thoma nga malederedanzi kha mitaladzi midala.
- Nwalani madzinazwao ane a rinwa zwithu kha mitaladzi mitswuku.
- Nwalani madzina a ngelekanyo ane a bula vhudipfi hañu kha mitaladzi ya lutombo.

\_\_\_\_\_ wanga

Ndi khou ni ñwalela luñwalo ulu ndi lwondoni.

Ndo ða na mukomana wanga, \_\_\_\_\_.

Hafha \_\_\_\_\_ hu khou takadza nga maanda.

Mulovha ro ya \_\_\_\_\_ ra bva afho ra ya

\_\_\_\_\_.

Nga murahu ra ya suphamakete ra renga zwirengwarengwa.

Zwithu zwe zwa vha zwi tshi khou ñahela hayani ho vha hua \_\_\_\_\_, \_\_\_\_\_,  
\_\_\_\_\_ na \_\_\_\_\_.

Ndo pfa ndi tshi tshuwa tshifhinga tshoþhe musi ndi tshi vhona dainaso yo aþama mulomo  
yo ñahisa \_\_\_\_\_ mahuluhulu!

Mulovha ro ya ra vhona filimu i no pfi “Dinosaurs in our world”.

Ndo pfa ndi tshi farwa nga \_\_\_\_\_

tshifhinga tshoþhe musi ndi tshi vhona dzidainaso khulukhulu.

Wañu



Kha ri ñwale

Zwino kha ri elelwe bugu ye na vhuya na ðiphiña ngayo.  
Anetshelani tshiþori tshayo nga mafhungo a re vhukati ha  
mararu na maña.

Zwino ñwalelani khonani yanu  
SMS ni tshi mu tswela vhudipfi  
hañu siani la bugu iyi.



24 Steve Biko Road

Sea View

0120

2 Luhuhi 20 \_\_\_\_\_



# Madzina vhukuma



M A I P F I

M

A

S

W

A



Dadzani garaṭa i no amba nga inwi. Phindulo dzoṭhe ndi madzina vhukuma, zwino oṭhe a tea u thoma nga ḥederedanzi.

Kha ri ḥwale

## Nne

Ni pfi nnyi?	
No bebwā ngafhi?	
Duvha ḥanu ḥa mabebo ḥi ḥa lini?	
Dzina ḥa tshikolo tsha ḥanu ndi ḥifhio?	
Ni dzula vunduni ḥifhio?	
Muṁwe wa khonani dzaṇu u pfi nnyi?	
Mudededzi waṇu vha pfi vhonnyi?	
Dzina ḥa bugu ine na i funesa ndi ḥifhio?	
Mbekanyamushumo ya TV ine na i funesa ndi ifhio?	
Ni nga tama u dalela shango ḥifhio?	



Kha ri ḥwale

Zwino tangedzelani madzina vhukuma a re kha thebuļu i re afho fhasi.  
A nga vha e madzina a vhathu, fhethu, mađuvha kana miňwedzi.

johannesburg	veronica	mandu	lusikisiki	makhulutshinna
musumbuluwo	tshidulo	vhengele ḥa bugu	durban	mandla
cape town	dzuvha	polokwane	dzuvha	dan
anna	khekhe	mboho	thuthuthu	pene
mabutswu	kholomo	fulwana	nngwe	tshienda
ḥavhuṇa	tshimedzi	july	tshiṇoni	tshiṭaha

ᬁwalani madzina vhukuma a no bva kha mutevhe u re afho n̄tha kha khołomo dzone dici re afho fhasi. Madzinazwao a ḥwaliwe kha khołomo mbili dza u fhedza.

Madzina vhukuma			Madzinazwao	
Muthu	Fhethu	Tshifhinga	Tshithu	Tshithu



## THAMBO (U RAMBIWA)

New Town Primary School Environmental Club

Vha Gireidi ya 4

Arali ni tshi tama u guda zwinzhi nga zwipuka na zwikhokhonono,  
ivhani murado wa kilaba!



### Hu do bvelela mini musi zwikolo zwi tshi vala?

Hu na lwendo lwa tshipentshela lwa u ya u tha  
zwikhokhonono lwe lwa lugiselwa musi zwikolo zwi  
tshi vala nga nwedzi waTshimedzi.

Idani ni dzumbulule notshi na zwisusu, vhusunzi, zwigonono zwa  
mathomathoma na nzie zwi no wanala Green Valley Gardens.



Tshifhinga: 09:00–16:00

Deithi: Lavhuraru, 6 Lambamai

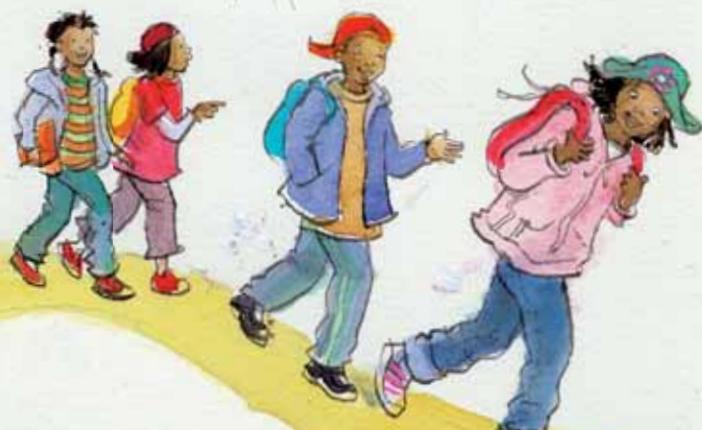
Hu takuwiwa: Kilasirumu ya Gireidi 4D

Ni de na: Tshiswitulo tshanu na tshinwiwa

Pene, noutubugu, munadzi wa duvha na  
khamera arali ni nayo.



### U SI KHAKHELE ZWIKHOKHONONO





Kha ri ḥwale

Vhalani iyi thambo hafhu ni fhindule mbudziso idzi.

Vhagudi vha Gireidi ya 4 vho rambiwa uri vha fare Iwendode?

MAIPFI

M

A

S

W

A

Lwendo ulu lu ḫo thoma nga ḫuvha jifhio nahone nga tshifhingade?

Vhana vha tea u ḫa na mini?

Uri: "U si khakhele zwikhokhono" zwi amba mini?

Ni nga takalela u fara Iwendo lwo raloho lwa tshikolo? Ngani?

### TSIKHOKHONONO

Tshikhokhono tshi na zwivhumbeo  
zwiraru zwa muvhili,  
Zwi si ho n̄tha kana fhasi ha zwiraru.  
Thoho, khana na thumbu,  
Ndi zwone zwipiða zwi zwoþhe zwine  
ra kona u zwi vhona.

Thoho i na zwipiða zwa mulomo zwe zwa  
vhumbwa zwavhuði,  
Ha dovha ha vha na maþombumbano.  
Tshiphuphuledzi tshi phuphuledza zwi re tsini,  
Zwi u phuphuledza, zwa pfa, zwa nukhedza.

Kha khana ndi hone he milenzhe ya sima.  
Phere mbili dza milenzhe ya rathi yo fhelela.  
Ndi hone he mabesu a sima honevho.  
U itela u thamuwa na u kokovha.

Thumbuni ndi hone tshivhilelani.  
Tshivhilela tshine ya tshila ngatsho.  
Tsha u fema, mbebo na tsukanyo.  
Na zwiliwa zwa u tshila ngazwo.



Kha ri ḥwale

Vhalelani tshirendo  
n̄tha. Talelani phere dza  
maipfi a re na raimi. Ni  
shumise þhalutshedzo i re  
tshirendoni sa tsumbandila  
ya u ola tshifanyiso tsha  
tshikhokhonono.



## 13 U bvafhi iwe tshisu?



Kha ri ambe



Kha ri vhale

Zwino vhalani zwirendo izwi.



Nda namela ndi a takala!



T S H I S U S U K A N U A H S T

Wo dzumba ngafhi  
lo tsha lo tou kelengende?

Ndo tingatinga ndo  
tulutshela phapha dzau.

U bvafhi iwe  
tshisu  
nyalunako, wa  
manakanaka, ndi sa  
u wani?

Wo leleđa u tshi yafhi?  
Wa leleđa maluvhani,  
matswuku,  
matshena na a  
lutombo.

U bvafhi  
iwe tshisu  
nyalunako?

Ndi ngani wo ngalala  
duvha lothe?

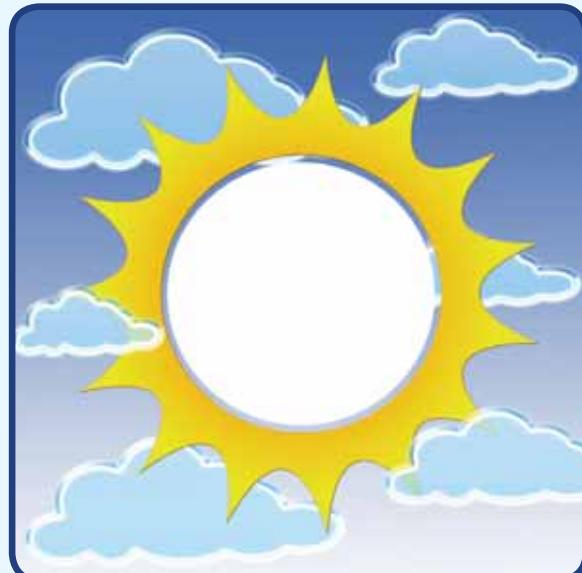
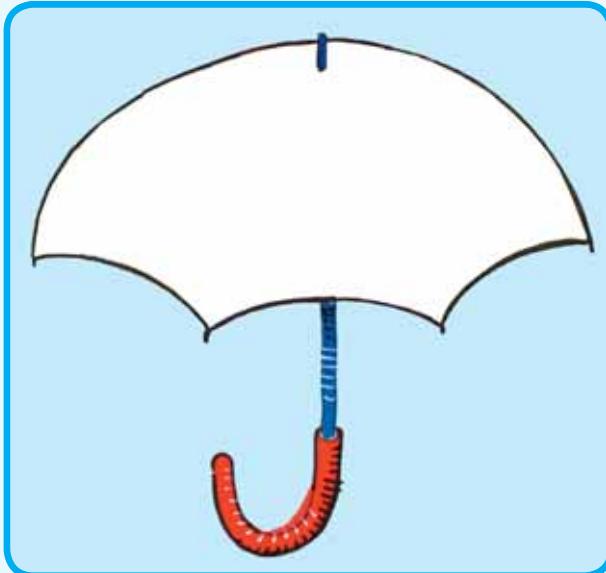
U bvafhi  
iwe tshisu  
nyalunako, wa  
manakanaka?

Ndo monamona ngadeni  
dalala ndi sa u vholi.



Kha ri ñwale

Zwino ñwalani zwirendo zwañu inwi muñe nga zwifanyiso izwi. Ni thome nga u humbula nga zwifanyiso. Ni kone u elekanya nga mafhungo ane na ñ do a shumisa.



Kha ri ñwale

Dzhenisani zwiga zwa u vhala mafhungoni aya. Ni elelwe u shumisa mañederedanzni kha madzina vhukuma. Shumisani zwiga zwa u vhala zwonezwone magumoni a mafhungo:

phathi ya tumi ya ñuvha la mabebo i ñ do farelwa durban nga fulwana



ntakadzeni ndi ene kaputeni wa thimu ñukhu ya swallows

nda vhidzelela khaladzi anga nomsa nda mu vhudza uri a ime

ndo renga gurannda magazini bugu na pene

ndo ita sangwetshi nga tshisi ñama ya khuhu tshilai ñamatisti na khukhamba

nne na veronica ri pfana na u ya u dala ha mme a lulu polokwane



Kha ri nwale

Lavhelesani zwifanyiso ni lingedze u wana uri ndi madzinazwao afhio e a bađekanya wa a vhumba madzinambumbano.

gombambudzi; mbulumadi; nguluvhedaka; libumbudzi; libukhomu; thavhandubi; ntsamavhuvhu; khuhumulambo; notshidonga; livhathavha; ndaulwanzhe; muvhudakhomu; bophampani; buvhikhomu; khangamusimbiri; lugwelutoni, muangammbwa

 $\frac{\text{khovhe}}{+ \text{naledzi}}$ $= \text{khovhenaledzi}$	 $+ \text{ }$	 $+ \text{ }$	 $+ \text{ }$
$+ \text{ }$	$= \text{ }$	$+ \text{ }$	$= \text{ }$
$+ \text{ }$	$= \text{ }$	$+ \text{ }$	$= \text{ }$
$+ \text{ }$	$= \text{ }$	$+ \text{ }$	$= \text{ }$
$+ \text{ }$	$= \text{ }$	$+ \text{ }$	$= \text{ }$
$+ \text{ }$	$= \text{ }$	$+ \text{ }$	$= \text{ }$
$+ \text{ }$	$= \text{ }$	$+ \text{ }$	$= \text{ }$
$+ \text{ }$	$= \text{ }$	$+ \text{ }$	$= \text{ }$



Kha ri ite nyito

Olani ni lebuļe madzinambumbano a inwi muņe.

 $+ \text{ }$  $+ \text{ }$  $+ \text{ }$

Deithi:

## Maedzamibvumo

M A I P F I

M  
A  
S  
W  
A



Kha ri nwale



thithithithi

miau

tswiii

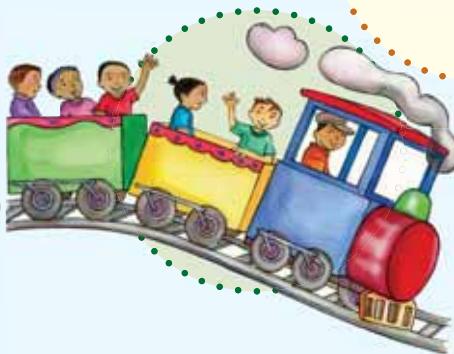
wee

thothotho

trrrrr

katzkatzkatz

ndendende



Kha ri ite nyito

Olani  
maedzamibvumo  
a inwi muñe.



Kha ri nwale

Phoshoo Phashaa

Pii Pii

Fhandekanyani maipfi uri ni wane madzina a ngelekanyo a fumiñamu.

lufunonyohovhulwadzevhutshilotshituhumaanomaanda vivhotshivhitidikitelavengodakalotshituvho wendo lunyadzo

TEACHER: Sign

Date

29



Imbani luimbo ni kha tshigwada.

Kha ri diphine

## THE LION SLEEPS TONIGHT

In the jungle the mighty jungle  
the lion sleeps tonight,

In the jungle the quiet jungle  
the lion sleeps tonight.

**Chorus**

**He, ha helelemama**

**Ohi'mbube**

In the village, the peaceful village,  
the lion sleeps tonight,

In the village, the quiet village,  
the lion sleeps tonight.

**Chorus**

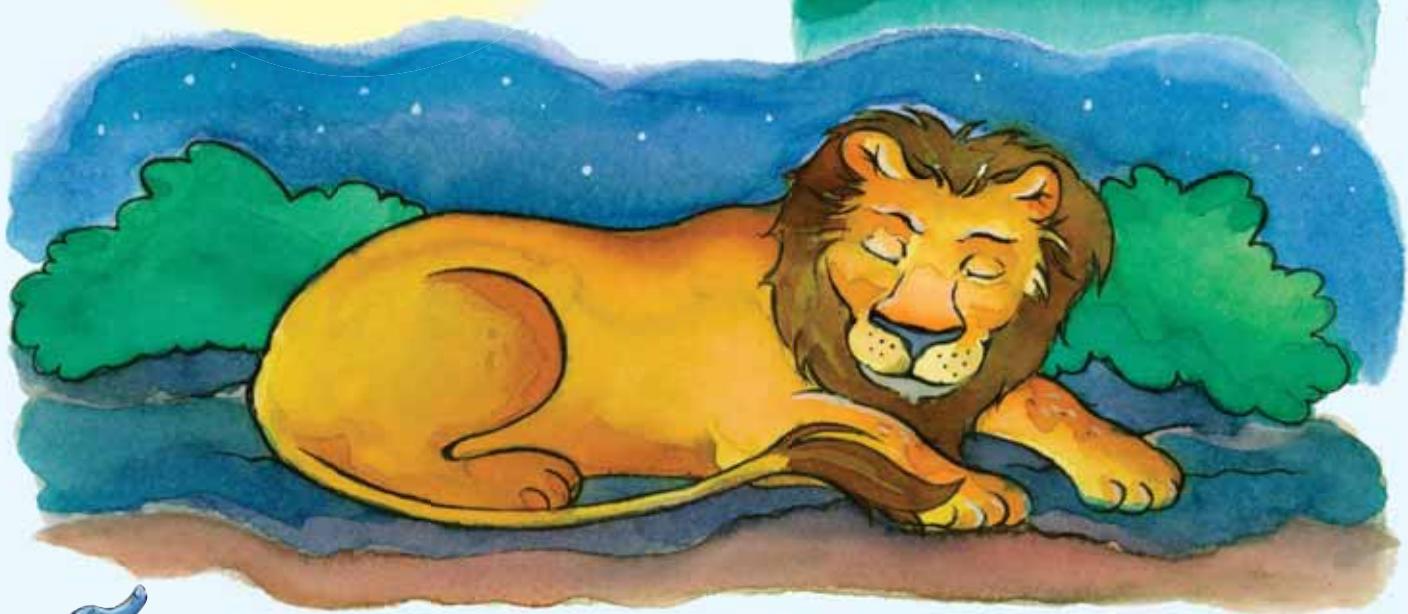
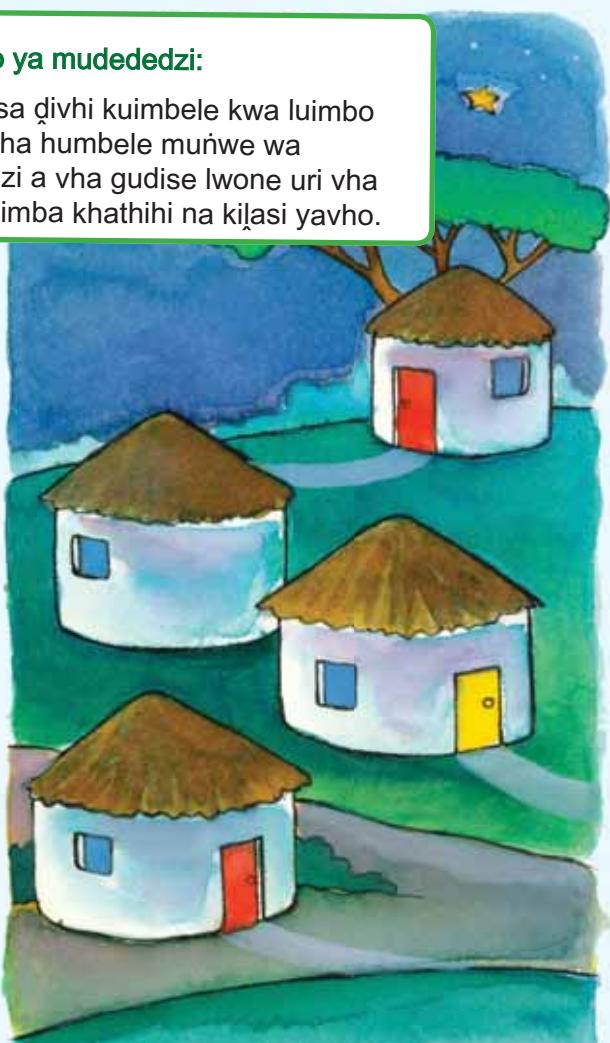
Hush my darling, don't fear my darling,  
the lion sleeps tonight,

Hush my darling, don't fear my darling,  
the lion sleeps tonight.

**Chorus**

**Tsivhudzo ya mudededzi:**

Arali vha sa ɖivhi kuimbele kwa luimbo ulu, kha vha humbele murwe wa vhadededzi a vha gudise lwone uri vha kone u lu imba khathihi na kilasi yavho.



Kha ri ambe

Talutshedzani khonani yanu nga fhethuvhupo ha luimbo ulu. Zwi khou itea tshifhingade? Afho fhethu hu vhonala nga ndilade? Ni vhaba u nga hu na mulalo kana a huna. Ndi ɖoroboni kana miqini ya mahayani? Małaka a vhonala nga ndilade?

Deithi:



Kha ri የwale

Dzhenisani zwiga zwa u vhala kha phara iyi u itela uri ni kone u vhala nga vhubvo ha luimbo ulu.

nga 1930 muñwe muimbi wa muzulu a no pfi solomon linda o vha ene wa u thoma u rekhoa luimbo ulu ngei johannesburg

Ni elelwe u shumisa malederedanzi kha madzina othe na khoma vhukati ha madzina.



luimbo ulu vha lu nea dzina ja mbube line ja amba ndau nga tshizulu

luimbo ulu ndi lwone lu no qivheswa kha nyimbo dzi no bva afrika

luimbo lwa the lion sleeps tonight lwo no rekhoziwaho na nga tshifura tshijapani tshipenishi na tshidenishi

Zwine na tea u elelwa.

**Madzina a no vhalea na  
madzina a sa vhalei**  
Arali ni sa koni u tshi vhala, a  
tshi na vhunzhi.  
Lavhelesani zwi tevhelaho.

Vhuthihi	Tshivhalo
mafhi	mafhi manzhi
swigiri	swigiri nnzhi
oilī/mapfura	oilī/mapfura manzhi
mułavha	mułavha munzhi
mađi	mađi manzhi
fulauru	fulairi nnzhi
muño	muño munzhi

### U ditola

Ndi a kona u vhala tshitori nda ṭalukanya milaedza mihwlane.	😊	😢
Ndi kona u fhindula mbudziso dza tholokanyandivho dzi no yelana na marivalwa.		
Ndi kona u kona u humbulela kufhelele kwa tshitori.		
Ndi kona u ṭalutshedza vhaanewa vha re tshitorini.		
Ndi kona u anetshela tshitori tshe nda vhala tshi tshi tevhekana nga ngona.		
Ndi kona u pulanelia tshitori ndi tshi shumisa mepe wa mihibulo.		
Ndi kona u የwala tshitori tshi re na mathomo, mutumbu na magumo.		
Ndi kona u topola madzinazwao, madzina vhuluma na madzina a ngelekanyo.		
Ndi kona u topola madzina a no vhalea na madzina a sa vhalei.		
Ndi kona u dzenisa zwiga zwa u vhala mafhungoni.		
Ndi kona u የwala mafhungo a sa kondi (mafhungozwao).		
Ndi kona u vhumba madzinambumbano nga u ḥanganya madzina mavhili.		
Ndi kona u pafesesa mafhungomatsivhudzi o የwala kha khvara ya bugu.		
Ndi kona u የwala tsenguluso ya bugu.		
Ndi kona u wana mafhungomatsivhudzi a tshi bva kha ḥinwalwa kana kha tshirendo.		
Ndi kona u humbulela tshitori ndi tshi shumisa mutevhe wa zwifanyiso.		
Ndi kona u የwala tshirendo tsha dayari.		
Ndi kona u የwala sms.		
Ndi kona u የwala tshirendo.		
Ndi kona u የwala tshirendo tsha tshivhumbeo.		
Ndi kona u topola maipfi tshirendoni.		
Ndi kona u maipfi a re na pfanapheledzo tshirendoni.		
Zwiñwetho:		
Zwiñwetho:		



TEACHER: Sign

Date



Kha ri ḥwale

Pulanelani u ḥwala tshitɔri tshanu inwi mune. Wanani uri ni do ḥwala nga ha mini tshitɔrini tshanu. Dadzani mepe wa mihibumbulo u re afho fhasi u itela u nea tshitɔri tshanu mathomo, mutumbu na magumo.

Zwino dadzani mepe wa mihibumbulo.



Vhaanewa ndi vhonnyi?

---



---



---

Fhethuvhupo ndi hufhio?  
Tshitɔri tshi bvelela ngafhi?

---



---



---

Ni do ḥwala  
nga mini?

Hu bvelela mini?

---



---



---

Tsho fhela hani?  
Ndi zwifhio zwine zwa takadza khatsho?

---



---



---

**Mathomo**

Thomani nga u amba uri hu bvelela mini mathomoni

---



---



---

**Mutumbu**

Bulani uri ho bvelela mini musi tshitɔri tshi tshi da vhukati.

---



---



---

**Zwi tevhelaho**

Bulani uri hu bvelela mini tshi no tevhela

---



---



---

Tshitɔri tshanga nne mune

**Magumo**

Tshitɔri tsho fhala hani?

---



---



---

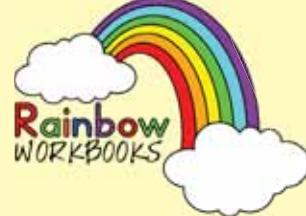
Gerani siaṭari li tevhelaho ni ite bugu. Kha khvara yayo, ḥwalani dzina ja bugu yaṇu. ḥwalani dzina jaṇu nga fhasi ha dzina ja bugu ngauri ndi inwi muṇwali. Zwino ḥwalani tshitɔri tshanu tshi na mathomo, mutumbu na magumo.

- Lavhelesani zwifanyiso na ḥhoho ni lingedze u humbulela uri maṇwala aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani maṭo (u sikima) kha siaṭari ni wane uri ni do vha ni tshi khou vhala nga mini.

**Musi ni tshi khou vhala**

- Vhambedzani zwe na humbulela na zwe na vhala. ● Arali ni sa pfeſesi phara iyi, i vhaleni hafhu nga u tou ongolowa. I vhaleleni nṭha.

NI DO NWALA NGA MINI?



KHAVARA



Olani tshifanyiso hafha.

MALUGANA NA MUÑWALI

Nwalani dzina lañu

Miñwaha yanu

Hune na dzula hone

Liga la 2: petani kha mutalo wa zwihoma.

Nwalani dzina la bugu hafha.

Liga la 3: sitepulareni kha lurumbu ulu.

Nwalani dzina lañu hafha (Ndi inwi muñwali).

8

1

Liga la 4: gerani kha mutalo nga murahu ha musi no sitepulara bugu yanu.

Liga la 1: petani kha mutalo wa zwihoma.

5

4



Isani phanđa na tshifotit tsahanu hafha.

Nwalani mutumbu wa tshifotit tsahanu hafha.



Olani tshifanyiso hafha.

Olani tshifanyiso hafha.

Olani tshifanyiso hafha.



Thomani u ñwala tshiñori tshañu inwi  
muñe hafha.



2

Olani tshifanyiso hafha.



Fhedzisani tshiñori tshañu.

7



9

Išani phanda ñwala tshiñori tshañu inwi  
muñe hafha.



Olani tshifanyiso hafha.



Olani tshifanyiso hafha.

Nwalaní urí hu bveléla mini magumoni a tshiñori.



# Thero ya 2: Ngoho na khumbulelwa

## Ngano

### Themo ya 1: Vhege dza 5 – 6

**17) Mutukana we a vhidzelela e "phele (wulufu)!"** 36

U divhadzwa ngano.  
U fhindula mbudziso dza phindulothopolwa dzi no kwama tshitiori.  
Therisano nga tshitiori: mulaedza, vhaanewa na fhethuvhupo.  
U tambo litambwa li no amba nga tshitiori.  
Ndowedzo ya divhamaipfi.

**18) Mutukana we a vhidzelela e "tshiendatshikhali!"** 38

U tambo litambwa li no amba nga tshitiori.  
Therisano na nyito ya u rwala nga fhethuvhupo, vhaanewa na puloto.  
U vhambedza ngano mbili.  
Vhagudi vha shumisa kuitele kwa u rwala na fureme kha u dzudzanya tshitiori tshawho.  
U rekhoda maipfi maswa na thalutshedzo dza kha dikishinari ya ene muñe.

**19) Thangi** 40

U divhadzwa thangi na maipfi a re midzi (matsinde).  
Zwine thangi dza vha zwone.  
Utopola thangi na u dzi shumisa kha u shandukisa zwine mafhuno a amba.  
U tambo Mutambo wa Tshikhali.  
Hu tshi shumisa mafhuno zwao na ndaelo.

**20) Mirero na Thangi** 42

Therisano nga zwine mirero ya amba zwone. U livhanya mirero na zwine ya amba.  
U divhadzwa mitshila.  
Zwine mitshila yo dowelwaho ya amba.  
U topola mitshila na maipfi ane a vha midzi (matsinde).  
U shumisa mitshila migede mafhunoni.  
U rekhoda maipfi maswa na thalutshedzo dza kha dikishinari ya ene muñe.

**21) Tari la mvhalavhala** 44

U vhala tshitiori.  
Therisano nga vhaanewa vha zwipuka vha re na mvumbo dza vhathu, puloto na uri tshitiori tshi nga fhela nga ndilade.  
U anetshela hafhu thevhikanayo zwiitei zwi tshi yelana na vhaanewa vho fhambananaho.  
Maipfi o shumiswaho manwalwani.  
U ola "mepe" wa zwithu zwo iteaho tshitiorini.  
Therisano ya tshigwada hu tshi humbulelwa uri tshitiori tshi do fhela nga ndilade.



U nweledza thevhikanayo zwithu tshitiorini hu tshi shumisa maipfi a no nga tsha u thoma, ha tevhela, nga murahu na tsha u fhedzisela.

**22) Zwe zwa tevhela** 46

U isa phanda na tshitiori.  
U bveledza litambwa ja u sumbedza u aluwa ha puloto.  
U nweledza tshitiori hu tshi tevhedzwa thevhikanayo zwiitei.  
U rekhoda maipfi maswa na thalutshedzo dza kha dikishinari ya ene muñe.

**23) U pulanelia tshitiori** 48

U sumbedza maga o fhambananaho a tshitiori ha tevhela u rwala tshitiori tshi tshi tou tevhikanayo sedzeswa mathomo, mutumbu na magumo.  
U rekhoda maipfi maswa na thalutshedzo dza kha dikishinari ya ene muñe.

**24) Thangi na mitshila** 50

U rera ngazwo, u zwi sumbedza na u zwi thalutshedza.  
Mutambo wa maipfi. Mbambe ya mitshila na thangi. U topola thangi na maipfi a re midzi.  
U vhumba mafhuno hu tshi shumisa maipfi a no bva kha mutambo.

## Manwalwa a u funza

### Themo ya 1: Vhege dza 7 – 8

**25) U vhala risipi** 52

U vhala risipi ya sajadi ya mitshelo.  
U wana mitengo ya thinganywa, u dzi topola na u topola zwichumiswa.  
U rwala risipi dza zwiñiwa zwine zwa funeswa.  
U shumisa masalamuñe.  
U topola masalamasumbi.  
U rwala mafhuno hu tshi shumisa masalamasumbi.

**26) U shumisa masala** 54

U shumisa masalamasumbi – ino, iyi, iyo na ija.  
U rwala mafhuno hu tshi shumisa masala masumbi.

**27) Ndi zwa nnyi?** 56

U topola na u shumisa masala masumbavhune.  
U nanga masala o teaho.  
U rekhoda maipfi maswa na thalutshedzo dza kha dikishinari ya ene muñe.

**28) Itani tshikukwana tsha phomphom** 58

U vhala manwalwa a u funza.  
U fhindula mbudziso dza tholokanyondivho dzi no kwama ndaelo.



Therisano nga thevhikanayo na kushumiselwe kwa ndaelo.  
U fha ndaela dzi re khagala.

Therisano nga matheriala a no khou todea na kuitele kwa zwithu.

U bveledza ndaela na matheriala ane a bva kha mutesvhe wa nyolo dzi no sumbedza kuitelwe kwa tshikukwana tsha khathoni ya tshinwiwa.

U shumisa mvetamveto kha u rwala sethe ya ndaela.

## Manwalwa a mafhungomatsivhudzi

### Themo ya 1: Vhege dza 9 – 10

**29) Mafhuno a ri mini?** 60

U vhala atikili mbili dza gurannda.  
Hu sedzeswa thohoa ya mafhuno, deithi, phara ya marangaphanda na u shumisa zwa u tou vhona nga mato na khephusheni.  
U fhindula mbudziso dzi no kwama manwalwa u itela u wana thalutshedzo dza zwithu na u kona u topola milayo.  
U shumisa ndongazwiga zwo teaho khathihi na kufhelele kwa mafhuno.

**30) U vhiga mafhuno** 62

U pulana na u ita mvetamveto dza gurannda hu tshi shumisa mbudziso dza "nnyi, lini na ngafhi".  
U amba nga mihibulo vhe kha tshigwada.  
U shumisa ndila dza u rwala.  
U rwala mafhungomaitie kha tshifhinga tsho fhiraho.  
U rwala atikili ya gurannda hu tshi shumisa milayo ya thohoa ya mafhuno, ndivhadzamuriwali, nzw.  
U lugisa na u kumedza tshipitshi tsho disendeka nga atikili ya gurannda.  
U lugisa notsi dza tshipitshi tshi no tea u rwaliwa tshi kha tshifhinga tsho fhiraho.  
U shumisa vhunzhi.  
U rekhoda maipfi maswa na thalutshedzo dza kha dikishinari ya ene muñe.

**31) U ita tshipitshi** 64

Vhusevhedi ha kuvhigele kwa tshipitshi tshe tsha lugiswa.  
Vhunzhi  
Ditoleni.

**32) Nwalani tshitiori** 66

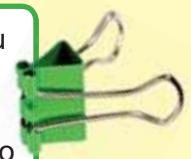
U pulanelia u rwala tshitiori ho sedza vhaanewa, puloto, fhethuvhupo na magumo.  
U rwala tshitiori itshi kha themphuleithi ya bugu yo tou geriawaho.





Kha ri vhale

**Tshitɔri itshi ndi lungano lwa sialala.** Ngano dza sialala ndi zwitɔri zwe vhathu vha anetshelana tsha kalekale. Zwitɔri izwi two vha zwi sa tou ñwaliwa zwi tshi tou anetshelwa vhathu lunzhilunzhi. Rothe ri na ngano dza sialala na fołokuloo, zwidade, ngano dza phukha, ngano dza vhahali, ngano dza vhubvo na nyimbo dza sialala. Vhunzhi hadzo hu na milaedza ya tshipentshela.



Kalekale ho vhuya ha vha na mulisa wa nngu wa mutukana we a vha e na miñwaha ya fumi. Duvha liñwe na liñwe o vha a tshi lisa sambi ja nngu mavhuwa dzi tshi fula hatshi. Duvha liñwe na liñwe o vha a tshi dzula fhasi ha kuri kuthihi ku re kha ndunduma o tielela nngu dzawe. Musi tshifhinga tshi tshi ya a vho pfa e na vhumvumvu. Liñwe ɖuvha a humbula u ɖimvumvusa a mbo vhidzelela a ri, “Phele wee! Phele wee! Nthuseni! Phele i khou pandamedza nngu dzanga!

Musi vhathu vha kusi uku vha tshi pfa mukosi uyu, vha mbo bva vha tshi da u mu phalala, vha pandamedze phele iyi. Fhedzi vha tshi swika afha ndundumani ha si vhe na phele ine vha kona u i vhona. Tshe vha wana ho vha uyu mutukana we a vha sea.

“Inwi ñwana, ni songo vhidzelela ne ‘phele’ ngeno hu si na phele!” ndi muñwe wa vhenevha vhathu vha tshi mu kaidza zwenezwi vha tshi khou tsa ndunduma iyi.

Nga matshelo, mutukana a dovha a vhidzela, “Phele wee! Phele wee! Nthuseni! Phele i khou pandamedza nngu dzanga! Vhathu vha kusi uku vha tshi pfa mukosi uyu, vha mbo dovha hafhu vha bva vha tshi da u mu phalala, vha pandamedze phele iyi.

Musi vha tshi zwi vhona hafhu u ri a hu na phele vha ri khae, “Iwe mutukana, u tea u ɿoda thuso musi hu na khombo ya vhukuma! U songo vhidzelela we ‘phele’ ngeno hu si na phele!”

Uyu mutukana a sokou ñwethuwa o vha lavhelesa vha tshi tsa ndunduma vha tshi ñuñuna lwavhuvhili.

Ho no fhela mađuvha nyana, uyu mutukana a vhona phele ya vhukuma i tshi khou nukhedzanukhedza heneffo sambini. A pfa o tshuwa vhukuma a mbo zhamba a ri, “Phele wee! Phele wee! Nthuseni!”

Fhedzi vhathu vha humbula uri u khou tamba ngavho u fana na zwila kale Iwe na muthu na muthihi a si bve u ya u mu thusa.

Musi jo no kovhela, vhathu vha mangala uyu mutukana a sa vhuyi na nngu dzawe. Vha bva fulo ja u ya u mu ɿoda vha mu wana a tshi khou vhovhola e eþhe.



“Ho vha hu na phele ya vhukuma! Yo ponda dziñwe dza nngu dzanga dziñwe dza shavha! Khezwi vhathu ni songo da na nthusa ngauri ndo vhidzelela ndi tshi ɿoda thuso?” u ralo a tshi vhovhola.

Muñwe wa vhakalaha vha heneffha muđanani a lingedza u kwengweledza kutukana uku musi vha tshi khou humela hayani.

“Ri ðo u thusa u ɿoda nngu dzau dzo xelaho musi li tshi tsha,” vha ralo vho kapea tshanða tshavho kha shaða ñawe. “Fhedzi ni tea u guda uri arali na dzulela u zwifha, a hu na ane a ðo ni fulufhela ... na musi une na vha ni tshi khou amba ngoho!”

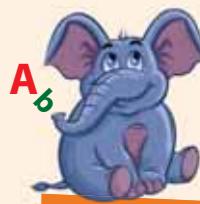


Kha ri ambe



Ndi nga mini hu songo vha na muthu we a da u thusa mutukana uyu?

Itani litambwa la tshitiori itshi. Hu tea u vha na mulisa, phele, nngu na vhatu vha si gathi vha tshitshavha.



Divhamaiapfi

Wanani maipfi swoboni ya maipfi.

gungula

tshuwa

vhovhola

seisa

vhidzeleta

zwifha

ñwethuwa

g	u	n	g	u	l	a	p	i	b
r	m	n	b	z	x	q	w	u	i
t	s	h	u	w	a	m	e	r	c
n	v	h	o	v	h	o	l	a	b
z	ñ	w	e	t	h	u	w	a	i
x	z	w	i	f	h	a	i	b	d
v	h	i	d	z	e	l	e	l	a
w	e	s	e	i	s	a	g	o	i



Kha ri ñwale

Vhalani mbudziso idzi ni tagedzele ledere li re tsini na phindulo yone.

Ndi nga mini mulisa wa nngu o vhidzela uri "Phele"?

- A O vha e na vhumvumvu a tshi khou todou ri vhatu vha mu mvumvuse.
- B O vha a tshi vhona u nga hu na phele.
- C O vha a tshi todou u zwifha.
- D O vha a tshi khou shushedza phele uri i shavhe.

Ndi nga mini vhatu vha afho mudanani vha songo tsha mu phalala musi a tshi vhidzela?

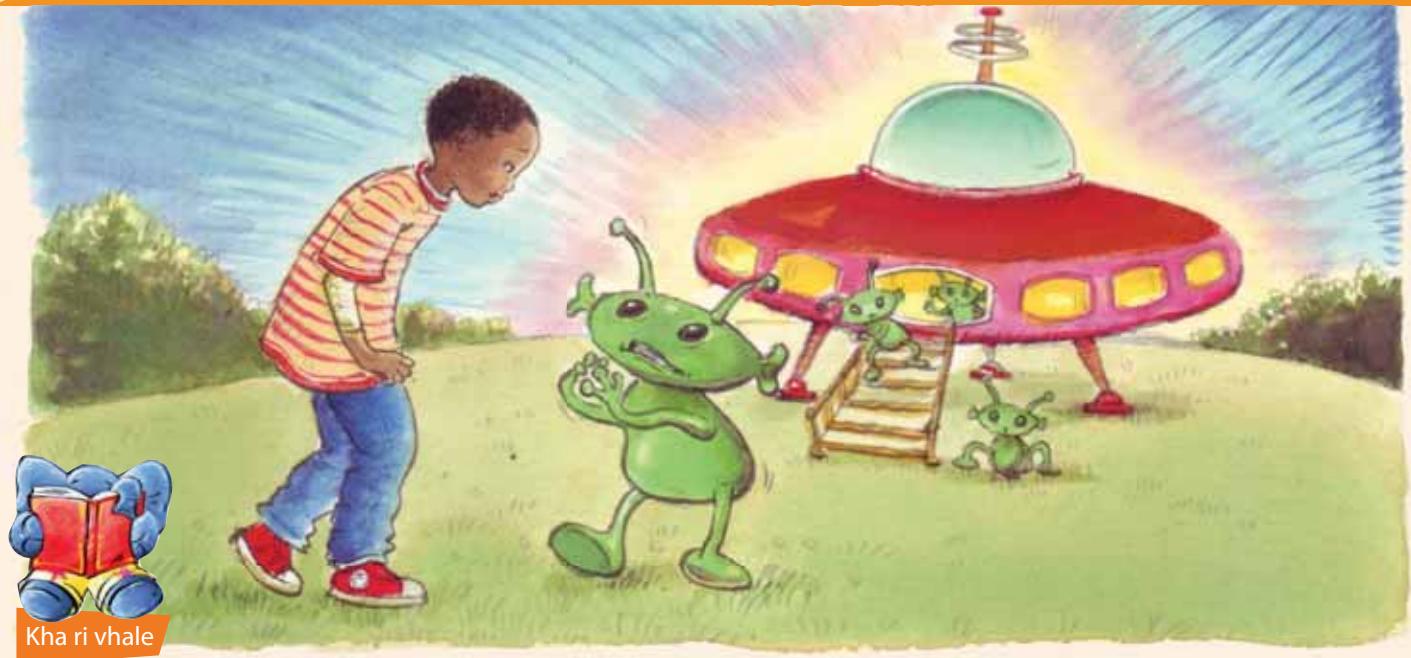
- A Vho vha vhe masimuni vha tshi khou shuma.
- B Vho zwi dzhia uri u khou vha zwifhela hafhu.
- C A vho ngo mu pfa.
- D Vho vha vha tshi khou todia uri phele i ponde nngu.

Ndi ifhio kha thoho idzi ine ya nga vha yone i no tea itshi tshitiori?

- A Duvha le phele ya ponda nngu
- B Mulisa wa nngu wa kutukana
- C Mutukana we a lila u phalalwa
- D Lo tsha lo tou kelengende ndundumani

Pfunzo ya tshitiori itshi ndi ifhio?

- A Arali ni tshi todia thusa a ni nga wani vhaphalali.
- B Ni songo itesa phosho.
- C Arali wa dzulela u zwifha, a hu na ane a do u fulufhela na musi une wa vha u tshi khou amba ngoho.
- D Muthu u tea u fulufhedzea.



Kha ri vhale

Thabo o vha a tshi pfana na u vhidza maṭo a vhathu. O vha a tshi anzela u vhidzelela mashaka na dzikhonani uri vha ḋe vha vhone tshiendatshikhalani tshe a tshi vhona. "Iḍani ni vhone tshiendatshikhalani!" ndi ene a tshi vhidzelela, kana a ri "Nthuseni wee, hu na UFO yo kavhaho zwinozwino!" (UFO zwi amba "*unidentified flying object*".)

Tshifhinga tshothe Thabo a tshi vhidzelela, vhathu vha ḋorobo iyi yoṭhe vho vha vha tshi gidimela henengeo uri vha vhone tshiendatshikhalani tsha hone. Fhedzi vha tshi mbo ḋi wana hu si na tshithu. "tsho mbo ḋi fhufhal!" ndi ene a tshi vhudza vhathu.

Thabo o ita ngaurali lwa u thoma, Iwavhuvhili, Iwavhuraru – na lunzhilunzhi.

Zwino jiṇwe ḫuvha, a vhona tshiendatshikhalani tsha vhukuma. "Na mmbuyela!" ndi ene a tshi vhidzelela. "Tshiendatshikhalani tsho kivha mudavhini. Vhathu ṭavhanyani ni thusel!"

Fhedzi ha si vhe na ane a mu phalala.

Khathihi fhedzi, ha mbo tsa munna asili mudala a ri kha Thabo, "Ndi khou humbela thuso ya piṭirolo na zwiliwa zwa u fha vha muṭa wanga. Vhana vhanga vha khou ḫoda zwiliwa nga u ṭavhanya! Ri diseleni maṭari manzhi u ya nga hune na nga kona!"

"Na mmbuyela!" ndi Thabo a tshi tzhemra. Hu na vhathu vhasili vha re na ndala ngeno mudavhini!"

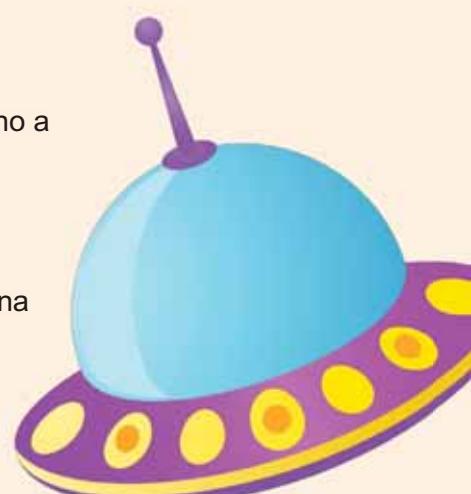
Fhedzi ha si vhe na ane a mu phalala.

Zwenezwo zwa ita uri Thabo a gidime na miri a tshi fhlula maṭari u bva afho a gidimela giratshini u renga piṭirolo. Ula munna asili a takala vhukuma.

Thabo a mbo fhasi vhudzuu, o vha a songo neta zwone ngeno tshiṭa tshiendatshikhalani tshi tshi mbo ḋi takuwa, asitshiṭa!

"Ndi mini tshiṭa Thabo?" ndi mme awe vha tshi vhidzelela musi vha tshi vhona tshiṭa tshiendatshikhalani tshi tshi khou swatiṭmela.

"Zwi ḫo thusa mini naho nda vha ṭalutshedza, Mmawe?" Ndi Thabo a tshi vhudzisa. "Vha nga si vuwe vho nkholwa musi."



Deithi:



Kha ri ambe

Itani litambwa ja tshiṭori itshi. Hu tea u vha na munna asili, vhana vhasili, Thabo na mme awe.

Tshiṭori itshi tshi fana ngafhi na tsha "Mutukana we e "Phele!"?



Kha ri ḥwale

Elekanyani nga zwiṭori izwi vhuvhili hazwo ni ḫadze thebuļu.



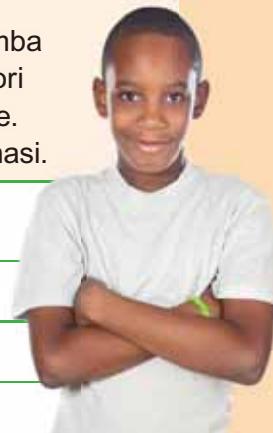
Tshiṭori	Muanewa muhulwane ndi nnyi?	Puloto ndi ifhio?	Mulaedza wa tshiṭori ndi ufhio?
Mutukana we a vhidzelela e "Phele (Wulufu)"!			
Mutukana we a vhidzelela e "Tshiendatshikhalani!"			



Kha ri ḥwale

Zwino ḥwalani tshiṭori tsha inwi muṇe tsha maipfi a no swika 120 tshi no amba nga musidzana kana mutukana we a lila thuso. Thomani nga u ḥwala tshiṭori tshaṇu kha bammbiri ja mvetamveto ni humbele khonani yaṇu uri a tshi ṭole. Ni kone u tshi ḥwala nga vhuronwane na vhudele tshikhalani tshi re afho fhasi.

Thoho ya tshiṭori tshaṇu	
Uyu muthu u vhadzilela a tshi ri mini?	
Hu bvelela mini ḫuvha īne ha sa vhe na muphalali?	
Mvelelo dza hone ndi dzifhio?	
Mulaedza kana theroy a tshiṭori ndi ifhio?	



TEACHER: Sign

Date



## Thangi ndi mini?

Thangi i shandula zwine ipfi la amba.



Kha ri ite nyito

Lavhelesani tsumbo. Hu itea mini musi ri tshi tuma thangi kha tsinde la ipfi? Ipfi liswa li vho amba mini?

Thangi a si ipfi lo fhelelaho. Ndi tshipida tsha ipfi tshi no tumiwa mathomoni a ipfi lo fhelelaho (kha tsinde la/mudzi wa ipfi). Thangi inwe na inwe i na zwine ya amba. Musi thangi yo tumiwa kha tsinde la/mudzi wa ipfi, i shandula zwine ipfi lo la amba.



Thangi	Tsinde la/mudzi wa ipfi
ku-	-tukana > kutukana

Thangi dzi tevhelaho dzi amba mini?

Thangi	Thalutshedzo
ku-	tshi <sup>l</sup> uku
ka-	tshivhalo
li-	tshihulwane
di-	nyito i tea kha mu <sup>n</sup> e wayo
ra-	mudzia/mu <sup>n</sup> e wa

Tangedzelani thangi kha li<sup>n</sup>we na li<sup>n</sup>we la maipfi aya. Ni kone u talela tsinde la ipfi.



Kha ri nwale

kudido      ramaano      ditshea  
 ku<sup>d</sup>u      lisidzana      di<sup>th</sup>avha  
 li<sup>r</sup>i      kavhili      ramilayo  
 kararu      li<sup>d</sup>u      diruma



Kha ri nwale

Tumani thangi kha maipfi o talelwaho nga fhasi u itela uri maipfi ayo a yelane na ayo ma<sup>n</sup>we o swifhadzwaho.

Vha dzula nduni ku re tsini na thavha.



O rengela ene mu<sup>n</sup>e rokho.

Khotsi awe vho renga goli ljhulwane.

Malume anga vha pfi mabindu ngauri ndi **mudzia mabindu**.

O tshea ene muñe nga lufhangha.



Kha ri diphine

Kha ri tambe mutambo wa tshikhalani. Shumisani madaisi na zwiswayi ni tshi tamba, ni thuntshelani tshikhalani ni kha nomboro ya 1.



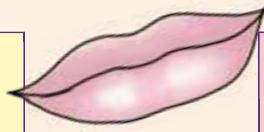


Kha ri ambe

Ambani uri ni vhona u nga mirero iyi i amba mini. Talani mutalo u tshi bva kha murero u tshi ya kha ḥalutshedzo yawo kha khołomo i re kha tshanda tsha u la.

Mirero ndi kuambele kupfufhi kune kwa ri nea mulaedza wa tshipentshela.

Mulomo a u ḫalelwina  
nga mulambo.



U naka a hu fani  
na u dihwa.

Mutsinda ndi khwiñe,  
shaka ndi bulayo.

Mutshetshete wo  
beba muñanzwa.

Tshi na phepho a tshi  
sumbedzwi mulilo.



Muthu a tshi ḫoda tshithu u tou ḫishumela  
nga ene muñe.

Mutsinda u a u fara zwavhuđi u  
fhira shaka lau.

Muthu ane a u ḫivha a nga u thusa  
a sa sedzi zwine wa vha nazwo.

Muthu wa mazuwo ha kundwi nga tshithu.

Muthu o nyadzeaho (mubebi) u fhedza o vha  
na ḫwana a re na vhuimo vhutshiloni.



### Mitshila ndi mini?

Mitshila i fana na thangi, zwi  
fhambana fhedzi ngauri i  
tumiwa i tshi tevhela midzi  
kana matsinde a maipfi u  
itela u shandula zwine ipfi la  
amba.

Tsumbo:

-fulu zwi amba "zwinzhi",  
zwine zwa amba uri  
dakalofulu zwi amba dakalo  
linzhi.



Midzi iyi i amba mini?

Mudzi	Thalutshedzo
-fulu	zwinzhi
-lume	tsha tshiduna
-ela	itela nyito



Kha ri ḥwale

Talelani maipfi a re midzi kana matsinde.  
Ni tangedzele mitshila i re magumoni a maipfi aya.

khombofulu

ndoulume

thusana

imbela

ndoukadzi

mukukulume

gemofulu

mbudzana

gumofulu

khosana

shumela

malume

shangoni

shangoni

rengisa

bikela

budzwana

dakalofulu

rumana

khambana

Nangani maipfi maṭanu kha ayo ni a shumise mafhungoni.


Nangani ipfi ḥone, ni ḥume mutshila wa **-ana** ni kone u ḥwala ipfi ḥiswa afho tshikhali.

khumba	Mvula yo na. Ndi hone _____ dici tshi ḥo ḥala.
fara	Ni tshimbile no _____ musi ni tshi pfuka bada.
budzwa	Kholomo ya mboho ndi budzwa ya tsadzi yone ndi _____.
londa	Riñe sa mashaka ri tea u _____.
mbudzi	Ro ya bulasini ra vhona hu na _____ nnzhi dza mavhalavhala.
thusa	Vhana vha kiłasi yashu vha khou _____ u ḥwala tshuñwahaya.





Kha ngano nnzhi dza sialala zwipuka zwi tshila sa vhathe. Vhalani tshiṭori itsi ni elekanye nga vhabvumbedza vha zwipuka.

Ho vha hu na muri ngadeni. Muya wa thoma u vhudzula, kuṭari kuṭuku kwa thoma u dzinginyea.

Kwa wa. Kwa wa ku tshi tsa, asikuļa, u vhuya u swika ku tshi wela n̄tha ha hatsi phasi ha muri. Ho vha ho dzula tshimange heneho hatsini. “Ri a vusa iwe kuṭari kudala kuṭukuṭuku,” hu amba tshimange. “Ri nga tambo roṭhe?”

Kuṭari kwo vha ku tshi ṭođou fhindula uri ee, musi maya u tshi dovha wa vhudzula. Vhudzuu! maya wa vhudzula, wa hwala kuļa kuṭari, kwa gonya, kwa gonya, asikuļa makoleni. Muya wa ku hwalela kulekule. Wa swika wa ku posa tsini na bada, kwe puṭaa zwavhuđi.

“Ri a vusa iwe kuṭari kuṭukuṭuku kwaṭađa,” hu amba tshiṇoni tshe tsha vha tshi tsini na bada. “Ri ḋo dzula roṭhe?” “Hezwi zwithu ndi zwiñhevho,” hu amba kuṭari kuṭukuṭuku. “Tshimange tsho ri ndi mudala. Zwino tshiṇoni tshi ri muvhala wanga ndi Muṭađa. Ndo ḋađa a thi tsha ḋiđha muvhala wanga!”

Kuṭari kwo vha ku tshi kha ḋi ri ku a vhudzisa tshiṇoni musi maya u tshi dovha wa vhudzula. Vhudzuu! maya wa vhudzula, wa hwala kuļa kuṭari, kwa gonya, kwa gonya, asikuļa makoleni. Muya wa ku hwalela kulekule. Wa swika wa ku posa mudavhini muhulu, kwe puṭaa zwavhuđi.

Ho vha hu na kholomo mudavhini, dzi tshi khou fula hatsi. Iñwe ya idzi kholomo ya ḋa tsini na kuṭari. “Moo,” hu amba kholomo. “Ri a vusa kuṭari kuṭukuṭuku kwa tshitopana.”

“Hezwi zwithu ndi zwiñhevho,” hu amba kuṭari kuṭukuṭuku. “Tshimange tsho ri ndi mudala, tshiṇoni tsha ri muvhala wanga ndi Muṭađa. Zwino kholomo i ri muvhala wanga ndi tshitopana. Ndo ḋađa a thi tsha ḋiđha muvhala wanga!”

Kwo vha ku tshi kha ḋi ri ku a vhudzisa kholomo musi maya u tshi dovha wa vhudzula. Vhudzuu! maya wa vhudzula, wa hwala kuļa kuṭari, kwa gonya, kwa gonya, asikuļa makoleni. Muya wa ku hwalela kulekule. Wa swika wa ku posa n̄tha ha thavha khulu.

### Musi ni sa athu vhala

- Lavhelesani zwifanyiso na ḫoho ni lingedze u humbulela uri mařivalwa aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani mađo (u sikima) kha siatari ni wane uri ni ḋo vha ni tshi khou vhala nga mini.

### Musi ni tshi khou vhala

- Vhambedzani zwe na humbulela na zwe na vhala. Arali ni sa pfeſesi phara iyi, i vhaleleni hafhu nga u tou ongolowa. I vhaleleni n̄tha.

Deithi:

M A I P F I

M

A

S

W



Kha ri ambe

Ndi mini tsho itaho uri kuṭari ku we murini?  
Kuṭari kwo tshimbila hani ku tshi bva kha tshipuka tshiñwe  
ku tshi ya kha tshiñwe?  
Ndi nga mini murwali a tshi shumisa ipfi "vhudzuu"?  
Hu na zwiñwe zwit̄ori zwine na zwi ñivha zwine khazwo zwipuka  
zwa amba?  
Ni vhona u nga hu ño bvelela mini tshi no tevhela tshiñtorini itshi?  
Ni vhona u nga tshiñtori itshi tshi ño fhela nga ndilade?



Kha ri ite nyito

Olani ndila ye kuṭari kwa tshimbila ngayo u bva murini u swika  
kha kholomo.



Kha ri ñwale

Zwino ḥalutshedzani zwe na ola ni tshi shumisa maipfi a no ri:  
"tsha u thoma, "ha ña", "nga murahu" na "tsha u fhedzisela".

Tsha u thoma kuṭari kwo

Ha ña he kwa

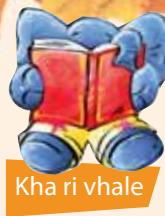
Nga murahu

Tsha u fhedzisela

TEACHER: Sign

Date

## 22 Zwe zwa tevhela

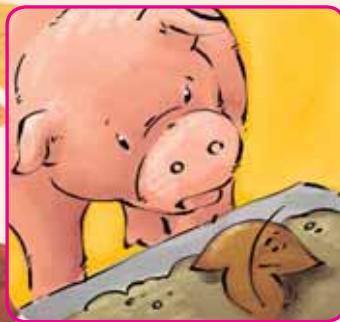


Kha ri vhale

Kha ri vhone uri tshiṭori tshi  
fhela nga ndilade



Kuṭari kwa lala heneffo tshifhinga nyana. Ha mbo swika mbudzi. “Ri a vusa kuṭari kuṭukuṭuku kutswuku,” hu amba mbudzi. “Wo ḫa u dzula na nne ngeno thavhani?” Hezwi zwithu ndi zwiñwewho,” hu amba kuṭari kuṭukuṭuku. “Tshimange tsho ri ndi mudala, tshiṇoni tsha ri muvhala wanga ndi muṭada kholomo ya ri muvhala wanga ndi tshitopana. Zwino mbudzi i ri muvhala wanga ndi mutswuku. Ndo ḫa a thi tsha ḫivha muvhala wanga!”



Kuṭari kwa sokou lala heneffala ku sa tsukunyei. “Ri a vusa kuṭari kuṭukuṭuku kwa buraunu,” hu amba nguluvhe. “Ndo ḫodou u ḫa zwenezwino. Ndi muya we wa u ḫisa fhano?” “Hezwi zwithu ndi zwiñwewho,” hu amba kuṭari kuṭukuṭuku. “Tshimange tsho ri ndi mudala, tshiṇoni tsha ri muvhala wanga ndi muṭada kholomo ya ri muvhala wanga ndi tshitopana, mbudzi ya ri muvhala wanga ndi mutswuku. Zwino nguluvhe i ri muvhala wanga ndi buraunu. Ndo ḫa a thi tsha ḫivha muvhala wanga!”



Kha ri ite nyito

Khathihi fhedzi kuñwe kutukana kwa mbo ḫi vhona kuṭari kwa ku doba. “Kha vha vhone,” u amba na mme awe. “Kha vha vhone kuṭari kwa muvhala wa musuku khokwu. Kha vha vhone aya marñwe maṭari. A na muvhala mudala na wa ḫada na wa tshitopana na mutswuku na wa buraunu na wa musuku.” “Ee,” hu amba mme awe. “Zwino vhunga tshilimo tsho fhira, maṭari a na mivhala ya tshifhefho.”

Itani ḫitambwa ḫa tshiṭori itshi. Hu tea u vha na vhatambi vha ḫahe:

- Muthihi a vhe kutari
- Vhañwe vha vhe zwipuka na tshiṇoni
- Muthihi a vhe kutukana
- Muthihi a vhe mme
- Tsha u fhedzisela, muthihi a vhe muanetsheli

Muanetsheli u ḫalutshedza mafhungo ane a sa ḫo ambiwa nga zwipuka, tshiṇoni, kutukana, mme na kuṭari.

Deithi:



Kha ri ንwale

Kuṭari ku amba na zwipuka zwingana? Zwi ንwaleni kha mutevhe  
ni ambe uri tshipuka tshiñwe na tshiñwe tsho ri mini kha kuṭari.

Tshipuka	Tsho ri mini kha kuṭari?
1	
2	
3	
4	
5	

Kutukana kwo amba mini malugana na muvhala wa kuṭari?

Mme a uku kutukana vho fhedza vho ku vhudza mini malugana na muvhala wa kuṭari?

Ni vhona u nga itsi tshiñori ndi tsha vhukuma? Ngani?

Ni vhona u nga tshiñori itsi tsho bvelela nga ንwedzi ufhio? Ndi nga mini ni tshi ralo?

TEACHER: Sign  Date

23

## U pulanel a tshit̄ori



Kha ri ambe

Lavhelesani tshit̄ori tsha kuṭari hafhu.

- Ambani uri tsho thoma hani.
- Bulani uri tsho fhela nga ndila ifhio.



Kha ri ñwale

Olani tshifanyiso tsha u sumbedza kuthomele kwa tshit̄ori itshi ni kone u ñwala phara nga ha kuthomele kwatsho.

Thomani nga u ñwala tshit̄ori sa mvetamveto ni kone u humbel a khonani yaṇu uri a tshi dzudzanye. Tshi ñwale ni vhouronwane zwikalani zwi re afho fhasi. Tshit̄ori tshaṇu tshi tea u vha na vhulapfu ha maipfi a re vhukati ha 120 na 140.


Deithi:



Olani tshifanyiso tshi no sumbedza uri ho bvelela mini kha kučari musi ku tshi khou vhudzulwa  
nga maya ni kone u ñwala phara nga zwe zwa bvelela kha mutumbu wa tshičori.

Kha ri ite nyito




Olani tshifanyiso tsha kufhelele kwa tshičori ni kone u ñwala phara nga kufhelele kwatsho.


TEACHER: Sign  Date

## 24 Thangi na mitshila

Themo ya 1 – Vhege dza 5–6



Kha ri ite nyito

Vhalani mirero ni ambe  
nga zwine ya amba. Olani  
zwifanyiso zwa u sumbedza  
mirero iyi. Tsha u fhedzisela,  
rwalani fhungo ni tshi  
sumbedza zwine murero  
muñwe na muñwe wa amba.

1

Ts̄he mulomo wa amba ndi  
ts̄he mbilu ya ambav̄o.



2

A ūna khali i no fa i songo bika.



3

Ntsa ya la munawa a i ūumi.

Deithi:

## Mbambe ya mitshila na thangi



Kha ri diphine

Zwino lingedzani u ita mbambe ya mitshila na thangi. Itani mbambe na khonani yanu. Wanani uri ndi nnyi a no do t̄avhanya u wana na u talela thangi kana mitshila.



Kha ri ñwale Nangani maipfi a no bva tshifanyisoni ni a shumise kha u vhumba mafhungo.


TEACHER: Sign

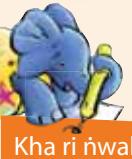
Date



Kha ri vhale



Dzhielani nzhele  
uri ndaela iñwe  
na iñwe i thoma  
nga liiti.



Kha ri ñwale

## Risipi ya saladi ya mitshelo

Zwishumiswa (Thinganywa)

Maapula a 2

Zwilebula zwa 2 zwa swigiri

Miomva ya 2

Papawe la 1

Swiri la 1

Tshienge tsha 1

Kuitele

1. Swotolani maapula ni a tshetshekanye a bve dzikhubu.

2. Tshetshelelani miomva.

3. Vhadani papawe ni li tshetshekanye li bve dzikhubu.

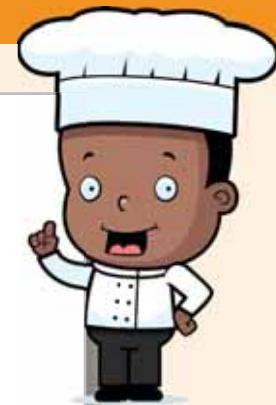
4. Vhadani tshienge ni tshi tshetshekanye tshi bve dzikhubu.

5. Tanganyisani mitshelo iyi kha bawele.

6. Hamulelani swiri.

7. Shelani dzhusi nthia ha saladi.

8. Nunedzani swigiri.



Ni nga shumisa vhugai kha u ita saladi  
ya mitshelo?



Kha ri ambe

	Rannda	Senthe
R1,50 muthihi	.....	.....
R2,00 lithihi	.....	.....
R6,00 tshithihi	.....	.....
R4,00 lithihi	.....	.....
Thanganyelo	.....	.....

Ni ita mini musi no no tshetshelela  
miomva?

Ni ita mini musi ni sa athu nunedza swigiri  
kha saladi?

Wanani uri ni do tea u shumisa  
zwishumiswa zwa tafulani zwifhio kha  
u ita saladi. Zwi ñwaleni.


Deithi:



Kha ri nwale

Zwino nwalani risipi yanu  
inwi muñe ya zwiliwa  
zwine na zwi funesa.



Kha ri ite nyito

Vhalani fhungo ljiñwe na ljiñwe, ni tagedzele lisala line na nga li shumisa  
vhuimoni ha Madzina a muvhala **mutswuku**.

**Musidzana** u dzula Durban.

nne	iwe/inwi	riñe	ene	tshone	vhone
-----	----------	------	-----	--------	-------

**Mutukana** ndi mutambi wa bola wa biko.

nne	iwe/inwi	riñe	ene	tshone	vhone
-----	----------	------	-----	--------	-------

**Ntakadzeni na Peter** vha pfana na u tamba bola tshikolo tshi tshi bva.

nne	iwe/inwi	riñe	ene	tshone	vhone
-----	----------	------	-----	--------	-------

**Mmbwa** i pfana na u bambela mulamboni.

nne	iwe/inwi	riñe	yone	tshone	vhone
-----	----------	------	------	--------	-------



Risipi ya

Zwishumiswa (Thinganywa)


Kuitele




Lisala ndi ipfi line  
la sala vhuimoni ha  
dzina kana la shuma  
na dzina fhungoni.  
A pfufhifhadza  
mafhungo na u ita  
uri zwi leluwe u a  
vhala.

TEACHER: Sign

Date



Kha ri ንwale

ጀwalani maipfi o teaho  
fhethu ho teaho.

Masalamasumbi a sumbedza vhuimo ha tshithu  
kana zwithu. A na vhuimo ho fhambananaho. Hu na  
masumbaafhano, masumbaafha, masumbaafho na  
masumbaafhała. Tsumbo: ino, iyi, iyo na iļa.



\_\_\_\_\_ ndi dzhasi ḥanga.



\_\_\_\_\_ ndi ንwedzi.



\_\_\_\_\_ ndi tshiṭaraṭa tshine nda dzula khatsho.



\_\_\_\_\_ ndi gungwa.



\_\_\_\_\_ ndi tshiṭaraṭa tsha  
Biko Road.



\_\_\_\_\_ ndi baisigiri yanga.



Kha ri ንwale

ጀwalani mafhungo maṇa maṇwe na maṇwe a no  
sumbedza ḥisumbaafha na ḥisumbafhała.


Deithi:

Shumisani masala masumbi ni tshi langiwa nga vhukule (tsini kana kule).

Sumbedzani **fhano**, **afha**, **afho** na **fhala**.



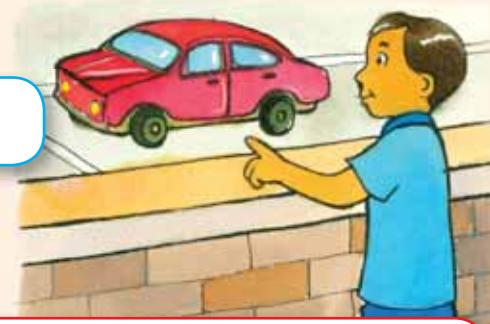
\_\_\_\_\_ ndi tshimange tshanga.



\_\_\_\_\_ ndi rokho yanga.



\_\_\_\_\_ ndi zwimange zwanga.



\_\_\_\_\_ ndi modoro wa mudededzi wanga.



\_\_\_\_\_ ndi ɳaledzi.



\_\_\_\_\_ ndi mimodoro.



Kha ri ɳwale

Nwalani mafhungo maṇa maṇwe na maṇwe ane mavhili ao a thoma nga **iyi** na nga **itshi** na maṇwe mavhili a no thoma nga **ila** na nga **tshiila**.


TEACHER: Sign

Date

# Ndi zwa nnyi?



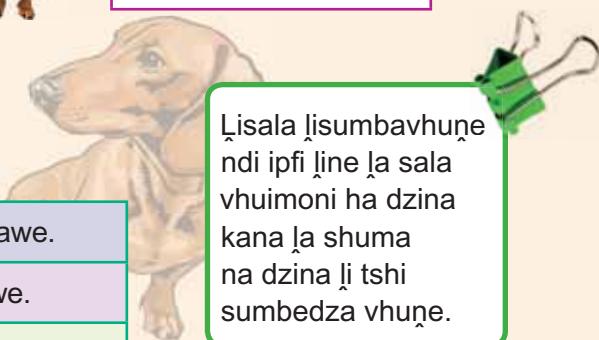
Kha ri ḥwale

Talelani masala one mafhungoni aya.

Heyi ndi thuthuthu **yawe/ya ene**.Modoro **wavho/wa vhone** khoyu.Iyi ndi pene **yanu/ya inwi?**Heetshi ndi tshikolo **tshashu/tsha riñe**.Hejì ndi jasi **lawe/la ene**.Iyi ndi founu **yanu/inwi?**Iyi mmbwa ndi **yanga/nñe**.Ndi **tshawe/ene**.Ndi **zwavho/vhone**.Ndi **tshañu/inwi**.Ndi **zwashu/riñe**.Ndi **tshawe/ene**.Ndi **tshanga/nñe**.Mmbwa ndi **yanga/nñe**.

Kha ri ḥwale

Vhambedzani mafhongo a re kha tsha monde na mafhongo a re kha tsha u la are na masala masumbavhuñe one.



Lisala lisumbavhuñe ndi ipfi líné la sala vhuimoni ha dzina kana la shuma na dzina li tshi sumbedza vhuñe.



Hoyu ndi modoro washu.

Ndi tshawe.

Hetshi ndi tthisibe tsha Nomsa.

Ndi yawe.

Heyi ndi mmbwa yanga.

Ndi dzañu.

Hedzi ndi bugu dza khonani yanga.

Ndi dzawé.

Heyi ndi hemmbe ya Takalani.

Ndi washu.

Hedzi ndi bugu dzañu.

Ndi yanga.

Shumisani masalamasumbavhuñe mitaladzini i si na tshitihu tsini na mafhongo.

Shumisani maipfi a tevhelaho uri a ni thuse.

**dzavho****yawe****yashu****zwawe**

Ndi modoro wa John. Ndi wawe.

Heyi ndi rokho ya Ann. Ndi \_\_\_\_\_.

Hedzi ndi bugu dza vhatukana.

Ndi \_\_\_\_\_.

Heyi ndi goloi ya riñe. Ndi \_\_\_\_\_.

Hezwi ndi zwienda zwa Jim. Ndi \_\_\_\_\_.

Heyi ndi founu ya Takalani. Ndi \_\_\_\_\_.

Heyi ndi bulasi ya vha hoyu muta. Ndi \_\_\_\_\_.

Deithi:



Kha ri nwale

Livhanyani  
mafhungo a re kha  
kholomo ya u thoma  
na a re one a re kha  
kholomo ya vhuvhili.  
Lavhelesani maipfi o  
talewaho nga fhasi.  
Mafurase matswuku  
a do ni thusa u  
nanga masala one  
ane na do thoma  
ngao mafhungo.



Kha ri diphine

Nne na vha hashu a ri dzuli Makhado.
Maria ha iti tshunwahaya nga madekwana.
Mmbwa ya hashu a i li khovhe.
Inwi a ni tambi tshese nga masiari.
Ntakadzeni ha bambeli tshikoloni.
Vhana a vha pfani na maapula.
Nne a thi na tshifuohaya tsha mmbwa
Mukomana wanga na nne a ri edeli nga awara ya 8 (malo).

Ene u tamba thenisi.

Inwi ni tamba bola.

Vhone vha pfana na maswiri.

Riñe ri dzula Makhado.

Ene u vha a tshi khou talela TV.

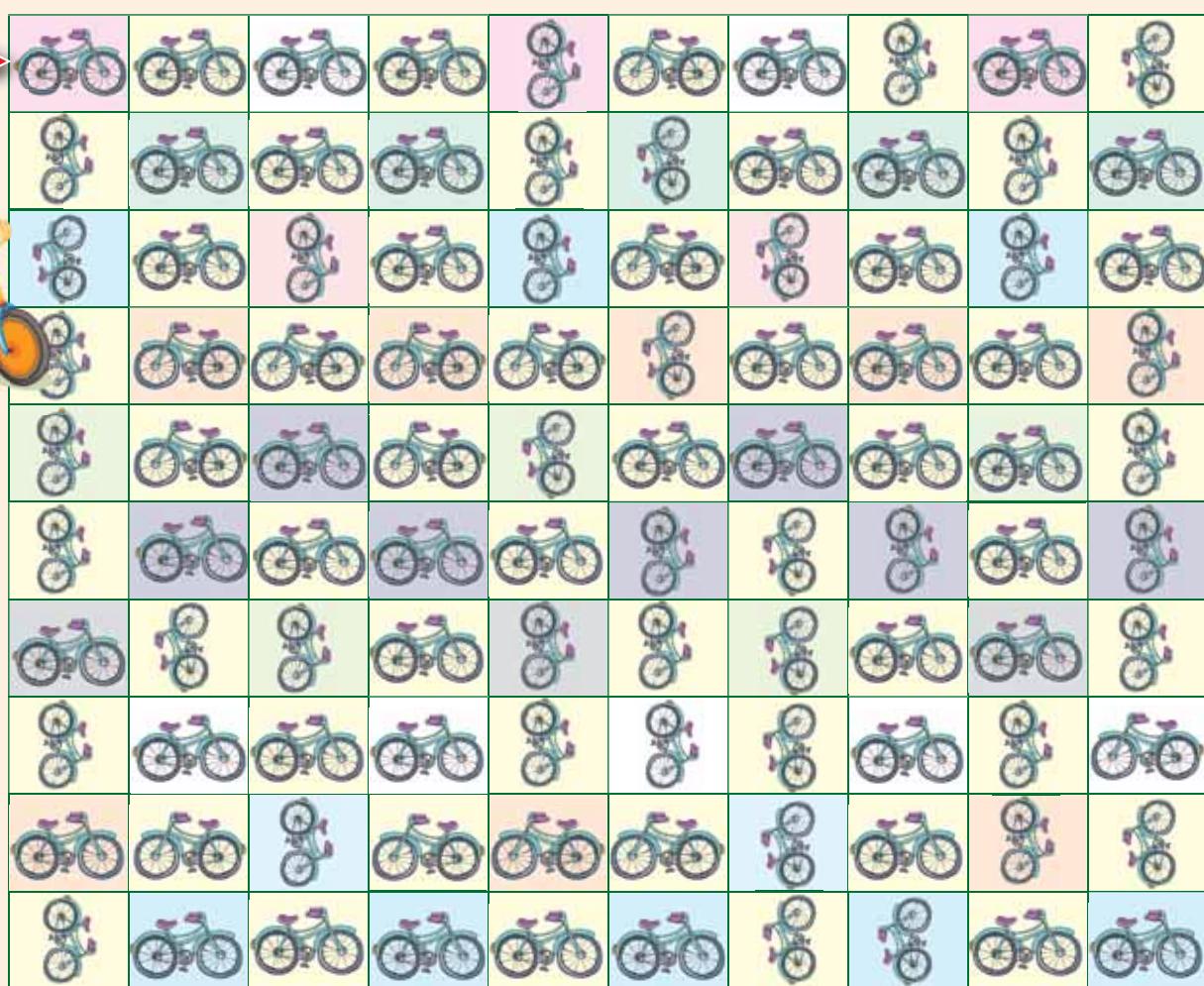
Yone i ja marambo.

Riñe ri edela nga iri ya 9.

Nne ndi na ndou.

Thusani Jim uri a wane ndila ya u hayani. Ni tea u tshimbila no livha he baisigiri ya asedza hone u itela u mu thusa u wana ndila kha meizi (mukwita).

MATHOMO



HAYANI



TEACHER: Sign

Date



Kha ri ambe

Vhalani ndaela ni kone u ɿalutshedza khonani yanu uri ni tea u ita mini kha u khavhisa tshikukwana itshi.



Kha ri ite nyito

### Zwine na tea u vha nazwo

Tshikate tsha wułuya u luka  
Tshifhuṭabibi tshithihi kana luđaraṭa lwa u vhofha  
Maṭo, mulomo na milenzhe zwi no bva kha  
siaṭari ḥa zwigeriwa  
Gułuu i no fara



### Kuitelwe kwa phomphom

- 1 Olani zwitendeledzi zwihiwlane zwivhili, zwi no fana kokotolo, kha tshipiḍa tsha khadibodo. Zwi gereni.
- 2 Olani zwitendeledzi zwituku zwivhili nga ngomu ha zwitendeledzi zwihiwlane. Zwi gereni, u itela uri zwitendeledzi zwañu zwihiwlane zwa khadibodo zwi vhe zwe no vha na mabuli vhukati
- 3 Mameredzani zwitendeledzi izwi zwivhili, ni zwi pombe nga wułu ya ḥađa i tshi fhira kha buli ni tshi i tanda u mona na zwitendeledzi nga nnda u swika zwe no tandiwa tshothe. Ni nga shumisa vhutambo vhuvhili kana vhuraru u itela u pomba zwitendeledzi nga u ḥavhanya.
- 4 Ni tshi shumisa tshigero tshi no fhira, gerani wułu memeni dza zwitendeledzi izwi zwivhili.
- 5 Tomani tshifhuṭabibi kana vhudaraṭa ha u vhofha uri ni ite milenzhe ya tshikukwana.
  - Lunzhedzani luđali lwa wułu vhukati ha zwitendeledzi zwa khadibodo ni vhofhe zwi khwaṭhe. Vhofhani mapfundo mavhili, ni kone u bvisa magaraṭa.
  - Zwino itani phomphom ḥukhu nga zwiła zwitendeledzi zwituku. Itani zwi no fana na zwa u thoma nga nnda hauri phomphom iyi a i ḥodi milenzhe.

### Zwino itani tshikukwana tshañu.

- 6 Nambatedzani phomphom mbili nga gułuu.
- 7 Petani tshifhuṭabibi kana luđaraṭa lwa u vhofha uri ni ite milenzhe mivhili ya tshikukwana.
- 8 Gerani milenzhe, maṭo na mulomo zwi tshi bva kha siaṭari ḥa zwigeriwa ḥi re murahu ha bugu yanu.
- 9 Nambatedzani izwi zwithu kha phomphom dzanu nga gułuu.



Kha ri ḥwale

Rinani tshikukwana tshañu dzina.	
Ni fanela u vha na mini uri ni kone u ita dziphomphom?	
Ndi nga mini ni tshi tea u vha na gułuu?	

Deithi:

# Tshikukwana tsha khathoni



Kha ri ite nyito

Lavhelesani zwifanyiso ni ñwale ndaela dza u ita tshikukwana tsha khathoni Ñwalani ndaela sa mvetamveto u thoma ni kone u dzi ñwala nga vhuronwane afho fhasi.



Ni nga shumisa maipfi a tevhelaho uri a ni thuse.

pennde

khathoni ya makumba

nga nn̄da

nga ngomu

geredzelani

tshigero

Ni tea u vha na matherjala afhio?



zwivhumbeo zwa thiraiengle


Ndaela

1

2

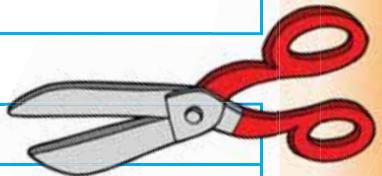
3

4

5

6

7



TEACHER: Sign \_\_\_\_\_ Date \_\_\_\_\_

A

Dzina ja gurannda

DENZHe I A v h a n a

Deithi

22 Lambamai 2015

## Nwana wa miwaha ya 11 u andadza bugu ya u bika

Thoho ya mafhungo

Zoe Bain Ndīvhadzamuvhigi



Phara i re marangaphanda

Jack Witherspoon u fana na mutukana muñwe na muñwe a re na miwaha ya 11. U tamba nga tshikeitibodo, u tamba bola ya milenzhe nahone u pfana na u bika.



Kha ri ambe

Vhalani atikili A na B vhuvhili hadzo. Musi ni kha tshigwada, ambanı nga idzi atikili. Ambani nga phindulo dza mbudziso dzi tevhelaho.

Thoho dza mafhungo ndi dzifhio nahone dzi kunga dzangalelo lashedu nga ndila ifhio?

Ndi zwifhio zwi re kha phara ya u thoma nahone zwi kunga dzangalelo lashedu nga ndilade?

Atikili iñwe na iñwe i khou amba nga mini?

Atikili iñwe na iñwe i amba nga zwiitei zwifhio?

Fhedziha Jack, we a fhedza miwaha minzhi tshee a bebwa a tshi khou lwa na vhuhota, u kha di tou bva u andadza bugu yawe ya u bika ya u tou thoma i no pfi “Twist it up”.

Jack thoma u takadzwa nga u bika e na miwaha ya sumbe musi we a fhedza tshifhinga tshilapfu e sibadela. O vha a tshi anzela u talela mbekanyamushumo kha thelevishini ya henengei sibadela, ha vha hone he a tangana hone na tshanele ya Food Network.

A thoma u diitela risipi dzawe ene muñe zwenezwi e sibadela, a ri musi a tshi vhuya hayani, a thoma u dici edzisa.

Bugu ya Jack i khou rengiwa lifhasini lothe, nahone u ita kosekose ya tshelede i no bva kha thengiso ya bugu a i fha vhana vha vhashai uri i vha thuse musi vha tshi lwala.

## Musi ni sa athu vhala

- Lavhelesani zwifanyiso na thoho ni lingedze u humbulela uri mañwalwa aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani mañ (u sikima) kha siatari ni wane uri ni do vha ni tshi khou vhala nga mini.



## Musi ni tshi khou vhala

- Vhambedzani zwe na humbulela na zwe na vhala. Arali ni sa pñsesi phara iyi, i vhaleni hafhu nga u tou ongolowa. I vhalenli nthia.



## Tshikolo tsha New Town tshi a wina hafhu

8 Thafamuhwe 2015

Bheki Phakati

**G**ireidi 4 ya Tshikolo tsha New Town yo wina pfufho musi hu tshi fhululedza World Book Day mulovha. Kiłasi ya Gireidi 4 vho vhalela zwitiori vhana vha Gireidi 1 na 2 afha tshikoloni tshavho. Nwana muñwe na muñwe wa Gireidi 4 o vhalela zwitiori vhana vha Gireidi dza fhasi. Vhana vha kiłasi ya Gireidi 4 yo tou diitela bugu dzavho vhone vhañe.

Dziñwe bugu dzo lambedzwa nga vhaandadzi nga mahala. Vhana vhañku vha Gireidi 1 na 2 vho takalela bugu idzi dza makolokolo. Vhunzhi ha vhana vha bva miñani ya vhashai lune vha si vhe na bugu dzavhuđi ngaurali miñini yavho.

### Muñatisano wa Design a Bookmark.

Vhasidzana vhavhili vha kiłasini ya Gireidi 4 vho wina Muñatisano wa *Design a Bookmark*. Vhawini, Bongi Dube na Mary Smit, vhe vha vha songo takala zwone, vho wina pfufho ya bugu dza fumi nge vha ita tswayabugu dici songo ñowelwaho.



Bongi Dube na Mary Smith

Vhawini vha Muñatisano wa *Design a Bookmark*

Kha ri ñwale

Shumisani thangi dza u ūkufhadza dza **tshi**, **ku** na **lu** kha madzina a re zwitangeni ni a ñwale afho zwikhali.

Vha ri vho vhuya na _____ kwa Mbahe (mutukana)	(Nndu) _____ ku no rengiswa khakwo aisikhirimu kwo vula.
Ni songo mu nyadza na ri ndi _____ lu ño ni mangadza (musekene)	Ñeani (tshimange) _____ lwo xelaho vhudzulo.
Khaphu yo winwa nga _____ (musidzana) tsha fhano.	(Nndu) _____ tshi no rengiswa khatsho aisikhirimu tsho vula.
(Thanda) _____ lwo vundea.	Hu pfi (khaladzi) _____ kwave kwo wina pfufho ya bugu.

U shumisa **tshi**, **ku** na **lu** Ri shumisa lu kha u sumbedza u sekena ha tshithu. "Lutanda lwo vundea." Ri shumisa **tshi** na **ku** kha u sumbedza u ūkufhalha ha tshithu. "**Tshi**ukana tsha fhano tsho vhuya na **ku**noni kwa u fuwa."

Itani ndongazwiga dzo teaho magumoni a mafhungo aya.

Yoo Jack o ñwala bugu ya bvumo\_\_\_\_\_

Ñamusi ño vha li ñuvha la Bugu la Lifhasi\_\_\_\_\_

Ndi nnyi we a wina pfufho\_\_\_\_\_

Ndi nga mini Tshikolo tsha New Town tsho wina pfufho\_\_\_\_\_



TEACHER: Sign

Date

61



Kha ri ite nyito

Shumani na khonani yanu ni pulanele atikili ya gurannda i no amba nga zwe zwa koniwa tshikoloni tsha hanu. Atikili yanu i tea u vha na vhulapfu ha maipfi a vhukati ha 60 na 80.



1

Handwriting practice lines for writing the number 1.

2

Handwriting practice lines for writing the number 2.



3

Handwriting practice lines for writing the number 3.

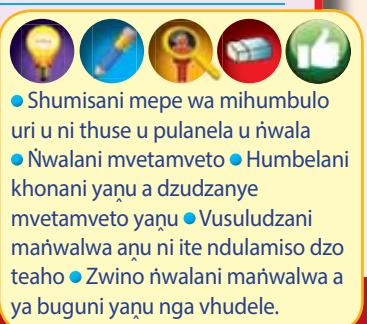
Atikili yanga ya gurannda ndi:

Handwriting practice lines for writing the sentence "Atikili yanga ya gurannda ndi:"



4

Handwriting practice lines for writing the number 4.



- Shumisani mepe wa mihumbulu uri u ni thuse u pulanelu u ñwala
- Ñwalani mvetamveto ● Humbelani khonani yanu a dzudzanye mvetamveto yanu ● Vusuludzani mañwalwa anu ni ite ndulamiso dzo teaho ● Zwino ñwalani mañwalwa a ya buguni yanu nga vhudele.

Deithi:

M A I P F I

D E N Z H e L A v h a n a

Thoho

Deithi

Olani tshifanyiso tshi no amba nga atikili iyi

TEACHER: Sign \_\_\_\_\_ Date \_\_\_\_\_



Kha ri ite nyito

Lugisani tshipitshi tshi no amba  
nga atikili wañu ya gurannda.

Shumisani vhusevhedi hu  
tevhelaho uri hu ni thuse.

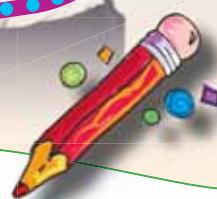
### VHUSEVHEDI HA TSHIPITSHI TSHO LUGISWAHO

- Mukamedzo wañu u tea u vha na na mathomo, mutumbu na magumo.
- Dubekanyani zwiitei nga ngona.
- Ni elelwe u ima nga ngona.
- Shumisani khalo yone ya ipfi.
- Ni vhe na vhuñanzi uri vhothe vha khou ni pfa.
- Ambani ipfi lo tambo.
- Lavhelesani vhathetshesi.



Kha ri nwale

Djiteteli notsi pfufhi.



Deithi:



Dzhenisani madzina a re na thangi dza madzina dza vhunzhi dzo teaho afho zwikalani. Tsumbo: **Muthu muthihi, Vhavhili vhathu.**

Kha ri nwale

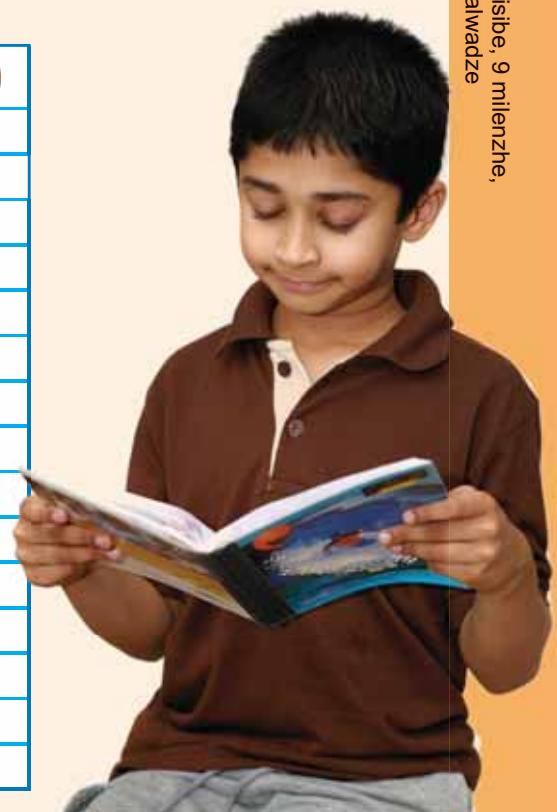
1 Muđi muthihi 	2 Liño lìthihi 	3 Sekwa lìthihi 	4 Lwayo luthihi 
Mivhili _____	Mavhili _____	Mavhili _____	Mibili _____
5 Tamatisi lìthihi 	6 Mutukana muthihi 	7 Mulilo muthihi 	8 Tthisibe 
Mavhili _____	Vhavhili _____	Mivhili _____	Zwivhili _____
9 Mulenzhe muthihi 	10 Musadzi muthihi 	11 Khovhe nthihi 	12 Mbevha nthihi 
Mivhili _____	Vhavhili _____	Mibili _____	Mibili _____
13 Shango lìthihi 	14 Nwana muthihi 	15 Luaviavi luthihi 	16 Lulungu luthihi 
Mavhili _____	Vhavhili _____	Mibili _____	Mavhili _____

Ndi a kona

## U ditola



- u vhala lungano lwa sialala.
- u vhala risipi.
- u vhala ndaela.
- u vhala atikili ya gurannđa.
- u topola ḥoho ya mafhuno, ndivhadzamuñwali na marangaphanda.
- u pulanela u nwala tshitori.
- u pulanela u nwala ndaela.
- u pulanela u nwala risipi.
- u humbulela zwiṭori na kufhelele kwazwo.
- u ita litambwa ja tshitori.
- u topola vhaanewa, puloto na fhethuvhupo.
- u shumisa thangi na mitshila.
- u shumisa masalavhuñe na masalamasumbi.
- u shumisa thangi dza u ṭukufhadza tshi, ku na lu.
- u shumisa ndongazwiga dzo teaho magumoni a mafhuno.



1 miđi, 2 zwikolo, 3 mano, 4 zwisidzana, 5 vhatukana, 6 mađamatiši, 7 miungo, 8 zwisibe, 9 milenzhe,  
10 vhasidzana, 11 khovhe, 12 mbeyha, 13 makole, 14 vhana, 15 nyavinyavi, 16 mawadze,

TEACHER: Sign \_\_\_\_\_ Date \_\_\_\_\_



Kha ri nware

Ambani na khonani yanu nga tshitɔri tshire na khou Ძdou tshi nwalani. Nwalani mihumbulo yanu kha siaṭari ili.

Deithi:



- Shumisani mepe wa mihibulo uri u ni thusi u pulanela u nwalani
- Nwalani mvetamveto • Humbelani khonani yanu a dzudzanye mvetamveto yanu • Vusuludzani mañwalwa yanu ni ite ndulamiso dzo teaho • Zwino nwalani mañwalwa a ya buguni yanu nga vhudele.

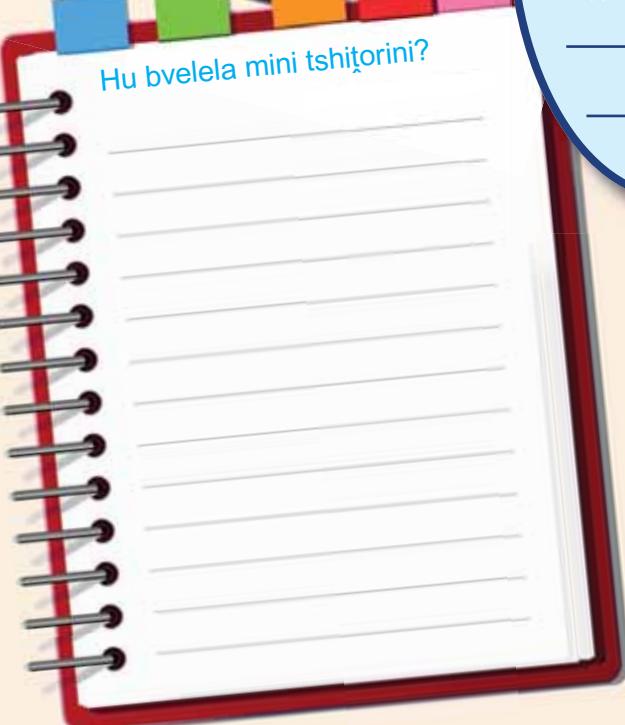
Vhaanewa vhanga ndi vhonnyi?

Tshitɔri itshi tshi itea ngafhi?

Tshitɔri tshi ambā nga

Hu bvelela mini tshitɔrini?

Tshitɔri tshi fhela nga ndilade?



Djiteteni bugu. Gerani siaṭari li tevhelaho la heyi bugu. Gerani kha mitaladzi yo thukhukanyiwaho. Petani kha mitaladzi heyi. Kha khavara yayo, nwalani dzina la bugu yanu. Nwalani dzina lajanu nga fhasi ha dzina la bugu ngauri ndi inwi muñwali. Olani tshifanyiso kha khavara. Zwino nwalani tshitɔri tshañu buguni.

## KHAVARA YA NGA MURAHU



### MALUGANA NA MUŃWALI

Nwalani dzina ḥānu

Mińwaha yanu

Hune na dzula hone

8

## KHAVARA

Olani tshifanyiso hafha.



Liga la 2: petani kha mutalo wa zwithoma.

Liga la 3: sitepulara kha lumppulu.

Nwalani dzina ḥānu hafha.

Nwalani dzina ḥānu hafha (ndi inwi muńwali).

1

Liga la 4: gerani kha mutalo nga murahu ha musi no sitepulara bugu yanu.

Liga la 1: petani kha mutalo wa zwithoma.



5



Iseani phanđa na tshitoritshau hafha.

4

Nwalani ur hu bvelela mini magumoni a tshitorit.

Olani tshifanyiso hafha.

Olani tshifanyiso hafha.

Olani tshifanyiso hafha.



Thomani u የውላ ተከተሪ ተሻኑ ስለመስጠት.

---

---

---

---

2

Olani tshifanyiso hafha.



Fhedzisani tke ተሻኑ.

---

---

---

---

7

3

9

Isani phandaa na tke ተሻኑ ስለመስጠት.

Nwalanii urii hu bvelela mini magumoni a tke.



Olani tshifanyiso hafha.

Olani tshifanyiso hafha.

# Thero ya 3: Zwi kha zwothe zwine ra vhala

Mañwalwa a mafhungomatsivhudzi  
Themo ya 2: Vhege dza 1 – 2

## (33) Mutsho u ri mini? 70

U vhala mafhungomatsivhudzi a u tou vhonwa. U vhala tshati ya mutsho na tshatidungo ya kunele kwa mvula. Therisano yo ñisendekaho nga tshati ya mutsho.  
U ñula mafhungomatsivhudzi a tshi bva kha tshati ya mutsho hu tshi vhambedzwa mutsho wa fhethu ho fhambananaho.

## (34) Mutsho wa namusi ndi . . . 72

U ita tshati ya mutsho hu tshi shumiswa zwigeriwa.  
U vhiga mvumbo ya mutsho kha mbekanyamushumo ya TV.  
Vhagudi vha ela kuvhigele kwavho khathihi na kuvhigele kwa vhañwe ngavho kiñasini.

## (35) U shumisa mañaluli kha u talula madzinā 74

U shumisa mañaluli kha u ɔalutshedza zwifanyiso.  
U ñivhadzwa digirii dza mbamedzo.  
U vhumba mafhungo hu tshi shumiswa mañaluli e a ñewa.  
U fhedzisa tshitorí hu tshi shumiswa mañaluli o teaho.  
U rekhoda maipfi maswa na ɔhalutshedzo dza kha dikishinari ya ene muñe.

## (36) Zwo itea kale 76

Tshifhinga tsho fhiraho: maiti a wanalesaho (maanzeli) na a sa wanalesi.  
U ñwala zwiñwaliwaho dayarini zwi kha tshifhinga tsho fhiraho.  
U topola maiti a re kha tshifhinga tsho fhiraho.  
U ñwalulula mañwalwa a tshi bva kha tshifhinga tshi ñaho a tshi ya kha tsho fhiraho.  
Mañaluli a mbamedzo/digirii dza mbamedzo.

## (37) U vhalela mafhungo matsivhudzi 78

U vhala ñiñwalwa ja mafhungomatsivhudzi – phamfuñethe. Tholokanyondivho yo ñisendekaho nga phamfuñethe.  
U ita phamfuñethe i re na zwi no tou vhonwa zwi tshi ñea vhatu mafhungomatsivhudzi.  
U rekhoda maipfi maswa na ɔhalutshedzo dza kha dikishinari ya ene muñe.

## (38) U netshedza mafhungomatsivhudzi 80

U pulanelu u ñwala phamfuñethe.  
U ita phamfuñethe i ñea vhatu mafhungomatsivhudzi re na zwi no tou vhonwa nahone zwo tou ñwaliwa.  
U rekhoda maipfi maswa na ɔhalutshedzo dza kha dikishinari ya ene muñe.

## (39) U vhala tshati uri ni wane mafhungomatsivhudzi 82

U vhala tshatidungo ya mitambo.  
U fhindula mbudziso dzi no kwama tshatidungo.  
U ita ñoñdisiso na u shumisa mafhungomatsivhudzi e a waniwa kha u ita tshatidungo.  
U vhigela tshigwada tshatidungo.

## (40) U vhambedza zwithu 84

Nðowedzo ya digirii dza mbamedzo.  
U shumisa digirii dza mbamedzo kha u ɔalutshedza nyolo/tshifanyiso.  
Digirii dza mbamedzo dzine dza tea u elelwa.  
U rekhoda maipfi maswa na ɔhalutshedzo dza kha dikishinari ya ene muñe.

**U vhala nganeapfufhi na u ñwala thalutshedzo ya mvumbo**  
**Themo ya 2: Vhege dza 3 – 4**

## (41) U vhala tshitorí: Vhudifari ha Lulu 86

U fhedzisa tholokanyondivho yo ñisendekaho nga tshitorí.  
U sedzesuuri muanewa muhulwane u shanduka nga ñilade u bva mathomoni u swika magumoni a tshitorí.  
U ita ngaganyamvumbo mbili dza muanewa: u rangani na nga murahu.  
U bveledza ñitambwa ñi no sumbedza vhabvumbedzwa vho fhambananaho vha tshitorini.  
U shumisa mañaluli kha u ɔalutshedza muanewa a re tshitorini.

## (42) Elekanyani nga tshitorí itshi 88

U ñwala zwi ñwalwaho dayarini zwi tshi vhonwa nga ñito ja muanewa.  
U topola maipfi othe a no ɔalutshedza e a shumisa kha ngaganyamvumbo ya muanewa.  
U topola vhonefhungo na maiti mafhungoni.  
U rekhoda maipfi maswa na ɔhalutshedzo dza kha dikishinari ya ene muñe.

## (43) Nwalani tshitorí 90

U pulanelu u ñwala tshitorí hu tshi ɔalutshedza na u bveledza muanewa.  
U shumisa mepe wa mihibulo kha u ɔalutshedza mvumbo khulwane dza muanewa.  
U ɔalutshedza uri muanewa u shanduka nga ñilade u bva mathomoni u swika magumoni a tshitorí.

## (44) Musi maiti e mushumoni 92

U ñwala mafhungo a no yelana na maiti e a shumisa zwifanyisoni.  
U livhanya maiti a tshifhinga tsha zwino na a tshifhinga tsho fhiraho khathihi na thutha maiti a si one.  
U rekhoda maipfi maswa na ɔhalutshedzo dza kha dikishinari ya ene muñe.  
U vhala tshitorí ho sedzeswa vhaanewa vhaluwane.  
Tholokanyondivho i re mbudziso ñoñdisisi dzi no kwama vhaanewa.

## (45) Dayari ya tshiphirini ya Mandu 94

U vhala tshitorí ho sedzeswa muanewa muhulwane.  
Tholokanyondivho i re na mbudziso dza ɔhalaphindulo dzi no kwama vhaanewa.

## (46) Ndi vhatude? 96

U nweledza tshitorí dayarini hu tshi tevhedza tshifhinga tsho fhiraho.  
Therisano nga muanewa muhulwane na mvumbo yawe.  
U topola mvumbo dza muanewa muhulwane na u shumisa mañaluli kha u mu ɔalutshedza.  
U ñwala ɔalutshedzo ya muanewa muhulwane.  
Ndogazwiga: maambelwa na pheleledzo dza mafhungo.

## (47) Maiti hafhu 98

Mapfanisi sa tshipida tsha nyito  
U shandula maiti a re mafhungoni a tshi bva kha tshifhinga tsha zwino a tshi ya kha tshifhinga tsho fhiraho.  
Pfano ya ñefhuno na ñiti.  
U rekhoda maipfi maswa na ɔhalutshedzo dza kha dikishinari ya ene muñe.

## (48) Pulanelani u ñwala tshitorí 100

U shumisa kuitele kwa u ñwala,  
u songa mutumba, u ita mvetamveo  
na u dzudzanya.



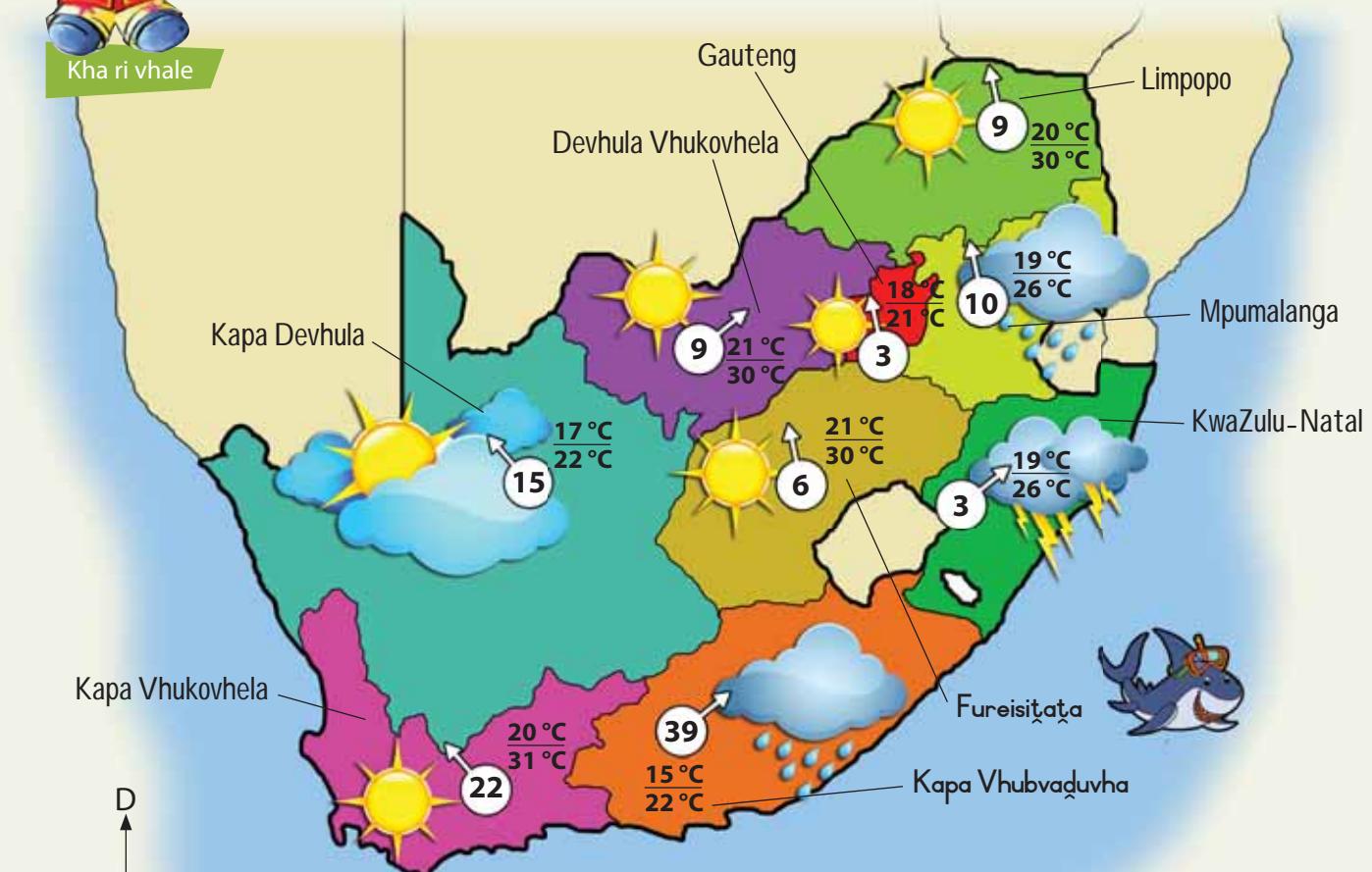
33

# Mutsho u ri mini?

Themo ya 2 – Vhege dza 1-2



Kha ri vhale mepe wa mutsho.



Kha ri ambe

Ambani na khonani yanu nga mepe wa mutsho.

Khii ya zwiga zwa mutsho			
Muya	22	Makole fhala na fhala	
Thempheretsha	20 °C 31 °C	Mvula	
Phenyo na mvula ya mithathabo		Mutsho wa masana	
Makole		Khuli	

- Tshati i ni vhudza mini nga mutsho wa vunduni ja hanu?
- Mutsho wo tou ralo zwavhukuma qamusi?
- Ambani nga mutsho wa mavundu manwe.
- Vhathu vha Kapa Vhubvaduvha vha tea u ambara zwiambarođe kha mutsho wo raliho?
- Hune mutsho wa vha wavhudisa.

Deithi:

## Mvula ya ንwedzi: Newville



Kha ri ንwale

Didzhieni ni tshi khou ya u vhala mvumbo ya mutsho kha TV ni tshi khou shumisa mepe u re kha siaṭari ṥa seli. ንwalani zwine na ደ amba kha vundu ዘinwe na ዘinwe.

ጀwalani madzina a mavundu.	Talutshedzani mutsho. Thomani nga u amba uri thempheretsha i ደ vha ifhio, ni kone u amba uri i ደ na, hu ደ vha na makole kana u ደ vha mutsho wa masana naa.



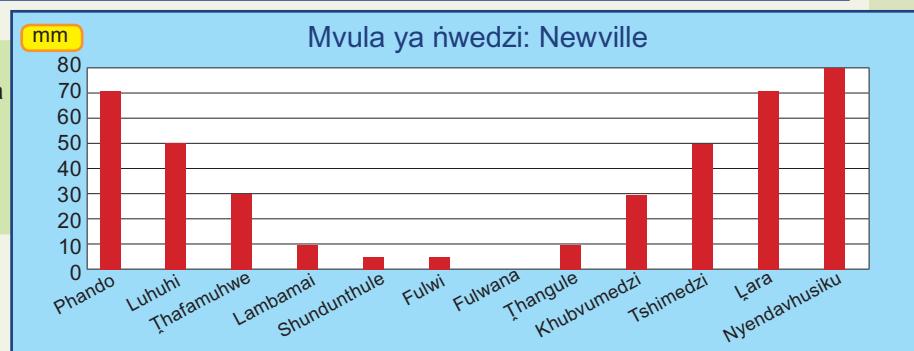
Kha ri vhale

Vhalani tshati ine ya khou sumbedza tshikalo tsha mvula tsha Newville kha miñwedzi ya fumbili (12). Ambani na muñwe nga inwi uri ho na mvula nngafhani ንwedzi muriwe na muriwe.



Kha ri ንwale

Zwino fhindulani mbudziso hedzi.



Ndi nga ንwedzi ufhio he ha nesa mvula?

Ndi nga ንwedzi ufhio he ha vha ho oma?

Ndi miñwedzi ifhio i no wela kha khalañwaha ya mvula?

Ñarñwaha ho na mvula nngafhani?

Ndi miñwedzi ifhio ye ya vha na tshikalo tshi no lingana tsha mvula?

Ndi miñwedzi ifhio ye khayo hu si ne mvula?

Ni vhona u nga tshifhinga tsha khwiñesa tsha u thoma u lima ndi tshifhio? Ngani?



fhisā



fhisēsa



fhisēsesa

TEACHER: Sign

Date



Kha ri ite nyito

Itani tshati ya mutsho. Gerani zwiga zwa mutsho zwi re nga fhasi kha siaṭari iji ni zwi nambatedze kha mepe uyu mavunduni o fhambananaho.



Kha ri ambe

Musi no no nambatedza zwiga izwi, ambanī na khonani yanu nga tshati ya mutsho. Ni ambe uri mutsho wo ima nga ndilade vunduni liñwe na liñwe.

mvula	makole	makole fhaļa na fhaļa	mutsho wa masana	khuli	phenyo na mvula ya mithathabo	gambogo	muya	mutsho wa masana
-------	--------	-----------------------------	---------------------	-------	-------------------------------------	---------	------	---------------------

Deithi:



Kha ri nwale

Didzhieni ni tshi khou vhudza vhaṭaleli vha TV nzulele ya mutsho. Ṭalutshedzani nzulele ya mutsho ya vunduni ḥinwe na ḥinwe. Hoṭhe vhudzani vhaṭaleli zwine na vhona vha tshi nga ambara zwi no yelana na mutsho wa heneffo. Vha vhudzeni uri mutsho uyu u ḫo kwama mishumo ya hayani nga ndilade (tsumbo: u kuvha), kana uri vha tea u ḫola zwiḍolo zwa u thivhela ḫuvha naa. Ṭalutshedzani vhorabulasi uri ndi mutshode une vha tea u u lavhelela.

Vundu	Nzulele ya mutsho
1	
2	
3	
4	
5	
6	
7	
8	
9	



Kha ri ambe

Zwino  
vhigani  
mvumbo  
ya mutsho  
yanu.



Lo tsha, ndi nne  
a no khou vha disela mvumbo  
ya mutsho wa ḥamus.

### U ditola

Ndo



vhiga mutsho nga ndila i no pfala?

fha vhathu mafhungomatsivhudzi o  
linganaho a no kwama mutsho wa vundu  
ḥinwe na ḥinwe?

shumisa luamba lwo teaho vhaṭaleli vha re  
vhathu vhahulwane?

shumisa maipfi one a "mutsho"?

vha ndo lavhelesesa vhaṭaleli vhanga musi  
ndi tshi khou vhiga?

TEACHER: Sign

Date

73



Kha ri ambe

**MAṬALULI:** Ni ḥo vha ni tshi kha ḫi zwi humbula uri madzina ndi thinwa dza vhathu, fhethu na zwithu. Maṭaluli a ri ḫea mafhungomatsivhudzi a no kwama muthu, fhethu kana tshithu. A ṭalutshedza **madzina**. A ri vhudza nga mbonalo, vhudippi, munukho kana muthetshelo wa zwithu kana muthu nahone a ita uri zwine ra amba kana ra ḫwala zwi takadze.



Kha ri ḫwale

Zwino livhanyani maṭaluli a re kha khoṭomo ya u thoma na madzina a re kha khoṭomo ya vhuvhili.

zheuzheu
naka
magodzhogodzho
luvhilo
ḍifha
fhisā
nakelela
dudela
nukha

tie
bada
maluvha
masilapere
matshipisi
mashika
goloi
khekhe
kumangana



Nangani phara ḫthanu dza madzina na maṭaluli dzine dza bva kha mitevhe i re afho n̄ha ni dzi shumise mafhungoni maṭanu.




Deithi:

M A I P F I

M  
A  
S  
W  
A



Kha ri ንwale

Vhalani tshiṭori tshi re afho fhasi. Ni kone u ንwala ውጤልህ ፊል ፊል  
dzina ሆኖዬ ብቻ ሆኖዬ ብቻ ብቻ ብቻ ብቻ ብቻ ብቻ ብቻ ብቻ ብቻ

- Illo ጽሁዋ! \_\_\_\_\_.
- Watshi yanga ya \_\_\_\_\_ ya mbo lila.
- Nda tsa mmbetenī wanga wa \_\_\_\_\_.
- Nda mbo ambara vhurukhu hanga ha \_\_\_\_\_ na dzhesi  
yangya ya \_\_\_\_\_.
- Nda nwa dzhusi ine ya \_\_\_\_\_ khathihi na u ፊል sangwetshi  
ye ya vha i tshi \_\_\_\_\_.
- Ndi tshi fhedza nda namela bisi ya \_\_\_\_\_.

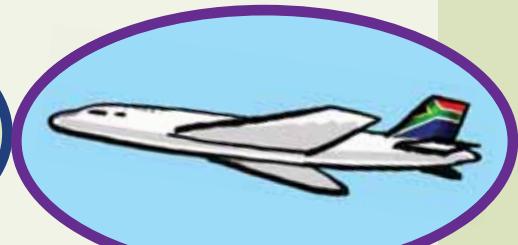
Zwino ንwalani mafhungo a malo a no amba nga kufhelele kwa tshiṭori itshi. Ni shumise maṭaluli kha  
u ታላትሱ ስራ መድገን ተከታታል ነው.




i na luvhilo



i na luvhilosa



i na luvhilosesa

TEACHER: Sign

Date

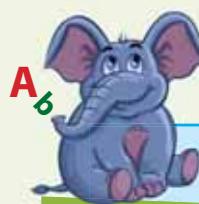
75

Tshifhinga tsho fhiraho: Ri shumisa mapfanisi a ȝefhungo kha u sumbedza zwifhinga. Mapfanisi a tshifhinga tsho fhiraho a vhonala nga pfalathaphuwi o.



Kha ri ȝwale

## Dayari yanga



Divhamaipfi

Nwalani tshirwalwa tsha dayari tsha maipfi a no hovhelela 40 nga zwe na ita mafheloni a vhego yo fhiraho. Maiti oþe ane na ðo a shumisa a vhe e kha tshifhinga tsho fhiraho.

Talani mutalo ni tshi livhanya maiti a re kha tshifhinga tsha zwino na maiti a re kha tshifhinga tsho fhiraho.

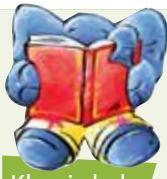
dzi ɿa
vha tshimbila
u sea
ni vuwa
ri tamba
tshi thoma
vha ȝoda
tshi ya
zwi dzhia
lu gidima
tshi tshimbila
zwi imba
ku gidima
li bambela
a renga
vhu edela

o sea
no vuwa
dzo ɿa
vho tshimbila
tsho thoma
ro tamba
tsho ya
vho ȝoda
lwo gidima
zwo dzhia
zwo imba
lo bambela
tsho tshimbila
ho edala
kwo gidima
o renga

Zwino tagedzelani mapfanisi a re kha vhuthihi.

Ni talele nga fhasi mapfanisi a re kha vhunzhi.

Deithi:



Kha ri vhale

Vhalani imeili ye Jim a twalela Mandu. O i nwala i kha tshifhinga tshi daho. Tangedzelani maiti a re kha imeili ya Jim. Ni kone u nwala zwe a nwala zwi kha tshifhinga tsho fhiraho.

M A I P F I

M  
A  
S  
W  
A

Ha [manduK@gmail.com](mailto:manduK@gmail.com)

I bva kha [jimS@yahoo.com](mailto:jimS@yahoo.com)

La 11 Thafamuhwe 2015 15:14

Mandu wanga

Matshelo ndi khou ya khempheni ya bola ya milenzhe. Ri do tshimbila lwendo lwa awara tharu ri tshi ya. Ri do ja tshilalelo musi ro no pakulula bege dzashu nahone ri do edela lo no swifhala. Ri do vuwa nga matshelonitsheloni ra ja vhuragane. Vho Khoutshu (mugudisi) vhashu vha do ri sumbedza kuitele kwa nyonyoloso. Ri do tamba bola tshifhinga nyana ra kona u vhona muvi dza bola.

I bva kha

Jim

Rumelani

Handwriting practice area with five horizontal lines for each row.



o naka

onakesa

o nakesesa

TEACHER: Sign

Date

77

# U vhalela mafhungo matsivhudzi



Kha ri vhale

Vhunzhi ha vhana vha ita nyonyoloso tshifhinga tshothe vha sa swiki hune vha humbula uri vha khou i ita. Vha ita nyonyoloso musi vha tshi khou tamba mudavhini kana luvhandeni lwa u tambela kana vha tshi khou raha bola tshikoloni kana vha tshi gidimela bisi.

Musi ni tshi ita nyonyoloso, ni thusa muvhili wanuuri u khwathé u itela uri u kone u ita zwine na tama u ita. Lingedzani u shumisa muvhili wanu duvha línwe na línwe! Khezwi ni sa iti zwa u bambela, u dzhoga, u tshimbila, u namela baisigiri, mitharamuwo, u dantsa, u tshina kana u tamba bola kana nitebolo.

**Nyonyoloso i ni ɻea mbilu yo takalaho.**

Musi ni tshi ita nyonyoloso mbilu yanu i a bommbesa malofha, ni fema nga u t̄avhanya nahone muvhili wanu u wana okhisidzheni nnzhi.

Hezwi zwi ita uri mbilu i khwathé.



Kha ri ɻwale

Vhalani atikili ni fhindule mbudziso idzi.



- Lavhelesani zwifanyiso na thoho ni lingedze u humbulela uri mañwalwa aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani maɔ (u sikima) kha siañari ni wane uri ni do vha ni tshi khou vhala nga mini.

## Musi ni tshi khou vhala

- Vhambedzani zwe na humbulela na zwe na vhala. ● Arali ni sa pfelesi phara iyi, i vhaleni hafhu nga u tou ongolowa. I vhaleleni n̄tha.

Miniti muñwe na muñwe wa nyonyoloso u na mushumo.

## Nyonyoloso i khwathisa misipha

Nyonyoloso i khwathisa misipha yanu. Ni nga ita nyonyoloso nnzhi ni sa neti.

## Nyonyoloso i ita uri ni lungulule muvhili

O nyolowa na u tharamuwa zwi lungulula muvhili. Hezwi zwi amba uri ni nga kona u tshimbidza zwanda na milenzhe ni sa pfi mirado yo hwetekana kana i tshi vhavha.

## Nyonyoloso i ita uri tshileme tshanu tshi langee.

Musi ni tshi ita nyonyoloso, muvhili wanu u vhulunga mapfura a tshikalao tsho linganelaho. Zwi ni thusa uri tshileme tshanu tshi langee – ni si nonese.

Phungudzani u talela TV na u tamba mitambo kha khomphyutha



## Mutakalo wa vhana



Vhana vha tea u ita nyonyoloso tshifhinga tshinzhi vha sa fhedze tshifhinga tshinzhi vho talela TV

Ulu ndi lushaka lufhio lwa mañwalwa?

A	Ndi risipi
B	Ndi lungano
C	Ndi línwalwa ja mafhungomatsivhudzi
D	Ndi ɣhalutshedzo

Mañwalwa aya a ri vhudza uri vhana vha tea u fhedza tshifhinga tshinzhi vha tshi khou ita mini?

A	Vha sa ɻesi
B	Vha sa ɣaleli TV
C	Vha sa iti nyonyoloso
D	Vha sa tshimbilesi nga mimodoro

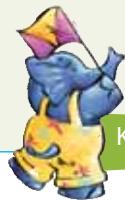
Deithi:

MAIPFI

M  
A  
S  
W  
A

Atikili iyi i amba nga mbuelo tharu dza nyonyoloso. Ndi dzifhio?


Ni vhona u nga muñwali u khou amba mini nga maipfi a "mbilu yo takalaho"?

Nwalani phamfulethe ya inwi muñe ni tshi sumbedza vhuhulu ha nyonyoloso.

Kha ri ite nyito



TEACHER: Sign \_\_\_\_\_ Date \_\_\_\_\_



Kha ri ite nyito

Pulanani na u ñwala phamfuþetra ya inwi muñe.

Ni ðo ñwala nga mini?

1

Ni do bu la mafhungomatsivhudzi afhio?

2

Ndi nga mini mafhungomatsivhudzi  
aya e na mushumo?

3

Ndi vhonnyi vhane vha do vhuelwa nga  
mafhungomatsivhudzi aya?

4

Vhadivhi vha ri mini nga ðoho iyi  
ya mafhungo?

- Shumisani mepe wa mi humbulo uri u ni thuse u pulanelu u ñwala
- Ñwalani mvetamveto ● Humbelani khonani yanu a dzudzanye mvetamveto yanu ● Vusuludzani marivalwa anu ni ite ndulamiso dzo teaho ● Zwino ñwalani marivalwa a ya buguni yanu nga vhudele.

Ni khou ðodou vhudza vhatu mafhungomatsivhudzi afhio? Bulani mi humbulo mivhili.



Ndi nga mini mafhungomatsivhudzi aya e na ndeme?

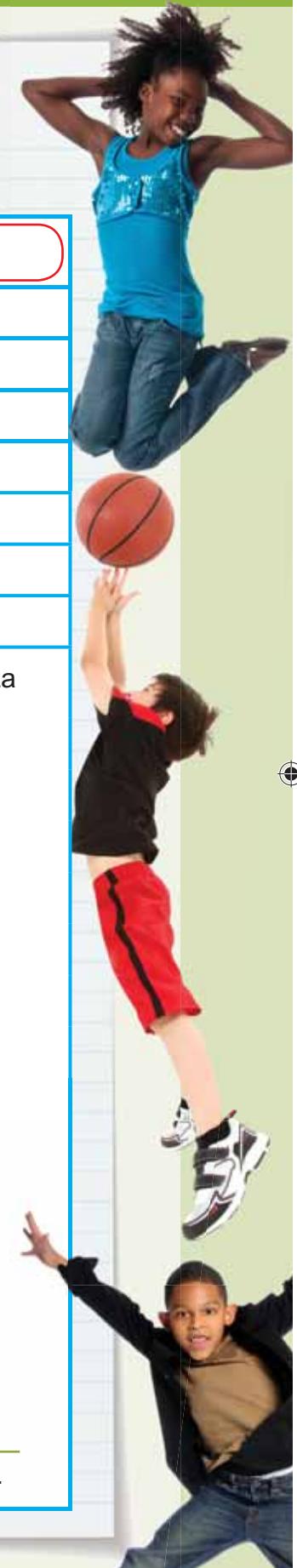
Deithi:



Kha ri ñwale

Musi no no dzudzanya marwalwa aŋu, a ñwale ni nga vhudele afho tshikhalani tshe na ñewa. Ñwalani thoho tshibogisini tshiñwe na tshiñwe.

1		2	
3		Olani tshifanyiso tsha u sumbedza thoho.	
4		Ñwalani khephusheni ya tshifanyiso.	



TEACHER: Sign \_\_\_\_\_ Date \_\_\_\_\_



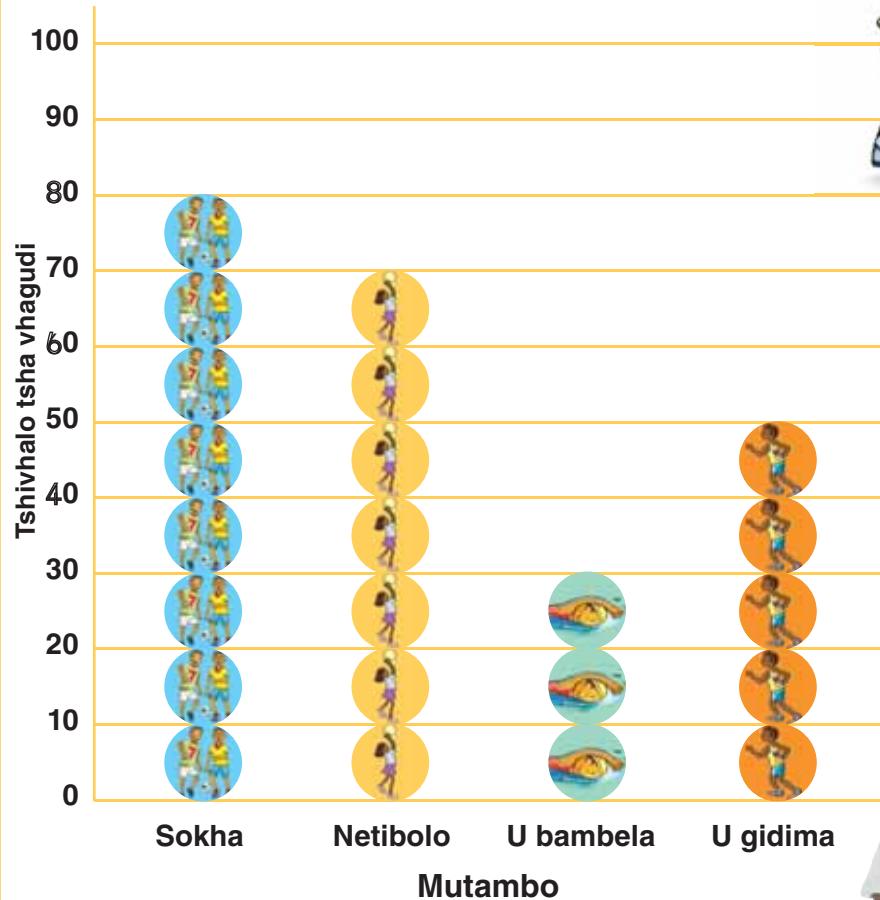
Kha ri ambe

Nyolo i re afho fhasi i ri vhudza uri vhana vha takalela mitambo ifhio.

I lavheleseni lwa tshifhinga nyana.



### Mitambo ine vhana vha i funesa



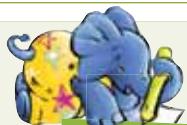
Kha ri ambe

- Tshifanyiso tsho raliho tshi vhidzwa upfi ndi tshatidungo. Heyi i khou ri vhudza uri vhana vha takalelsa mitambo ifhio.
- Lavhelesani mutalo u re fhasifhasi ni vhudze khonani yanu mitambo ye ya buliwa.
- Lavhelesani nomboro dzi re kha tshanda tsha u monde tsha tshati ni ambe nomboro dze dza buliwa.

Deithi:

M A I P F I

M  
A  
S  
W  
A



Kha ri nwale

Zwino fhindulani mbudziso hedzi.

Vhana vhanzhi vha takalelesa mutambo ufhio?

Vhana vhanzhi a vha takalelesi mutambo ufhio?

Ndi vhana vhangana vha no takalela sokha?

Ndi vhana vhangana vha no takalela netibolo?

Ndi vhana vhangana vha no takalela u gidima?

Ndi vhana vhangana vha no takalela u bambela?



Kha ri ite nyito

Vhudzisani khonani yanu uri u takalelesa mutambo ufhio? Khałarani zwibuloko zwi re kha thebuļu i re afho fhasi ni tshi sumbedza mitambo ine vha i takalelesa. Thomani fhasi ha thebuļu.

10				
9				
8				
7				
6				
5				
4				
3				
2				
1				
	Sokha	Netibolo	U bambela	U gidima

Thebuļu yanu i do nga sa hei.

10				
9				
8				
7				
6				
5				
4				
3				
2				
1				
	Sokha	Netibolo	U bambela	U gidima

Vha takalelesa mutambo ufhio? \_\_\_\_\_

A vha takalelesi mutambo ufhio? \_\_\_\_\_



TEACHER: Sign

Date

83



Kha ri nwale

Nwalani litaluli jo teaho ni tshi talutshedza tshiñwe na tshiñwe tsha zwifanyiso izwi.

ndenyesesa

ndapfu

ndapfusa

khwañhesa

ndenya

thukhu

khulwane

khwañtha

khulwanesesa

ndapfusa (navhesa)

thukhusa

ndapfusa

No guda uri mañaluli a talutshedza madzina, sa tsumbo: Mmbwa thukhu kana Mmbwa ndi thukhu.

Ri a kona u shumisavho mañaluli kha u vhambedza zwithu:

Tshimange ndi tshiñuku. Mbevha ndi thukhusa.

Lusunzi ndi lutukusesa.

_____	khulwanesa	_____
ndapfu (navha)	_____	_____
_____	_____	thukhusa
_____	_____	ndapfusesa
_____	ndenyesa	_____

Deithi:

## Digirii dza mbambedzo



Jim



Ntakadzeni



Ajay

Fhedzisani mbambedzo

Jim u na maluvha **manzhi**.

Vhurukhu ha Jim ndi **vhulapfu**.

Ntakadzeni u na maluvha \_\_\_\_\_.

Vhurukhu ha Ntakadzeni ndi \_\_\_\_\_.

Ajay u na maluvha \_\_\_\_\_.

Vhurukhu ha Ajay ndi \_\_\_\_\_.



Vhonani



Pam



Devi

Vhonani o **lapfa**.

Bugu ya Vhonani ndi **khulwane**.

Kanakana o \_\_\_\_\_.

Bugu ya Kanakana ndi \_\_\_\_\_.

Devi o \_\_\_\_\_.

Bugu ya Devi ndi \_\_\_\_\_.

Ndi na tshilede **thukhu**.

Mushonga uyu u a **vhavha**.

Ene u na tshelede \_\_\_\_\_.

Uyu u a \_\_\_\_\_.

Uyu u na tshelede \_\_\_\_\_.

Uyu ndi wone u no \_\_\_\_\_ kha yothe.

Haya ndi maiwe  
a mañaluli ane  
na tea u a  
elelwa.

**khulu**   **khukhulu**   **khulukhulukhulu**   **tsekene**   **tsekenetsekene**   **tsekenetsekenetsekene**  
**thukhu**   **thukhuthukhu**   **thukhuthukhuthukhu**   **zwinzhi**   **zwinzhizwinzhi**   **zwinzhizwinzhizwinzhi**

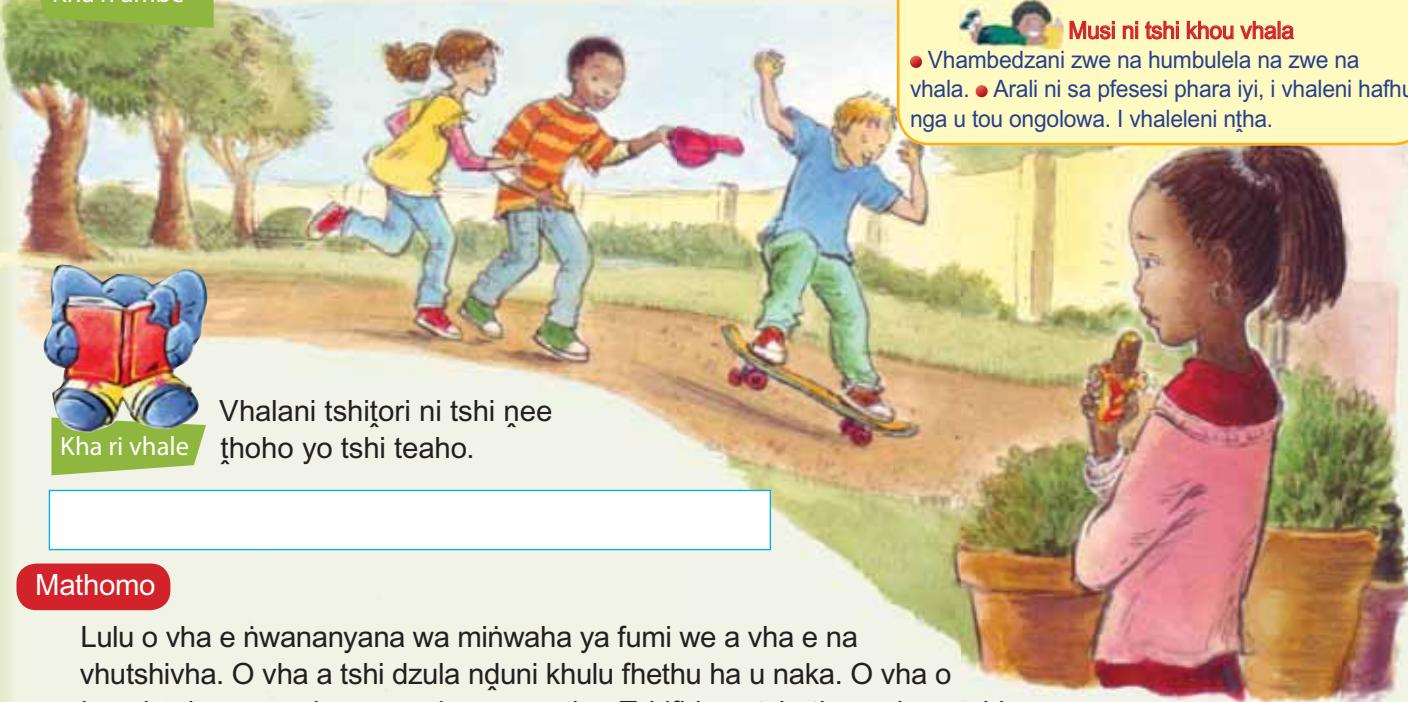
TEACHER: Sign

Date



Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso ni vhudze muñwe nga inwi uri ni vhona u nga tshitɔri itshi tshi amba nga mini.



Vhalani tshitɔri ni tshi nee tħoho yo tshi teaho.

**Mathomo**

Lulu o vha e īwananyana wa miñwaha ya fumi we a vha e na vhutshivha. O vha a tshi dzula nduni khulu fhethu ha u naka. O vha o lemala vhunga o vha e ene īwana e eħthe. Tshifhingga tħoħe o vha a tshi ja zwiliwa zwa mathakheni zwe a vha a tshi zwi tħongisela khonani dzawe musi a tshi tafuna, ngeno a sa vha fhi. O vha a sa nei muthu thoyi dzawe na dzone. Liñwe duvha nga Mugivhela nga masiari, Adam, Ndavhe na Kate vha ya u tamba na Lulu. Vha humbula u mu laya.

**Mutumbu**

Ndavhe a īuwa na tshikeitibodo tshawe tħiswa. Vhana avha vha sielisana u namela tshikeitibodo tħa Ndavhe vha tshi tsa vha tshi gonya phanda ha giratshi ya ha Lulu.

Lulu a humbela vhabebi vhawé uri vha mu rengel tshikeitibodo sa mpho ya Khirisimusi fhedzi vha hana.

A sinyuwa na u mbumbumala musi khonani dzawe dzi tshi hana a tshi namelavho.

“Musi inwi ni nga kha di rengelwa tshikeitibodo tħanu, Lulu,” ndi John a tshi vhidzelela. “Ndi hone ni tshi do diphinna na riñe!”

Lulu a pfa o ītungufħala na u khethululwa. O vha o lavhelela u diphinna nga u tamba masiari ayo, fhedzi zwino u vho pfa e na vhumvumvu nahone o ītungufħala. A zwi vhona uri o vha a sa fari khonani dzawe zwavħudi nauri na vhone vha nga vha vho vha tshi pfa vho vhaisalavho.

**Magumo**

Khathihhi fhedzi, a mbo delwa nga muhumbulo. “Khezwi ni sa džheni ngomu nduni ra nwa džhusi na khekhe ya tshokoleithi?” u ralo a tshi amba navho. “Ri tshi fħedza ri do tamba mitambo kha khomphiyutha yanga.”

Khonani dza Lulu dza pfa dzo mangadzwa nga Lulu muswa. Vha pfa vho takala uri ha tħa humbulela ene e eħthe. Vha vha na lutendo lwauri u bva zwino u do fhavho vhañwe vħathu thoyi dzawe na maleġere misi yothe.

(Tħoħġiha kha Mulingo wa ANA.)

**Musi ni sa athu vhala**

- Lavhelesani zwifanyiso na tħoħo ni lingedze u humbulela uri mañwalwa aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani maño (u sikima) kha siatari ni wane uri ni do vha ni tshi khou vhala nga mini.

**Musi ni tshi khou vhala**

- Vħambedzani zwe na humbulela na zwe na vhala. • Arali ni sa pħesesi phara iyi, i vħaleni hafhu nga u tou ongolowa. I vhaleleni nħha.

Deithi:



M A I P F I

M  
A  
S  
W  
A

Kha ri ḥwale Tangedzelani ḥedere ji re tsini na phindulo yone.

Musi zwi tshi thoma, Lulu o vha e khonaniđe?

- |   |                             |
|---|-----------------------------|
| A | Ya mafunda na vhuhwavho     |
| B | Ya vhutshivha na vhunwa     |
| C | I no funa vhathu na mafunda |
| D | Ya vhutsha na tshiṭuhu      |

Lulu o vha a tshi dzula ngafhi? Fhethu . . .

- |   |   |
|---|---|
| A | hu re muđanani wo fhumulaho.                      |
| B | hu re na bada yo ḫalesaho goloi tsini na lwanzhe. |
| C | hu re na miđi yo nakesaho.                        |
| D | hu re na dzifulethe ndapfu ḫoroboni.              |

Khonani dza Lulu dzo mu dalela lini?

- |   |  |
|---|--|
| A | Nga masiari a Mugivhela ḫuvha lo bva           |
| B | Nga madekwana a Mugivhela a murotho            |
| C | Nga matsheloni a Mugivhela a mađumbu           |
| D | Liñwe ḫuvha nga masiari tshikolo tshi tshi bva |

Khanani dza Lulu dzo ita mini uri a zwi vhone uri zwine a khou ita zwo khakhea?

- |   |  |
|---|--|
| A | Muđanani wo fhumulaho.                             |
| B | Vho amba nae uri a songo tsha dzima vhathu zwithu. |
| C | Vho vha vha tshi ḫoda u tamba nga thoyi dzawe.     |
| D | Vho mu rengela mpho ya Khirisimusi.                |

Ndi fhungo ḫifhio ji no ri vhudza uri Lulu o vha e na vhutshivha.


Khonani dza Lulu dzo vha dzi tshi vhona vhutshivha hawe sa ndowelode?




Kha ri ite nyito

Itani ḫitambwa ja tshiṭori itsi musi ni kha tshigwada tsha vhoiwe. Ni tea u vha na vhaanewa vhaña: Lulu, Mary, John na Ndavhe.



TEACHER: Sign

--

Date

--



Kha ri ḥwale

Didzhieni hu inwi Lulu. Nwalani phara ya maipfi a no swika 40 ni tshi nweledza zwe zwa bvelela kha inwi ḥamus.



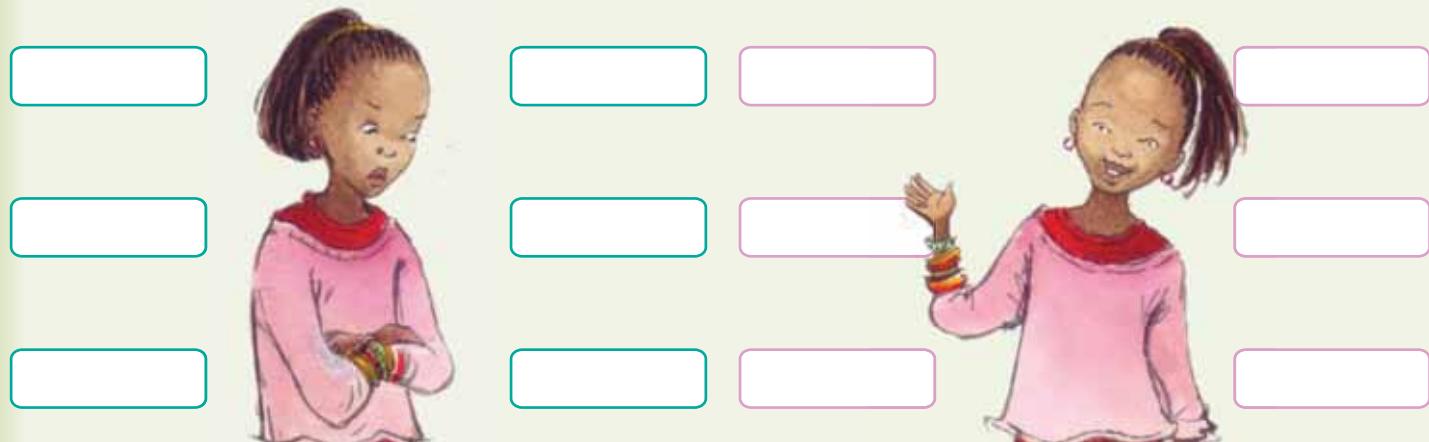

Kha ri ḥwale

Nwalani maṭaluli ane a ṭalutshedza uri Lulu o vha e muthude mathomoni a tshit̄ori na magumoni atsho.

wa mbilummbi    wa vhukonani    wa mafunda    wa vhutsha    wa waṭali

wa vhutshivha    wa vhulenda    wa mafunda    wa vhutsha    wa tseda    a sa funi vhathu    a no thusa

muvhi    wa vhūṭali    ndeñwa    o sinyuwaho    wa u dzula o mbumbumala    o takalaho



Deithi:

M A I P F I

M A S W A



Nwalani ḥhalutshedzo ya mvumbo ya Lulu mathomoni a tshitor. Musi no no fhedza, talelani nga fhasi maipfi othe e na a shumisa ane a ḥalutshedza mvumbo.


Zwino nwalani ḥhalutshedzo ya khonani yaṇu ya mbiluni nga maipfi a fuiṇa. Musi no no fhedza, talelani nga fhasi maipfi othe e na a shumisa ane a ḥalutshedza mvumbo.




### Ri ḥala maiti

Maiti ndi maipfi ane a ri vhudza uri muthu kana tshithu tshi khou ita mini.

**Mutukana u raha bola. Ṭari ḥa wa.**

Liiti ndi ḥone ipfi li re na mushumo muhulwane fhungoni; arali li siho fhungo li nga si ambe zwi no pfala, tsumbo, Mutukana bola kana Ṭari ḥa. Maiti a Tshivenda a vhumbwa nga nyito (lipfanisi ḥa ղefhingo na mudzi wa liiti), Mutukana u raha kana Ṭari ḥa wa.



Kha ri ḥwale

Vhalani mafhongo ni talele maiti othe kana maipfi othe a nyito. Ni kone u tangedzela muthu kana tshithu tshine tsha khou ita nyito iyo. Maipfi othe ane na do tangedzela ndi madzina.

Lulu o ḥa tshoko-leithi na matshipisi.	Vha vho tamba ngadeni ya ha Lulu.
Lulu o ita tie.	Mmbwa yo pandamedza John.
Vhana vho tamba mitambo kha khomphiyutha ya Lulu.	Mmbwa i a huvha.
Lulu o ղea vhañwe vhana thoyi dzawe.	Lulu a shela dzhusi vhana vha i nwa nga u ḥavhanya.

TEACHER: Sign

Date

89



Kha ri ambe

Pulanelani tshitori tsha muthu a no nga Lulu ane a shandula kutshilele kwawe musi tshitori tshi tshi aluwa.



Kha ri nwale

Shumani ni na khonani dzañu ni disikele tshitori tsha muthu we a vha a sa funi vhathu fhedzi a fhedza a tshi vho funa vhathu.

Fhedzisani mepe uyu wa mihumulo ni tshi pulaneli tshitori tshañu.



- Shumisani mepe wa mihumulo uri u ni thusu u pulaneli u nwala
- Nwalani mvetamveto • Humbelani khonani yanu a dzudzanye mvetamveto yanu • Vusuludzani marivalwa aju ni ite ndulamiso dzo teaho • Zwino nwala marivalwa a ya buguni yanu nga vhudele.

*Muanewa muhulwane ndi nnyi nahone vhaanewa vharwe ndi vhafhio?*

*Hu bvelela mini tshi no mu shandula?*

*Muanewa muhulwane u vha o no vha muthude magumoni a tshitori?*

Deithi:



Kha ri ንwale

Zwino shumisani mepe wa mihumbulo uri u ni  
thuse kha u ንwala tshiṭori.

Kha ri ite nyito

Itelani kiłasi ḥitambwa ḥa tshiṭori itshi.  
Ambani uri muanewa muhulwane ndi  
nnyi nauri puloto ndi ifhio.



Ńwalani ታහο

Muanewa  
muhulwane  
u vha o no  
vha muthude  
magumoni a  
tshiṭori?



Mathomo

Hu bvelela  
mini tshi no mu  
shandula?



Mutumbu

Muanewa  
muhulwane  
u vha o no  
vha muthude  
magumoni a  
tshiṭori?



Magumo



TEACHER: Sign

Date



Musi ni na muñwe nga inwi, lavhelesani tshifanyiso ni bule uri ni kona u vhona nyito nngani dzi no khou bvelela tshifanyisoni itshi. Toðani nyito dzi no nga sa **u raha** na **u gidima**. Haya ndi maiti.

Kha ri ambe



Kha ri ñwale

Ñwalani maiti kha khojomo ya u thoma ni kone u ñwala fhungo ni tshi shumisa liiti. Ñwalani mafhungs ayo e kha tshifhinga tsha zwino. *Mutukana u raha bola.*

u raha	U raha bola.

Zwino ñwalululani mafhungs ayo e kha tshifhinga tsho fhiraho.




Deithi:

M A I P F I



Kha ri ñwale

Lavhelesani mutevhe wa maiti a re kha tshifhinga tsha zwino na a re kha tshifhinga tsho fhiraho. Hwayani o khakheaho. Ñwalani maipfi othe a re kha tshifhinga tsha zwino kha thebuļu.

u la

vha ñwala

tshi pfa

ro amba

tsho nwa

kwo edela

ri nwa

lu fara

o la

ndi dzhia

tsho fara

zwi lwa

o funza

zwo lwa

vho ñwala

tshi humbula

ri amba

u funza

ku edela

ndi ðivha

ndo dzhia

ndo ðivha

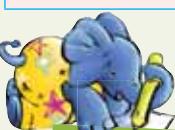
no humbula

Tshifhinga tsha zwino

Tshifhinga tsho fhiraho

Tshifhinga tsha zwino

Tshifhinga tsho fhiraho



Kha ri ñwale

Zwino wanani maiti one a re kha tshifhinga tsho fhiraho. A ñwaleri kha thebuļu yone ya tshifhinga tsha zwino.



Nangani nyito yo teaho ñefhungo wa fhungo ļiñwe na ļiñwe i tshi bva zwitangeni. Ni kone u i ñwala kha mavhaka.

Ntakadzeni \_\_\_\_\_ (u renga/tshi renga) tshikeitibodo tthiswa.

Avha vhatukana \_\_\_\_\_ (zwi ðodou renga/vha ðodou renga) zwikeitibodo.

Kumbwa kuļuku kutshena \_\_\_\_\_ (ku edela/tshi edela) fhasi ha mmbete wa Mandu.

Mmbwa mbili khulwane \_\_\_\_\_ (dzi edela/i edela) ngadeni.

Mutukana \_\_\_\_\_ (u funesa/tshi funesa) małegere.

Vhana \_\_\_\_\_ (vha funesa/lu funesa) małegere.

Ann \_\_\_\_\_ (u namela/zwi namela) baisigiri yawe.

Ann na Mandu \_\_\_\_\_ (u namela/vha namela) basisigiri dzavho.

Ene \_\_\_\_\_ (o ya/zwo ya) tshikoloni nga bisi.

Riñe \_\_\_\_\_ (ro ya/zwo ya) tshikoloni nga bisi.

TEACHER: Sign

Date

93



Kha ri vhale

Lavhelesani thoho na zwifanyiso ni ambe uri ni vhona u nga tshiitori itshi tshi amba nga mini.

Ni na dayari?

Vhathu vha nwala mini dayarini dzavho?

**M**andu o vha a tshi pfana na u nwala dayarini yawe duvha linwe na linwe. Duvha linwe na linwe o vha a tshi nwala zwa a ita wonoyo musi. O vha a tshi nwala zwiphiri zwawe zwa a vha a sa todzi zwi tshi divhiwa nga vharwe vhathu. O vha a tshi zwi divha uri u tea u wana fhethu ho khudaho hune a nga dzumba hone dayari yawe. A tingatinga kamarani yawe ya u edela a tshi todza fhethu ho teaho. Ho no vha fha, a humbula i dzumba fhasi ha mmbete.

Linwe duvha nga masiari, musi Mandu na khonani yawe Ann vho no vhuya tshikoloni, Mandu a wana dayari yawe yo vuliwa heneffo fhasi kamarani yawe. “Yoo, vhonani Ann! Hu na muthu we a vha a tshi khou vhala dayari yanga!” u a tzhemba.

“Ni songo vhilahela,” ndi Ann a tshi mu eletshedza. “Wanani fhethu ha khwiqe hune na do i dzumba hone tshifhingani tshi daho.”

Vha thoma u sedzelusa dayari iyi “Idanu vhona minwe yo tsukisaho,” Ndi Ann a no ralo. “Hovhu ndi hone vhutala hune ra do tevhela.”

“Ndi a zwi divha uri ndi kukaladzi kwanga Thabo kwo zwi itaho,” ndi Mandu a tshi amba. Zwanda zwa Thabo zwi dzula zwi na tshika.” Fhedzi a dovha a zwi elekanya uri kukaladzi kwawe ku na miwaha miyanu fhedzi nahone a ku athu u kona u vhala.

Vha mbo di wana luhudzi lu re na vhutshena vhukati ha masiazi a dayari iyi. “Hovhu ndi vhutala vhuhulwane,” u ralo a tshi amba. “Muthu ane a vha na mavhudzi o raliho ndi ene we a vhala dayari yanga. Phano mudini a hu na muthu a re na mavhudzi o raliho. Hu nga vha hu nnyi? Ndi divha nnyi a re na mavhudzi o raliho?” u a vhudzisa, o sedza mavhudzi a Ann a re na vhutshena.

Avha vhasidzana vha humbula u ita tshikwekwe. Mandu a vhuyedzedza iyi dayari fhasi ha mmbete. A nqenedza fulauru fhasi tsini na mmbete.

Arali ha nga vha na muthu ane a do sendela tsini na dayari yawe vha do vhona qayo dzawe kha fulauru. Vhasidzana avha vha mbo bva afha kamarani vha ya vha dzumbama vho lindela.

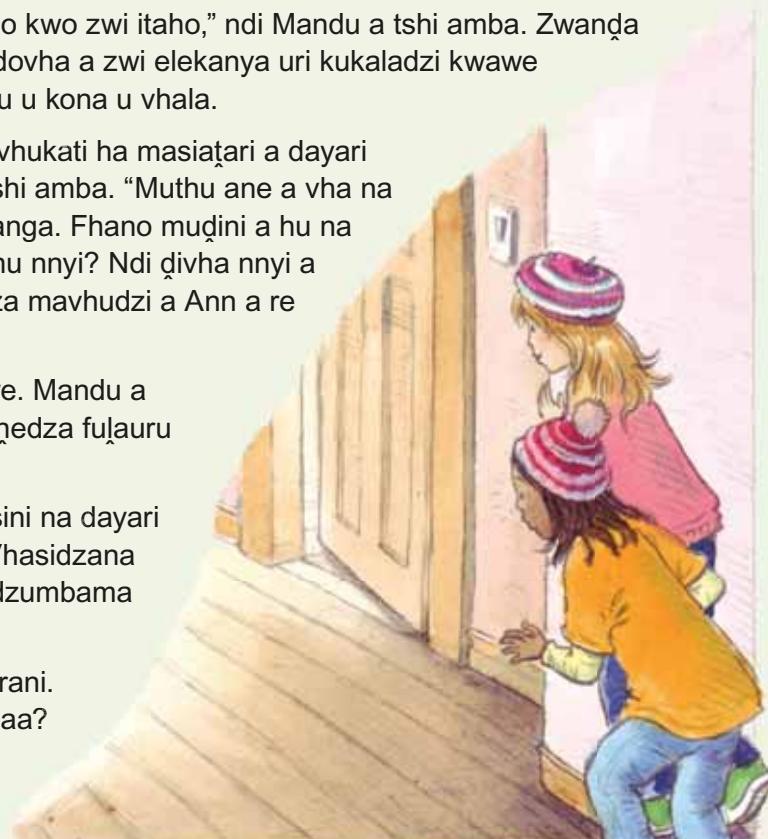
Hu si kale vha pfa kwatshakwatsha ngei kamarani. Vha gidima vha tshi ya. Vha tangana na mini naa?

**Musi ni sa athu vhala**

- Lavhelesani zwifanyiso na thoho ni lingedze u humbulela uri mariwalwa aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani ma to (u sikima) kha siatari ni wane uri ni do vha ni tshi khou vhala nga mini.

**Musi ni tshi khou vhala**

- Vhambedzani zwa na humbulela na zwa na vhala. • Arali ni sa pefesi phara iyi, i vhaleleni nthha.



Deithi:

Fhasi ho vha ho ḡala vhūṭala dza marimba a re na fulauru. Mubvanamafhongo khoyu! Ndi Zola, mmbwa ya Mandu, i re na vhukuse vhutshena. Yo vha i tshi khou tamba nga dayari! Vha kundwa u zwi kholwa!

Hoo, Zola ndi yone muvhali wa dayari! "Tshifhingani tshi daho," ndi Ann a no ralo, a tshi khou farafara mavhudzi awe, "ni tea u wana fhethu ha vhukuma ha u dzumba dayari yanu."

Tsho pambiwa kha mulingo wa ANA wa 2012.



Kha ri ambe

Vhaanewa vhahulwane ndi vhafhio tshiṭorini itshi?

Puloto ndi ifhio?

Fhethuvhupo, fhethu hune tshiṭori tsha khou bvelela hone, ndi hufhio?



Kha ri īwale

Wanani maipfi afho tshiṭorini a no amba zwithihi na haya:

muiti wa zwithu

ṭavha mukosi

tsha u fasha

Ndi nga mini Mandu o dzumba dayari yawe?

Ndi nga mini o humbulela kukaladzi kwave Thabo?

Vho ita tshikwekwe tsha mini?

Ndi nga mini Mandu o humbulela Ann?

TEACHER: Sign

Date





Kha ri ite nyito

Nomborani mafhungo aya a tshi thoma kha 1 u swika kha 6 ni tshi sumbedza u tevhekana ha tshitorì nga ngona.

- O wana luvhudzi lu re na vhutshena dayarini yawe.
- A wana vhułala ha minwe dayarini yawe.
- A wana uri hu na muthu we a vha a tshi khou vhala dayari yawe.



Kha ri nwale

Diiteni Mandu.  
Nwalani  
tshiñwaliwa tsha  
dayari ni tshi  
nweledza zwe  
zwa bvelela kha  
inwi ñamusi.  
  
Shumisani  
tshifhinga tsho  
fhiraho.



Kha ri ambe

Ambani na tshigwada tshañu nga mvumbo ya Mandu.  
Ambani nga zwine Mandu a amba na u ita.  
Ri zwi ñivha nga mini uri Mandu ha tendi u kundwa?  
Ri zwi ñivha nga mini uri u a kona u luka maano?  
U na tshivhumbeode?



Nwalani mañaluli  
a no ɻalutshedza  
(u ɻalula) Mandu.



Deithi:

M A I P F I

M  
A  
S  
W  
A



Kha ri ñwale

Zwino ñwalani phara i no ȣalutshedza Mandu.

Mandu ndi muthu a no takadza. U

Ñwalululani mafhuno a tehelaho sa mafhuno maambelwa.

"Thabo, ndi inwi we na dzhia dayari yanga?"



Mandu a vhudzisa



"Hai. N̄e ndi na miñwaha mitanu fhedzi nahone a thi koni u vhala."

Thabo

"Ri nga vha ri tshi khou ita mini masiari oþhe?"



Hu fhindula Ann



Kha ri ñwale

Dzhenisani zwiga zwa u vhala mafhungoni aya.

tshikolo tshi tshi bva vhasidzani avha vha namela bisi vha tshimbila u bva vhuimabisi u swika hayani ha mandu

ndilani vha ima vhengeleni vha renga yogati miomva na mafhi

vha ya tshiþaraþani tsha mandela street vha khonela kha tsha monde he vha dzhena kha fifth avenue

TEACHER: Sign

Date



Vhalani maipfi  
a tevhelaho nga  
vhuronwane.

No guda uri mapfanisi a re kha nyito i re kha tshifhinga tsho fhiraho a  
vhona na nga –o.

u amba	o amba
vha imba	vho imba
u elela	wo elela
l̄i fhufha	lo fhufha
a shuma	o shuma
tshi lila	tsho lila

zwi renga	zwo renga
i thusa	yo thusa
dzi vhala	dzo vhala
lu fhaṭa	lwo fhaṭa
vhu lila	ho lila
u bika	o bika

vha lisa	vho lisa
u naka	wo naka
l̄i kovhela	lo kovhela
a vhonala	o vhonala
tshi ḫifha	tsho ḫifha
zwi kokodza	zwo kokodza

Zwino shumisani sethe tharu dza maipfi kha u fhedzisa mafhungo haya.

Namusi

Mulovha

Namusi

Mulovha

Namusi

Mulovha



Tangedzelani ipfi l̄one mafhungoni aya.

Ni do kona u zwi vhona uri mafhungo aya othe o ñwalwa e kha tshifhinga tsha zwino.  
A ñwalululeni e kha tshifhinga tsho fhiraho. Shumisani mutevhe u re afho n̄tha uri u  
ni thuse.

Mandu **u/vha** sinyutshela uri dayari yawe yo vhaliwa.

Mulovha

Nne **ndi/ri** namela tshikeidibodo tshanga.

Mulovha

Deithi:

M A I P F I

M  
A  
S  
W  
A

Vhasidzana **u/vha** ita tshikwekwe tsha u wana mubvanamafhungo.

Mulovha

Vhana **u/vha** tshikoloni.

Mulovha

Thimu ya bola ya milenzhe **i/tshi** siqediamu.

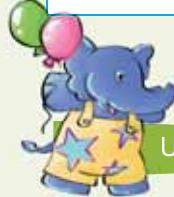
Mulovha

Riñe **ri/tshi** na mugudisi muswa wa bola ya milenzhe.

Mulovha

Nñe **ndi/ri** na bege ntswa ya bugu.

Mulovha



U diphina

Thusani Mandu uri a tevhele vhuṭala  
ha marimba.



MATHOMO


MAGUMO

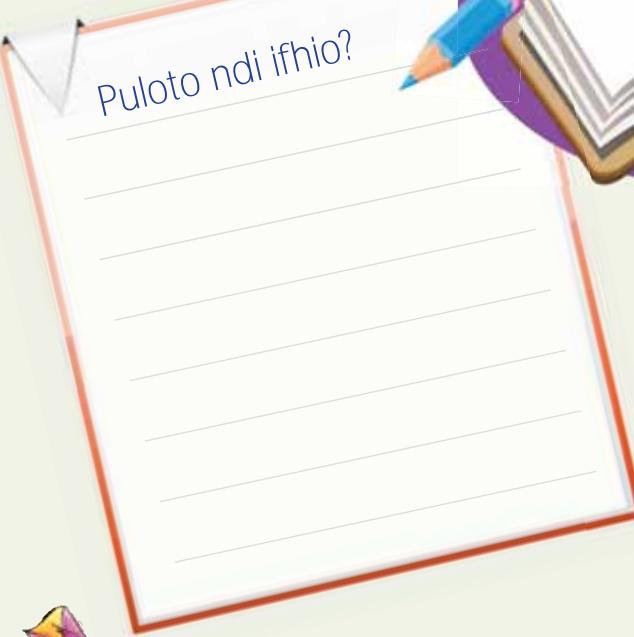


TEACHER: Sign

Date



Kha ri ñwale



I fhela nga ndilade?



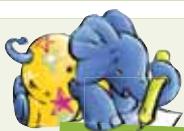
Kha ri ite nyito

Tambelani kilasi litambwa ja tshitɔri tshanu.



- Shumisani mepe wa mihibulo uri u ni thusé u pulaneli u ñwala
- Ñwalani mvetamveto • Humbelani khonani yanu a dzudzanye mvetamveto yanu • Vusuludzani mañwalwa anu ni ite ndulamiso dzo teaho • Zwino ñwalani mañwalwa a ya buguni yanu nga vhudele.

Deithi:



Kha ri nwale

Shumisani mepe wa mihumbulu kha u nwala  
tshītori tsha maipfi a no swika 120.

Mathomo

Mutumbu

Magumo



TEACHER: Sign

Date

101



**Uditola**

Ndi a kona	Smiley Face	Frowny Face
u vhala tshati ya mutsho.		
u vhala tshatidungo.		
u vhala mañwalwa a mafhungomatsivhudzi.		
u vhala zwitiori		
u ola tshati.		
u pulanelna na u ñwala tshitiori.		
u pulanelna na u ñwala phamfuléthe.		
u ñwala phara.		
u humbulela uri zwitiori zwi ðo fhela nga ndilade.		
u nweledza tshitiori.		
u ñwala ngaganyamvumbo ya muanewa.		
u shumisa mañaluli.		
u shumisa maitimaanzeli na a si maanzeli.		
u shumisa tshifhinga tsha zwino, tsho fhiraho na tshiðaho.		
u ñwala phara.		
u topola maiti.		
u vha na vhutanzi uri fhungoni hu na pfano vhukati ha ñefhungo na liiti.		
u shumisa maipfi maambelwa.		



# Thero ya 4: Ngoho na khumbulelwa

## Ngano

### Themo ya 2: Vhege dza 5 – 6

#### 49) U vhala ngano 104

Mafhungomatsivhudzi a no kwama ngano Nyito dza u rangela u vhala dzi no yelana na zwifanyiso, ḥoho na fureme dzo fhambananaho.

Gerani tshitiori ni tshi pete ni tshi nambatedze buguni.

U vhala tshitiori tsha Sankambe na tshibode.

Dadzani mapulo a maipfi a si na tshithu khathihi na zwibogisi u itela u fhedzisa tshitiori.

#### 50) Musi mbambe yo no fhela 107

Therisano nga tshitiori, vhaanewa, fhethuvhupo na puloto.

Vthagudi vha ola mudavhi wa mbambe vha tshi langwa nga ḥhalutshedzo dzi re tshitiorini.

Tholokanyondivho: U fhiundula mbudziso dzo phindulothopolwa.

U shumisa mataluli kha u ḥalutshedza Sankambe na tshibode.

Ńwalani ḥhalutshedzo ya mvumbo ya muthihi wa vhaanewa vha re tshitiorini.

#### 51) U anetshela mafhungo 108

U nweledza tshitiori hu tshi tevhedzwa thevhekano ya zwiitei hu tshi shumiswa matumi: Tsha u thoma, ha tevhela, nga murahu, tsha u fhedzisela.

U ita ndugiselo dza u vha muvhigo wa mitambo zwi tshi kwama mbambe vhukati ha Sankambe na tshibode.

U ńwala notsi dza muvhigo.

U ḥola muvhigo hu tshi shumiswa mutevhemuṭoli.

U ǵvhadzwa maitimapfukeli.

U talela maitimapfukeli na u topola tshifhinga.

U rekhoda maipfi maswa na ḥhalutshedzo dzao kha dikishinari ya ene muṇe.

#### 52) Maiti ndi maipfi 110

Ńwalani phara nga zwe na ita mafheleloni a vhege yo fhiraho. Talelani maiti a re kha tshifhinga tsho fhiraho.

Ńwalani phara nga zwine na tama u ita musi tshikolo tsho vala. Talelani maipfi a re kha tshifhinga tshi ḫaho.

Ńwalani phara nga zwine zwa khou bvelela kijasini zwino. Talelani maipfi a re kha tshifhinga tsha zwino.

Tambani mutambo wa mbambe ya maitimatikedzi.

#### 53) Tshidula na khumba 112

U rangela ̄ vhala: U lavhelesa zwi no tou vhonwa ha humbulelwa zwine tshitiori tsha amba ngazwo.

Therisano nga vhaanewa, puloto, fhethuvhupo na magumo.

#### 54) U elekanya nga tshidula na khumba 114

U ńwala tshitiori hu tshi shumiswa matumi one na fureme ya u ńwala i re na zwifanyiso.

#### 55) Vhonefhungo, maiti na zwiitwa 116

U ǵvhadzwa ̄efhongo na tshiitwa.

U talela ̄efhongo, ̄iti na tshiitwa mafhungoni.

U ǵvhadzwa maiti a no shuma na zwiitwa na ane a si shume na zwiitwa.

U vhambedza maiti a no shuma na zwiitwa na ane a si shume na zwiitwa.

U wana na u talela mafhungoni maiti a no shuma na zwiitwa na ane a si shume na zwiitwa.

Ńwalani tshińwalwaho dayarini ni tshi ḥalutshedza zwe na ita mafheleloni a vhege yo fhiraho. Topolani maipfi a re kha tshifhinga tsho fhiraho khathihi na zwiitwi zwi re mafhungoni.

#### 56) Ni khou ri mini? 118

U rera nga maidioma, u ńwala uri a amba mini ha kona u olwa tshifanyiso tsha u sumbedza zwine a amba.

## Maiwalwa a u funza

### Themo ya 2: Vhege dza 7 – 8

#### 57) U ita khiramphethe (panekuku) 120

U amba nga thinganywa, kuitele na zwishumiswa.

Tholokanyondivho nga thevhekano ya ndaela.

U psesesa ndaelo (malaeli).

U amba nga ǵvhamaipfi na theminolodzhi ye ya shumiswa.

#### 58) Ndi ńwala risipi yanga 122

Ńwalani risipi ni tshi shumisa fureme ye na newa. Dzhenisani thinganywa, kuitele na zwishumiswa.

Topolani na u talela maiti othe e a shumiswa kha risipi.

U ǵvhadzwa mamudi.

U shumisa mamudi mafhungoni.

U wana na u talela mamudi mafhungoni.

Fhedzisani mafhungo a no thoma nga mamudi.



#### 59) U laedza ndila 124

U ̄ea ḥhalutshedzo ya nzulele ya fhethu ho fhambananaho tshikoloni nga mulomo.

Olani mepe wa tshikolo tsha hanu ni sumbedze masia o fhambananaho

u thoma getheni u ya fhethu ho fhambananaho afha tshikoloni.

Khethekanyo ya maipfi. U khetekanya maipfi a bva madungo na u vhala madungo aya.

#### 60) U vhala mepe 126

U ̄ea phindulo nga mulomo na nga u tou ńwala dzi tshi phindula mbudziso dzi no kwama zwa u tou vhonwa.

U tambo mutambo wa zwifhingga, hu tshi itwa ndowendowē ya tshifhingga tsha zwino, tshi ḫaho na tsho fhiraho.

#### 61) Hune zwithu zwa vha hone 128

U vhala mepe hu tshi shumiswa mbonalo dzo fhamananaho.

U vhambedza mbonalo/kuvhonele na u phindula mbudziso dzo ̄isendekaho nga zwenezwi.

U ǵvhadzwa maitimatikedzi.

U fhedzisa mafhungo hu tshi shumiswa maitimatikedzi.

U ńwala mafhungo hu tshi shumiswa maitimatikedzi.

#### 62) U laedza ndila 130

O laedza ̄ndila nga mulomo hu tshi shumiswa fomete mbili dzo fhambananaho dza mepe.

#### 63) Wanani risipi 132

U shumisa zwifanyiso kha u wana thevhekano ya risipi.

U ńwala ndaela dza u ita tshishuwangazwanda.

#### 64) Kha ri ńwale 134

U shumisa mepe wa mihibulo kha u pulanela tshitiori.

U ńwala tshitiori tsho ̄isendekaho nga mepe wa mihibulo.





Kha ri vhale

Kha themo ya u thoma no vhala lungano lwa Mutukana we e “Phele”. Kha vhege dzino nna ri do sedza ngano dziñwe.



### Lungano ndi mini?

Tshiñori tsha lungano tshi amba nga zwivhubwa zwa manditi, zwipuka, zwimela na fhethu. Lu anetshela tshiñori tshi re na mualedza u re na pfunzo ngomu. Vhunzhi ha ngano ndi dza kalekale hahone vhunzhi hadzo, sa Mutukukana we e “tshiendatshikhali”, dzi tou vusuludza dza kale nga ndila ya musalauno, fhedzi pfunzo i nthihi. Kha ngano nnzhi, ni do wana hu na phukha dzine dza amba sa vhathu, fhethuvhupo hu no tshila hu re na mañaka na milambo.



Kha ri ambe

- Lavhelesani zwifanyiso zwi re kha siañari la seli. Ndi zwa lungano lu no amba nga mini?
- Lu na phukha dzi no amba sa vhathu?
- Lavhelesani tshifanyiso ni ambe uri fhethuvhupo ndi hufhio, hune tshiñori tsha khou bvelela hone
- Bvisani siañari li tevhelaho buguni yanu. Gerani siañari kha mitaladzi mitswuku ni li pete kha mitaladzi mitswu yo ñukhukanyiwaho uri ni ite bugu. Musi no no fhedza, vhalani tshiñori ni kha tshigwada tsha vhoiwe. Dadzani mapulo a maipfi a si na tshithu. Itani na u ñwala zwipiða zwa tshiñori zwi no khou ñahela afho kha mitaladzi i si na tshithu.



Kha ri ite nyito

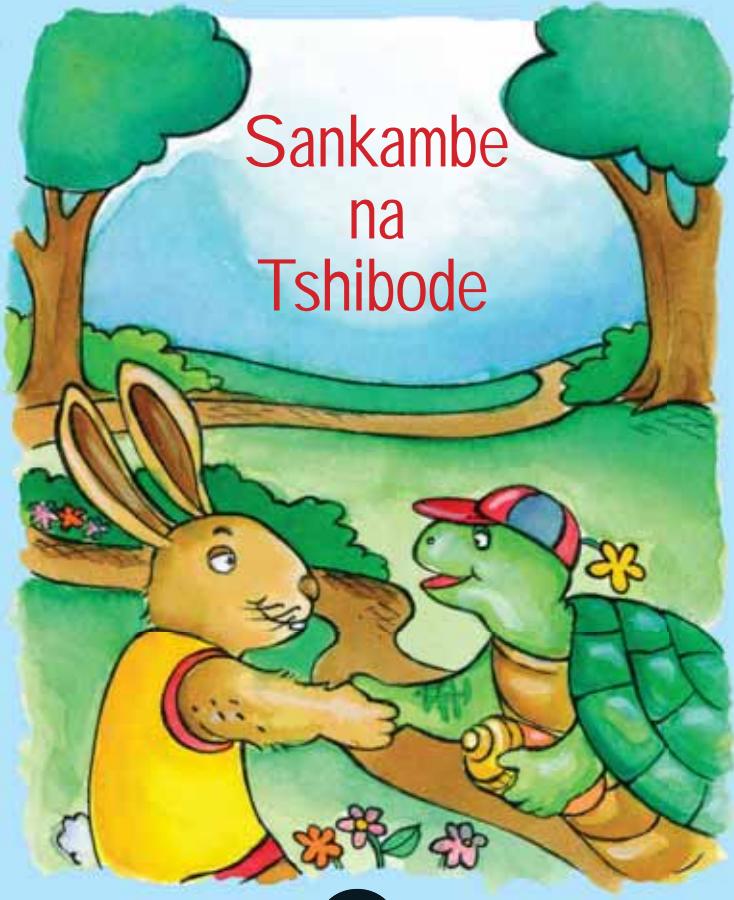
Musi no no vhala tshiñori, shumisani ñhalutshedzo iyi kha u ola mudavhi we Sankambe na tshibode vha ita mbambe khawo.

Phukha dza vhidzelela dzo takala musi tshibode tshi tshi pfuka mutalo. Dza vhudzelela nga phosho khulu ye ya pfiwa na nga dziwhe phuka dzi re ḫakani liriwewho li re dzikilomitha dzi re na tshivhalo u bva afha. Musi tshivhingwi tshi tshi ḫekedza tshibode khaphu, tsha ri:



8

## Sankambe na Tshibode



1

Liga la 1: petani kha mutalo wa zwithoma.



Sankambe tsho fhirela tshibode. Tshi dzulela u sedza murahu tshi tshi ṭoda u vhona hune tshibode tsha vha hone. Tsha sea tshibode.



5

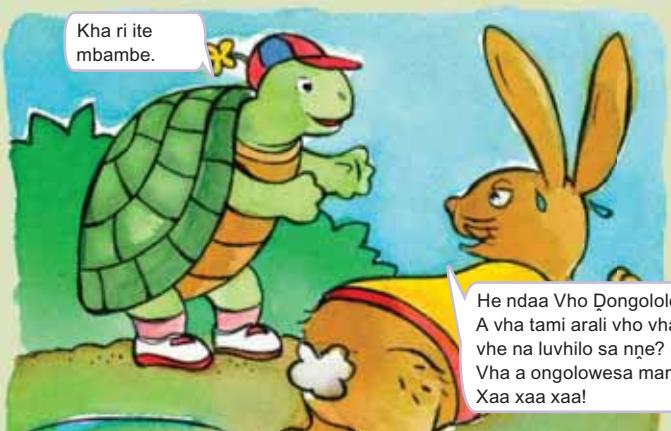
Nangoho ḫuvha la mbambe la mbo swika. Phukha dzoṭhe dza afho ḫakani dza da u tikedza Sankambe. Dza vhidzelela dzi tshi fhfhedisa dzifulaga. Dza vhudzula mavuvuzela na u imba nyimbo.

Tshivhingwi tsho vha tshi tshone mugidimisi wa mbambe. "Magona fhasi, redii, GOO!"

Kha ri ye Vho Tshibode!  
Vha songo nembelela!



4



Sankambe na tshibode vho vha vha tshi dzula dakani. Sankambe tshi tshi dihudza nga luvhilo Iwatsho. Tsho vha tshi tshi dzulela u kolela tshibode ngauri tsho vha tshi tshi tshimbila nga u ongolowa.

Sankambe tsho pfa tsho mangala nga maanda musi tshibode tshi tshi ita khaedu yauri vha ite mbambe. "Ri do gidima tsimuni, ri tshi pfuka muse wa kherotsi ra gonya asizwiла u swika kutivhani kwa masekwa," ndi tshibode tshi no ralo. Hu si kale phungo ya mbambe ya vha yo ya na daka lothe. Phakha dzothe na zwiñoni zwa i pfa phungo iyi.

2



Sankambe tshi humbula u lugisela mbambe nga u khwathisa muvhili.

3

Phukha dza pfa dzo takala vhukuma dza thoma u vhidzelela na u khuza musi dzi tshi vhona tshibode tshi tshi khou swika hu no winiwa hone, mutualoni. Dza khuza dzi tshi lidza na mavuvuzeja.

Phosho iyi ya karusa Sankambe. Tshibode zwino tsho vha tsho no vha tsinitsini na u pfuka mutualo! Sankambe tsha mbo vukuluku, tsha gidima tshi murahu ha tshibode.



7



Sankambe tsho vha tshi na lutendo Iwauri tshi do kunda hu si na khakhathi. Sankambe tsha humbula u di awetshela fhasi ha muri tshi tshi khou thetshesela muzika. Musi tshibode tshi tshi vho sendela tsini, Sankambe tsha tou kona fhedzi u kakara tsha gidimela mutualoni.

6

# Musi mbambe yo no fhera



Kha ri ንwale

Vhalani mbudziso ni kone u tangedzela ላedere ግi re tsini na phindulo yone.

Vhaanewa vhahulwane vha lungano ulu ndi vhonnyi?

- |   |                         |
|---|-------------------------|
| A | tshibode na tthisusu    |
| B | sankambe na tshibode    |
| C | tshivhingwi na tshibode |

Ndi zwifhio zwi no ታlalutshedza mvumbo ya Sankambe tshothe.

- |   |                               |
|---|-------------------------------|
| A | vhulenda na vhuhwavho         |
| B | vhutshivha na vhutsha         |
| C | u ደihudza na u nyefula vhañwe |

Fhethuvhupo ha lungano ulu ndi hufhio?

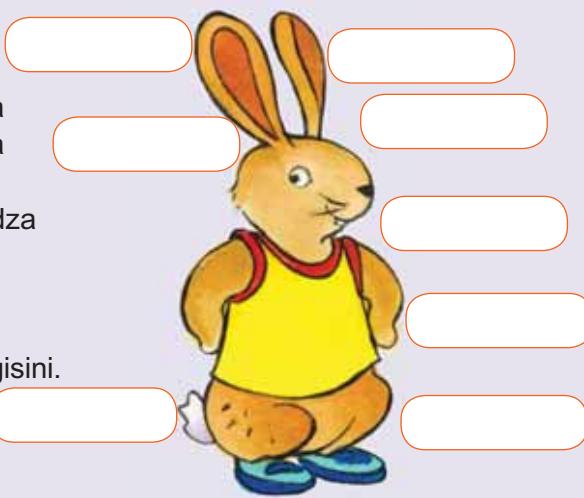
- |   |                         |
|---|-------------------------|
| A | dakani                  |
| B | zuu                     |
| C | Vhugalaphukha ha Kruger |

Pfunzo ya itshi tshiṭori ndi ifhio?

- |   |  |
|---|--|
| A | Arali wa vhidzelela vhaphalali a hu na ane a nga u thusa.          |
| B | U ita zwithu nga vhuya fhedzi u sa nyethi zwi ደisa gundo mbambeni. |
| C | Muthu u tea u fulufhedzea.   |

Ni a tenda uri tshiṭori itshi ndi lungano? Bulani uri ngani.


Elekanyani nga maṭaluli ane na nga a shumisa kha u ታlalutshedza mvumbo dza muvhudu na tshibode. A ንwaleni zwibogisini.



Shumisani maiwe a maipfi a no bva kha nyito yo fhiraho kha u ንwala phara i no khou ታlalutshedza muthihi wa vhaanewa avha vhavhili.


TEACHER: Sign

--

Date

--

## 51 U anetshela mafhungo



Nweledzani tshitori tsha Sankambe na tshibode nga mitaladzi i no swika malo.

Kha ri nwale

Tsha u thoma

## Ha tevhela

## Nga murahu

## Tsha u fhedzisela



Kharlambe

Diiteni muvhigi wa mitambo. Zwino ni tea u vhiga nga mbambe ya Sankambe na tshibode. Ni do amba zwifhio?

Vhigelani muvhigo wañu tshigwada tshanu.

Nwalani miñwe mihumbulo hafhu.

*Muvhigo wa namusi  
wa mitambo. Hu vhiga  
\_\_\_\_\_ Mbambe ya  
vhukati ha Sankambe na  
tshibode yo vha hone ngei  
Green Tree Forest namusi.*



Uditola

Ndo

Vhiga mitambo nga ndila i no pfala nahone zwi tshi teyhelea?

Vhudza vhathu mafhungomatsivhudzi o linganaho a no kwama mbambe, vhaanewana fhethuyuhupo?

Shumisa luambo lwo teaho vhana?

✓	✗

# Zwiñwe hafhu nga maiti.

Liiti jihulwane fhungoni ji pfi ndi liitilipfukeli. Maiti mapfukeli a ri vhudza zwine muthu a ita kana zwine vhathu vha no fhira muthihi vha khou ita. A shandulwa nga zwifhinga.

## Mulovha ndo tanzwa zwigedelo. Namusi ndi khou tanzwa zwigedelo.



Kha ri ñwale

Talelani nga fhasi maitimapfukeli a re mafhungoni aya. Ni bule uri a kha tshifhinga tsho fhiraho kana tshifhinga tsha zwino.

	Tshifhinga	Tshifhinga
Ndi ya vhengeleni.		U ya vhuimabisi nga milenzhe.
U ya ha dokotela.		O nwa mafhi.
Vho ya tshitèdiamu.		Vha tæla TV.
U tamba bola ya milenzhe.		Ndo namela baisigiri yanga.
Ndo nwa madì.		U a tæmba mano.

Shumisani maiti aya mafhungoni ni ambe uri amfhungo ayo a kha tshifhinga tshifhio.

u fha

o ḥuwa

o fha

ro la

u ḥuwa

tshi gidima

tsho gidima

ri la

Tshifhinga






Kha ri nwale

Ńwalani mafhungo maṭanu nga zwe na ita mafheleloni a vhege o fhiraho.

Ni tangedzele maiti oṭhe a re kha tshifhinga tsho fhiraho.


Ńwalani mafhungo maṭanu nga zwine na tama u ita nga holodei ya Nyendavhusiku.

Ni tangedzele maiti oṭhe a re kha tshifhinga tshiḍaho.


Lavhelesani u mona na kiłasi. Ńwalani mafhungo maṭanu nga zwine zwa khou bvelela zwino.

Tangedzelani maiti oṭhe a re kha tshifhinga tsha zwino.


# Maitimatikedzi



U diphina

Gidimani mbambe. Vhalani maiti a re kha thireke ya ṭada. Khonani yanu u tea u vhala maipfi a re kha thireke ya lutombo. Wanani uri hu ḋo wina nnyi. Vhudzisani uri maitimatikedzi a re na tshivhumbeo (thireke ya ṭada) o vhumbwa a tshi bva ngafhi. A no wana phindulo nnzhi o wina.

A tshivhumbeo

ṭwela u

tolou

A maitikwao

vuwa

vuwa

ṭoda u

ṭodou

vhuya

vhuya

kha u

khou

ṭwa

ṭwa

soka u

sokou

bva

bva

kona u

konou

ṭuwa

ṭwa

bva u

bvou

sala

sala

dza u

dzou

tenda

tenda

ṛo ri

de

ita u

tou

dzula

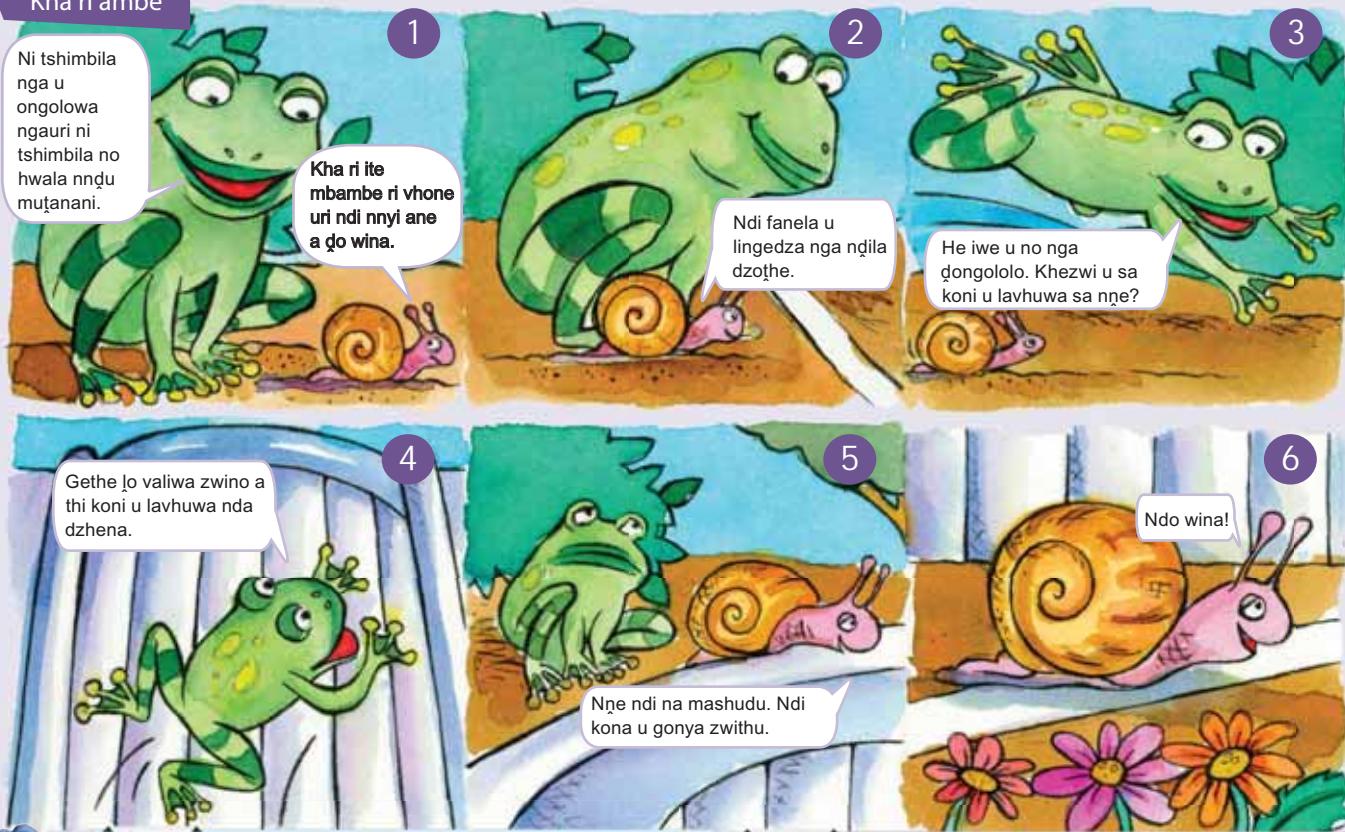
dzula





Kha ri ambe

Ambani na muñwe nga inwi nga khathuni iyi. I ri anetshela tshiṭori tshi no yelana na tshiṭori tsha Sankambe na tshibode. Lavhelesani zwifanyiso ni wane uri tshiṭori itshi tshi amba nga mini.



Kha ri ḫwale



Vhaanewa ndi vhonnyi?

Fhethuvhupo ndi hufhio?

Puloto ndi ifhio?

Tshi fhela nga ndilade?

Deithi:



Kha ri የwale

Shumisani zwifanyiso uri zwi ni thuse u የwala tshitor  
tshi no amba nga tshidula na khumba. Shumisani  
zwiñwe zwa zwiñganyi uri zwi ni thuse kha u  
tanganya phara.

### Zwiñganyi

tsha u thoma, zwenezwoha, ha  
tevhela, nga murahu, zwi sa  
athu ralo, ho no vha kale, zwa  
khunyelela, nga itsho tshifhinga.



Magumo

TEACHER: Sign  Date



Kha ri vhale

Vhalelani nthā  
zwiṭori zwaṇu  
ni tshi vhalela  
tshigwada tshaṇu.  
Zwiṭori izwo  
zwi a fana? Zwi  
fhambana nga  
mini?



Kha ri ite nyito



Kha ri ḥwale

Vhalani tshitorī tshaṇu ni ite mutevhe wa maiti oṭhe e na a shumisa. Tangedzelani  
maiti ane a vha kha tshifhinga tsho fhiraho.



Itani ḥitambwa ni  
kha tshigwada  
tshaṇu. Hu tea u  
vha na khumba,  
tshidula na  
muanetsheli wa  
tshitorī.






Kha ri ambe

Diiteni muvhigi wa mitambo zwino ni tea u vhiga nga mbambe ya tshidula na khumba.  
Ni ḥo amba zwifhio?

Vhigelani muvhigo waṇu tshigwada tshaṇu.

ᬁnalani minwe mihibulo hafhu.

Muvhigo wa ḥamusi  
wa mitambo. Hu vhiga  
\_\_\_\_\_ . Mbambe  
ya vhukati ha tshidula na  
khumba yo vha hone ngei  
Green Tree Forest ḥamusi.



### U ditola

Ndo	✓	✗
Vhiga mitambo nga ndila i no pfala nahone zwi tshi tevhelea?		
Vhudza vhathu mafhungomatsivhudzi o linganaho a no kwama mbambe, vhaanewa na fhethuvhupo?		
Shumisa luambo lwo teaho vhana?		

# Maniwe maiti hafhu

Mutevhe wa maiti a tshipentshela a no pfi stetivi (mabulanzulele) khoyu. Maiti aya ndi a no **fana na, tou nga, yelana, fana na, divha, kona na** talukanya. Ri a shumisa kha u amba nga nzulele nthani ha nyito.

**Tsumbo:** **Ndi a talukanya u nwala tshitiori** (talukanya ndi liiti ja stetivi ji no khou sumbedza nzulele ngeno nwala li liiti li no khou sumbedza nyito).



Kha ri nwale

Nangani nyito yo teaho qefhingo wa fhungo linwe na linwe i tshi bva zwitangeni. Ni kone u i nwala kha mavhaka.

Nne \_\_\_\_\_ (ndi a tenda/tshi a tenda) uri tshiñwahaya yashu yo dalesa.

Uyu \_\_\_\_\_ (u tendelana/vha tendelana) na nne.

I nga \_\_\_\_\_ (i do na/yo na) matshelo.

Avha \_\_\_\_\_ vha nga (vho xela/zwo xela).

Khezwi inwi \_\_\_\_\_ (ni sa kholwi/vha sa kholwi) zwe na pfa?

Iwe \_\_\_\_\_ (u a kholwa/tshi a kholwa) zwe wa pfa.

Bugu iyi \_\_\_\_\_ (i bva/tshi bva) ha mmame.

Bugu idzi \_\_\_\_\_ (dzo rengwa /dzi do rengwa) mbamulovha.

Namusi tshone \_\_\_\_\_ (tshi edela/tsho edela) ntha ha sofa.

Lufhangha \_\_\_\_\_ (lu tshea/li tshea) nga hothe.

Khumba \_\_\_\_\_ (tshi ja/i ja) mařari.

Riñe \_\_\_\_\_ (ri pfana/zwi pfana) na mutsho u no dudela.

Vho \_\_\_\_\_ (soka u litsha/sokou litsha) u vhuya.

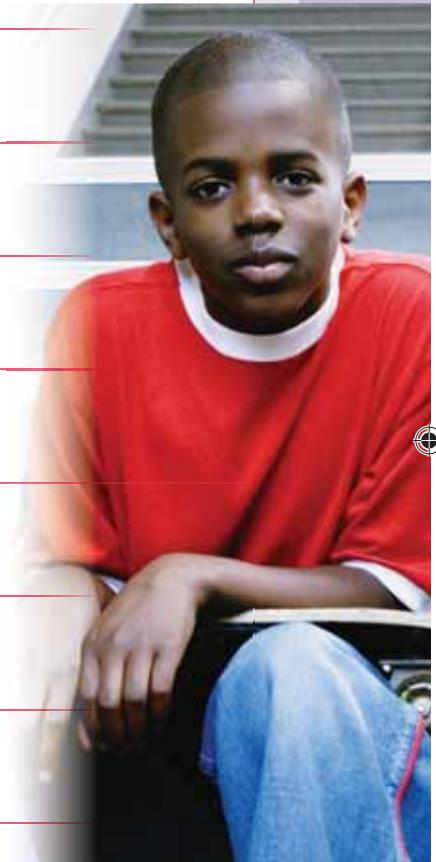
Zwimange \_\_\_\_\_ (zwi khou qanzwa/kha u qanzwa) mafhi.

Ni ri inwi \_\_\_\_\_ (no renga/dzo renga) bugu nngana?

Mulovha rothe \_\_\_\_\_ (ri fhira/ro fhira) nga jaiburari.

Bugu idzi \_\_\_\_\_ (dzo rengwa /dzi do rengwa) mbamatshelo.

Na namusi tshikolo \_\_\_\_\_ (tshi do dzhena/ku do dzhena) nga tshifhinga.



Zwino divhumbeleni mafhingo ni tshi shumisa maiti a tevhelaho.

tama	
tea	
łanganedza	
elelwa	
nukhedza	
thetshela	



Vhalani mafhongo aya ni na khonani yanu.

Talelani ȝefhongo nga muvhala mutswuku. Nefhongo ndi muthu kana tshithu tshi no khou ita nyito.

Talelani ȝiiti nga muvhala wa lutombo. ȝiiti ndi ipfi ȝa nyito.

Talelani tshiiitwa nga muvhala mudala. Ili ipfi ȝi ri vhudza uri nyito i kwama nnyi kana mini.

O nwa tie yawe.



Wanani ni talele nga fhasi maiti a re mafhungoni aya. Ni kone u tangedzela tshiiitwa.

Tshimange tsho pandamedza mbevha.

Ann u takalela Ntakadzeni.

Vhoguga vho fhisa zwiliwa.

Mutukana o pwasha fasitere.

Musidzana u leledisa khaithi.

Ro baka khekhe.



Mañwe maiti ha ambi arali a si na zwiitwa mafhungoni.  
Ri a vhidza uri ndi maiti a no shuma na zwiitwa.

Musidzana o pwasha fasitere.

Ndi ȝadza ngilasi yanga.

U a ȝamba khofheni.

Mandu o dzumba dayari yawe.

Tshivhingwi tsha thoma mbambe.

Ann o nwala imeili.

Zwino lavhelesani mafhongo aya. Talelani ȝefhongo na ȝiiti. Mafhongo a tevheleho ha na zwiitwa.

Maiti a si na zwiitwa a a kona u shuma mafhungoni a no amba.



U a vhala.

Mmbwa i a edela.

Ri a ȝa.

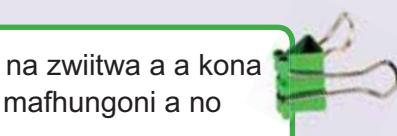
Vha a shuma.

U a lila.

Vha a gidima.

Tshimange tshi a hona.

Gungwa ȝo ȝupela.



Deithi:



Kha ri ḥwale

Zwino wanani ni talele nga fhasi maiti a re kha phara iyi.

Ndo vha ndo tama u imba khontsatini fhedzi nda vho ya ha dokotela.

Thekhisi a yo ngo swika nda vho tou tshimbila. Dokotela o themendela uri ndi le miroho minzhi. Ndi do i lima ngadeni yanga.



Kha ri ḥwale

Nwalani kha dayari yanu ni tshi amba nga zwe na ita mafheleloni a vhege o fhiraho. Musi no no fhedza, talelani ղefhungo nga muvhala mutswuku, liti nga muvhala wa lutombo na tshiipta nga muvhala mudala.



TEACHER: Sign \_\_\_\_\_ Date \_\_\_\_\_



Kha ri ambe

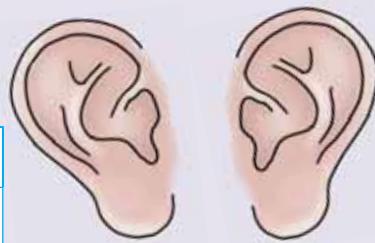
Ambani na tshigwada tshanu nga thalutshedzo dza vhukuma dza maidioma a re na mivhala. Ni kone u ñwala uri ni vhona u nga maidioma aya a amba mini.



Kha ri ñwale

Mandu ha na n̄devhe. Ndi ngazwo o dzhena khakhathini.

Maidioma ndi kuambele kune kwa amba zwithu zwi no fhambana na zwa nga misi. Ri a shumisa lunzhilunzhi musi ri tshi khou amba.



Nngwe yo dzhena n̄duni. Zwino mme anga vha tea u ḥoda mushumo.



Vha la vha fha la vho ja ḥoho ya khanga. Hupfi vho no pfulutshela Thohoyandou zwino.



Ni vhee bugu dza vhoiwe zwavhuđi. Hu na vhathu vha re na gunwe kułasini yashu.



Ndo vha ndo sia bugu ya tshurwahaya tshikoloni. Nda tou vhamba maano uri ndi kone u ita mushumo wanga.



Thimu yashu ya netibolo yo ri u wina ra takala na zwikunwe.



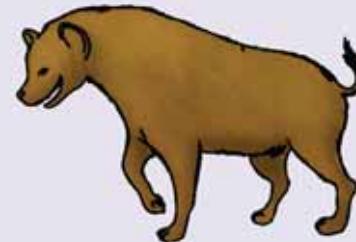
Deithi:

Ntakadzeni vhathu vha a mu funa. A si muthu a no isa mbilu kule.



Musi tshikolo tsha Maruđe tshi tshi kora tshikoro tsha vhuvhili.  
Ro mbo đi zwi đivha uri lwatsi lwo vundea.

Hu na vhathu vha no pfana na u gembuļa. Vha tshi vhona u nga vha  
nga vha na mashudu a phele.



Thesite ya mbalo yo vha i sa kondi. Yo vha i dzhia wo lala.

Kha ri ite nyito

Nangani įidioma įithihi kha a re kha siačari įli ni ole tshifanyiso tsha zwine maipfi  
a nga a khou amba zwone.

TEACHER: Sign  Date

Vhalani risipi ni fhindule mbudziso:



Kha ri vhale



Kha ri ñwale

## Risipi ya khiramphethe (panekuku)

Zwishumiswa (thinganywa)

Zwilebula zwičuku zwa 4 zwa bočoro

Zwilebula zwičuku zwa 2 zwa luvhanda lwa u baka

Khaphu ya fučauru ya 1

Makumba a 2

Lebula khulwane dza 3 dza swigiri

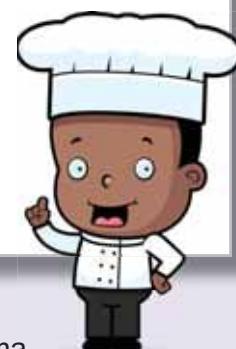
Khaphu ya 1 ya mafhi

Mučo wa u tou ḥučedza

½ ya kulebula kučuku kwa vanila

Kuitele

1. Ḥokisan bočoro kha mulilo u sa fhisesi.
2. Ḥanganyisani thinganywa dzo omaho kha bawele khulwane ya u Ḥanganyisela.
3. Ḥanganyisani thinganywa dzo ḥukalaho hu tshi katelwa na bočoro kha bawele Ḥukhu.
4. Shelani thinganywa dzo ḥukalaho baweleni ya dzo omaho ni rithe lwa minete muthihi.
5. Kapulelani gwindi panini i no khou fhisa, nga lebula.
6. Musi hu tshi pupuma mapulo nga nčha, rembulusani dzikhiramphelethe.
7. Musi vhurumbu vhuvhili haho ho no vha na muvhala wa buraunu ya musuku avhelani vhathu no shela sirapu.



Vhalani risipi nga vhuronwane ni kone u fhindula mbudziso dzi no i kwama.

Thinganywa dzo omaho ndi dzifhio? Dzi ñwaleni.


Deithi:

Thinganywa dzo ɲukalaho ndi dzifhio? Dzi ńwaleni.


Panekuku dzi avhelwa vhathe nga ndilade?


Mulilo u re fhasi zwi amba mini?

--

U rembulusa zwi amba mini?

--

Buraunu ya musuku ndi mini?

--

U totela muño zwi amba mini?

--

Gwindi ndi mini?

--

Ni tea u ita mini musi no no shela thinganywa dzo ɲukalaho ngomu baweleni?

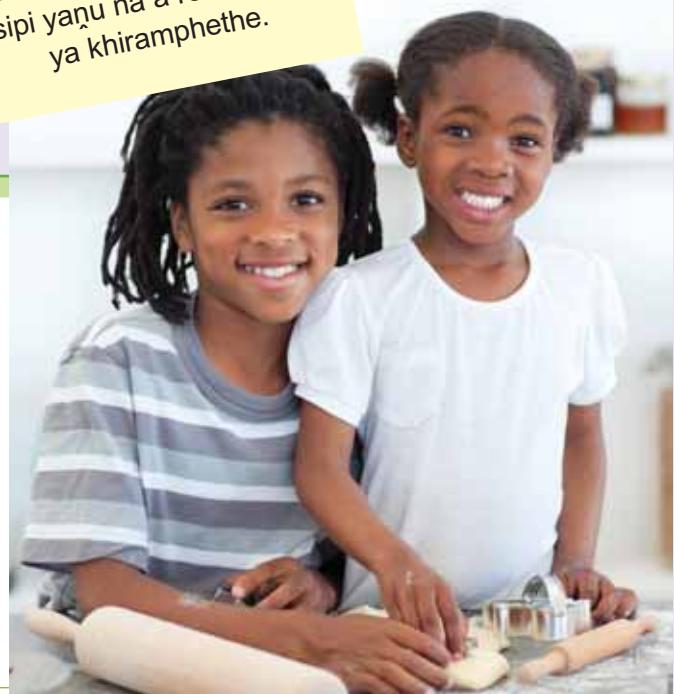

TEACHER: Sign \_\_\_\_\_ Date \_\_\_\_\_



Kha ri ńwale

Zwino ńwalani risipi ine na i funesa.

Talelani maiti o̥the a re kha  
risipi yanu na a re kha risipi  
ya khiramphethe.



Risipi ya \_\_\_\_\_

Thinganywa


Kuitele


Zwishumiswa zwi no Ńodea




Kha ri ambe

- Talutshedzani tshigwada tshańu risipi iyi nga u tevhekana hone.
- No shumisa maipfi a **khonadzeo** na a **ndaela** lungana?
- Maipfi o raliho a pfi ndi mamudi.

li      nga

tea      fanela

mutshila-ni kha maiti

Lavhelesani maipfi a re mamudi.

Maipfi aya a ni vhudza mini?

Ri shumisa **nga** kha u sumbedza vhukoni, khonadzeo **kha**  
na kha u humbela thendelo.

Ri shumisa **tea**, **fanela** na **mutshila-ni kha maiti** kha u  
sumbedza ndaela.



Deithi:



Kha ri ንwale

Wanani ni talele mamudi a re mafhungoni aya.  
Ro dzula ro ni itela ja u thoma.

Ni tea u ደንብ na zwiambaro zwa u bambela uri ni bambele.

Bisi i nga kha ግብ takuwa tshikoloni nga 09:00.

Ni fanela u ደንብ na mbuvha yanu.

Ni tea u ita tshuñwahaya yanu ደህንna ደህንwe.

Ndi nga kha ግብ tamba bola matshelo.

A no ngo fanela u daha.

Ndi nga si tambe ንamusi. Ndi tea u vhalela thesite.

Ndi nga ታవհայ u ya tshikoloni ንamusi?

Shelani fulauru baweleni.

Lalani no muma mulomo.



Kha ri ንwale

Zwino fhedzisani mafhungo aya.

Ni songo

Ndi tea

Ni fanela

Vheyani

Ndi nga khadi





Kha ri ite nyito

Nwana muswa o thoma tshikoloni tsha hanu ñamusi. Mu thuseni uri a talukanye nzulele ya afha tshikoloni.



Kha ri ite nyito

Vhalani kutshimbilele nga vhuronwane. Ni kone u tshimbila ni tshi ya fhethu ho fhambananaho hu re kha pulane ya tshikolo. Musi no no wana afho fhethu, ñwalani madzina aho kha mepe.

Kilasi ya Gireidi ya 4	Ndi kiłasi ya u thoma kha tsha u ja.
Ofisi ya thohoyatshikolo	Musi vha tshi ya hone vha khonela kha tsha monde. Ndi lufhera lwa vhuvhili kha tsha u ja.
Thoilethe	Musi a tshi tou dzhena nga gethe u fanelu u khonela kha tsha monde. U do dzi wana kha lufhera lwa vhuña kha tsha u ja.
Mudavhi wa u tambela	Musi a tshi tou dzhena u fanelu u khonela kha tsha monde a dzhena nga vothi ji re kha tsha u ja.

Deithi:



Zwino olani mepe wa tshikolo tsha hanu.

U diphina



Kha ri nwale

Nwalani nga kutshimbilele kwa u bva getheni ja tshikolo ni tshi ya kilasini.



## Khethekanyo ya maipfi



Kha ri nwale



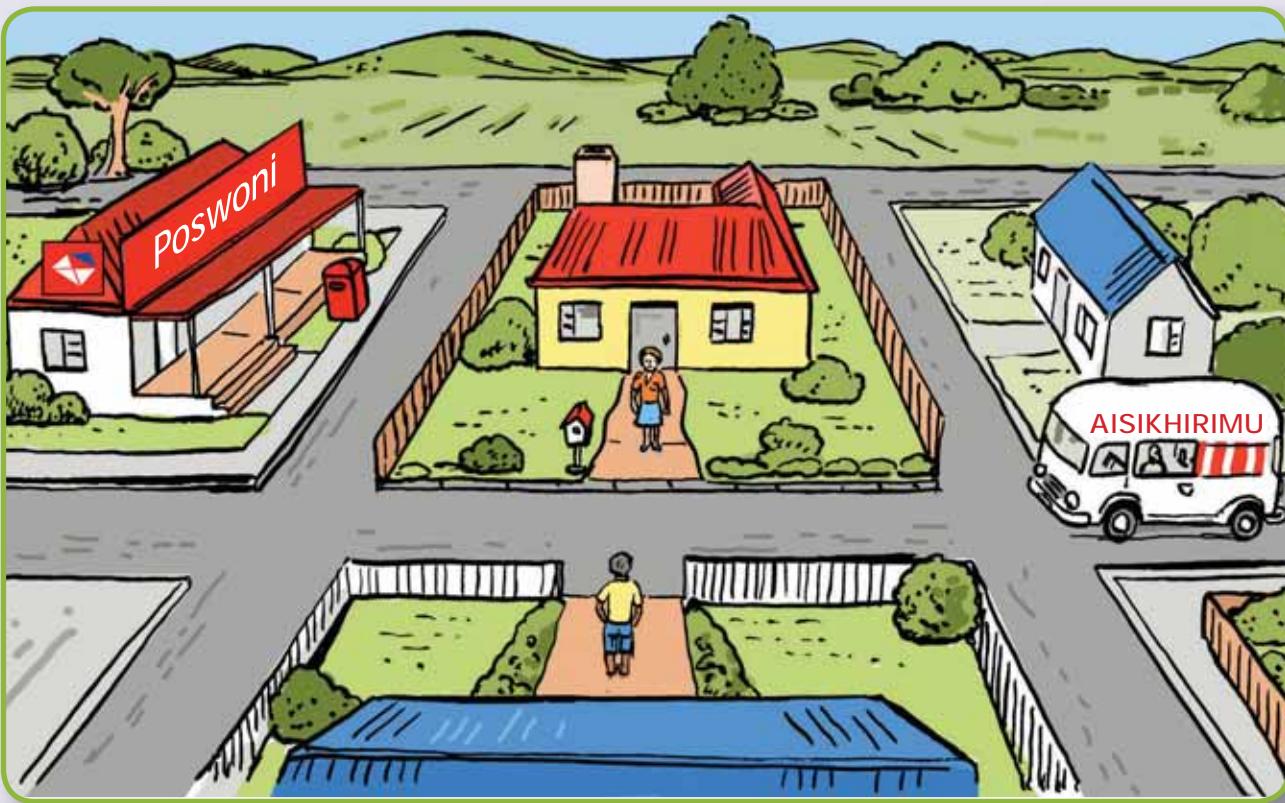
Padulani maipfi aya a bve madungo. Ni nwale tshivhalo tsha madungo a re kha ipfi afho tshibogisini. Musi no no fhedza, shumisani maipfi aya kha u vhumba mafhungo. A nwalenai kha bugu yanu ya ndowedzo.

Zwi qivheni  
uri maipfi a u  
fhedzisela ndi  
mitshila.

mu/di/ni	3	gumofulu	<input type="text"/>	rahana	<input type="text"/>	mbilwana	<input type="text"/>
thavhani	<input type="text"/>	thanganyelo	<input type="text"/>	shululela	<input type="text"/>	ndoukadzi	<input type="text"/>
rengela	<input type="text"/>	thusana	<input type="text"/>	humisa	<input type="text"/>	kwashekana	<input type="text"/>
shumisa	<input type="text"/>	ndoulume	<input type="text"/>	khulukadzi	<input type="text"/>	mbudzana	<input type="text"/>
vhalela	<input type="text"/>	hamela	<input type="text"/>	gukulume	<input type="text"/>	dakalofulu	<input type="text"/>

TEACHER: Sign  Date

## Hune Jabu na Thivhu vha dzula hone



Lavhelesani tshifanyiso ni kone u nwala maipfi a no khou tħabela.

Kha ri nwale

1. Thivhu u dzula nđuni i re na mutumbu wa ḥada na ḥanga
2. Arali Thivhu a nga khonela kha tsha monde a nga kona u swika veneni ya
3. Jabu u dzula nđuni i re na ḥanga ya  O ima o sedza Thivhu.
4. Arali Jabu u nga khonela kha tsha monde tshanu. A dovha a khonela kha tsha   
A nga renga zwittemmbe heneffo
5. Musi Thivhu a tshi ḥoda u renga zwittemmbe, u khonela kha tsha  getheni ja  
hawé ngauri  i kha tshanda tshawe tsha u ja.



## Mutambo wa tshifhinga – ndi nnyi ane a do wina.

- Kungulusani daisi.
- Tshimbidzani fulaga.
- Shumisani zwibulatshifhinga zwi re kha makumba matshena kha u vhumba fhungo.
- A no fhedza u thoma ndi ene muwini.



Thomani mafhuno  
a 18 – 26 nga  
**Nga vhuya madekwana**  
ano ndi do ...

**Thomani mafhuno  
a 9 – 17 nga  
Mulovha ndo ...**

Shandulani  
zwivhumbeo zwa maiti  
o talelwaho nga fhasi.

**MATHOMO**

Thomani mafhuno a  
1 – 8 nga Mugivhela u  
daho ndi do ...

**MAGUMO**

**Thomani  
mafhungo a  
27 – 34 nga  
Zwino ndi khou**  
...



Kha ri ambe

- Arali na nga ima kha tshidulo kiłasini yanu na sedza fhasi, ni vhona mini?
- Arali na nga ima murahu ha kiłasi na sedza kiłasi yanu, ni vhona mini?
- Arali na nga ima phanda ha kiłasi na sedza kiłasi yanu, ni vhona mini?
- Edzisani.



Kha ri ñwale

Itani mutevhe  
wa zwithu  
zwa fumimbili  
zwi re kiłasini i re kha  
tshifanyiso 1.

Itani thiki khazwo  
arali zwi tshi  
wanalavho na  
kha tshifanyiso 2




Kha ri ñwale

Lavhelesani nyolo idzi ni fhindule zwi  
tevhelaho.



Tshifanyiso 1: Mbonalo ya kiłasi ya nga murahu



Tshifanyiso 2: Mbonalo ya kiłasi ya pulane

Tshifanyiso 1

Tshifanyiso 2

Muoli o vha o ima ngafhi musi a tshi ola tshifanyiso itshi?	Nga murahu kana nga nt̄ha	Nga murahu kana nga nt̄ha
Afha kiłasini hu dzula vhana vhangan?		
Ndi mini tshi re tsini na fasitere?		
Hu na mafasitere mangana kiłasini?		
Hu na shelefu nngana kha shelefu ya dzibugu?		



Kha ri የwale

Kha themo iyi no funzwa maiti manzhi vhukuma. Nangani ni የwale ሥitilikidzi (ṣiti ሥ thikho) እ re ሁone fhungoni ሥinwe na ሥinwe. Ni wane ni talele nga fhasi ሥitilianzeli (ihulwane/እ no wanalesa).

vha	1.	Ro _____ ri tshi tamba netibolo.
vhuya	2.	Ha ngo _____ a shumisa khomphiyutha.
ṭwa	3.	U _____ o edela.
ṭuwa	4.	Tshikolo tshi do _____ tshi tshi bva zwenezwino.
tshi	5.	Ndi _____ vhala bugu ndi a takala.
athu	6.	Ha _____ vhala bugu a takala.
sokou	7.	O vha a tshi khou _____ ambaamba kha founu.
tou	8.	Ni _____ vhuya na tshuñwahaya hayani.
ṭodou	9.	U _____ dzhena tshikolo yunivesithi o no phasa.
konou	10.	A _____ shuma sa muinzhiniara wa bvumo.
kha ደ	11.	U _____ fhedzisa tshuñwahaya yawe.
bva u	12.	U kha ደ _____ fhedzisa tshuñwahaya yawe.

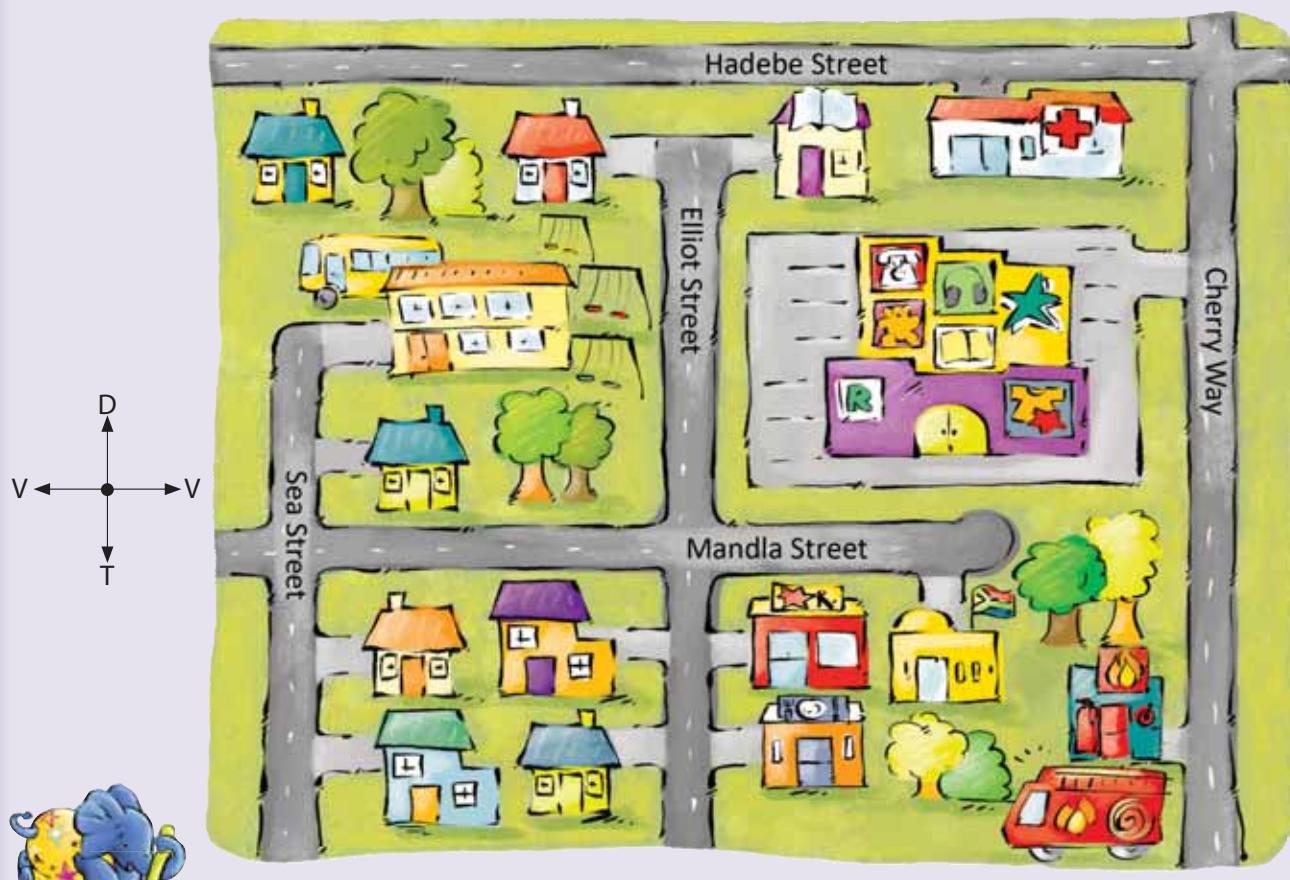
Maiti a thikho ndi  
mathusi

A thusa maitimaanzeli  
kha u ታphudza  
zwine a amba.  
A anzela u rangela  
maitimaanzeli  
mafhungoni.



1 vha, 2 vhuya, 3 ታwa, 4 ታuwa,  
5 tshi, 6 athu, 7 sokou u, 8 tou,  
9 ታdou, 10 konou, 11 kha ደ,  
12 bva u

Zwino nangani ipfi ሥithihi kha tshiñwe na tshiñwe tsha zwibogisi zwi re na mivhala ni vhumbe mafhungo aṇu inwi muṇe.

Kha ri ñwale

Tangedzelani ipfi lone.

Tshiṭaraṭa tsha Hadebe tshi **devhula/tshipembe** ha Tshiṭaraṭa tsha Mandla.

Tshikolo tshi **devhula/tshipembe** ha Tshiṭaraṭa tsha Mandla.

Sibadela tshi **devhula/tshipembe** ha Tshiṭaraṭa tsha Hadebe.

Zwino ñwalani phindulo yone.

Sibadela tshi kha tshiṭaraṭa tshifhio?

Phakha i kha tshiṭaraṭa tshifhio?

Tshiṭishi tsha zwidzimamulilo tshi kha tshiṭaraṭa tshifhio?

Ñwalani mafhungo mararu nga hune zwithu zwa vha hone kha mepe uyu.

Deithi:



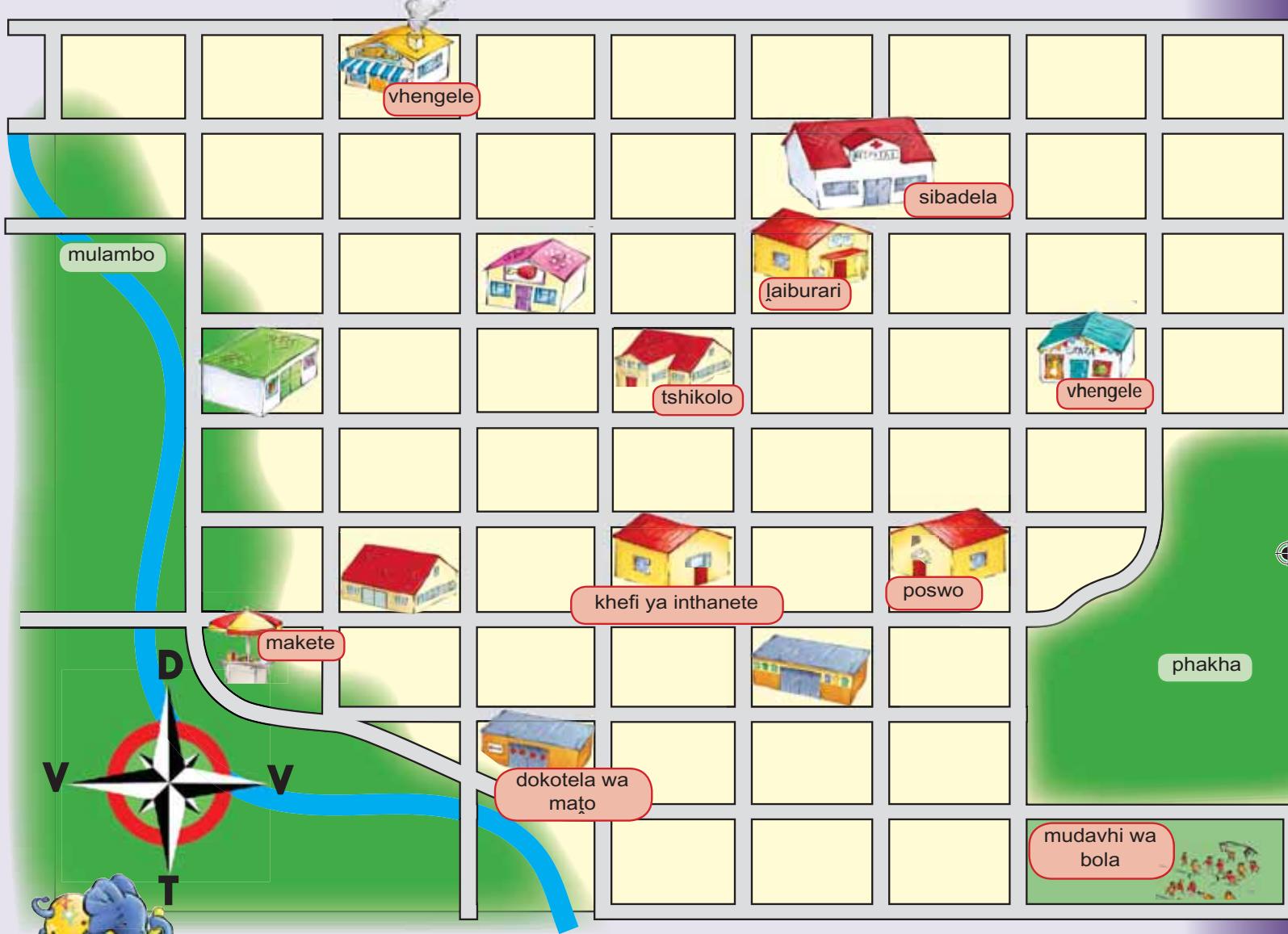
Kha ri ambe

Zwino lavhelesani mepe u re kha siaṭari ili.  
Laedzani khonani yanu ndila dza u ya fhethu ho  
fhambananaho. Tshifhinga tshoṭhe ni mu laedze  
u thoma tshikoloni.

Tsumbo:

Mbudziso: Ndi khou ya fhethu hu re bułoko  
nña thungo ya tshipembe na bułoko nthihi  
thungo ya vhukovhela Ndi khou ya ngafhi?

Phindulo: Ha dokotela wa maṇo



Kha ri nwale

Vhalani kutshimbilele ku tevhelaho. Nwalani fhethu hune uyu muthu a khou ya hone kha  
kholomo i re kha tsha u ḥa. Shumisani mepe wonoyo muthihi.

Ndi khou ya fhethu hu re bułoko mbili thungo ya vhubvađuvha na bułoko mbili thungo ya tshipembe.	Poswoni
Ndi khou ya fhethu hu re bułoko tharu thungo ya tshipembe na bułoko tharu thungo ya vhukovhela.	
Ndi khou ya fhethu hu re bułoko tharu thungo ya vhubvađuvha.	
Ndi khou ya fhethu hu re bułoko tharu thungo ya devhula na bułoko mbili thungo ya vhukovhela.	
Ndi khou ya fhethu hu re bułoko mbili thungo ya devhula na bułoko nthihi thungo ya vhubvađuvha.	
Ndi khou ya fhethu hu re bułoko mbili thungo ya tshipembe.	

TEACHER: Sign

Date

63

# Wanani risipi

Themo ya 2 – Vhege dza 7–8



Kha ri ite nyito

Nomborani zwifanyiso izwi zwi tshi tevhekana nga ngona ya kuitelwe kwa sangwetshi.



Kha ri ñwale

Zwino ñwalani risipi ndi tshi sumbedza thinganywa dzine na tea u vha nadzo.



## U ITA SANGWETSHI YA BOTORO YA NDUHU NA MIOMVA

### Thinganywa


Shumisani zwifanyiso zwe na nombora kha u ñwala kuitele kwa sangwetshi ku tshi tevhekana nga ngona.

### Kuitele

1

2

3

4

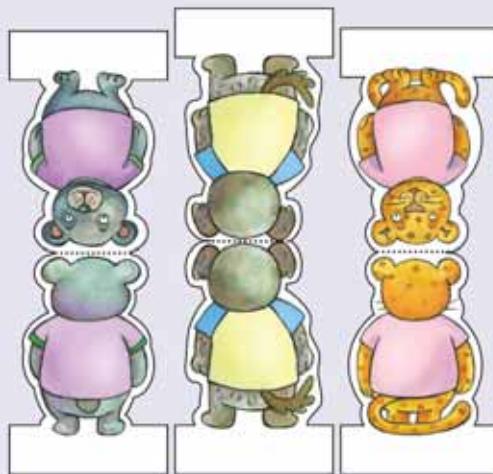
5

# Itani thoyi ya penisela



Kha ri ite nyito

- 1** Gerani thoyi dza penisela kha masiañari a zwigeriwa a re murahu ha bugu.
- 2** Gerani thoyi ya penisela kha mitaladzi midenya i re nga nna.
- 3** Petani ni tshi tevhedza mitalo yo thukukanyiwaho.
- 4** Petululani thoyi ya penisela ni dodze guluu.
- 5** Imani guluu i ome.
- 6** Dzhiani penisela. Pombani lubammbiri lutshena lwa nga fhasi lwa thoyi ya penisela ni tshi monisa kha penisela nga nha, 1 cm u bva kha thoho ya penisela.
- 7** I fareni no khwañhiswa ni pombe nga theiphi.



## U qitola

Ndi a kona

u vhala mañwalwa a mafhungomatsivhudzi, tsumbo, tshati ya mutsho.u ruwala mañwalwa a mafhungomatsivhudzi.u anetshela mafhungomatsivhudzi a no bva tshitorini.u ruwala tshitor.u ruwala thalutshedzo ya mubvumbedzwa.

u vhala na u pfectesa mulaedza wa lungano.

u ruwala lungano.u shumisa mañluli.

u vhambedza zwithu sa tshihulwane, tshihulwanesa, tshihulwanesesa.

u shumisa masalamuñe (ene kana tshone).u shumisa masala a vhuñe (tshañu na tshanga).

u shumisa masalamasumbi (izwi na izwo).

u topola nefhungo na tshiiwa mafhungoni.

u shumisa liiti li re lone li no yelana na nefhungo.

u nea vhusunzi ha zwithu hu re hone.

u nea mafhambanyi a maipfi.

u shumisa tshifhinga tsho fhiraho.

u shumisa tshifhinga tshi daho.

u shumisa tshifhinga tsha zwino.

u topola tshaka dzo fhambananaho dza maiti, maitimaanzeli, maitimapfukeli, maiti a sa pfukeli.

u nea maitimatikedzi na a si matikedzi.

u topola maiti a stetivi (mabulanzulele).

u shumisa maitimapfukeli na a si mapfukeli nga ndila yone.

u shumisa maiti a thikho nga ndila yone.

padulani maipfi a bve madungo.



Kha ri ambe

Ambani wa khonani yanu nga tshitiori tshine na do ñwala. Ni ñwale mihumbulo yanu kha mepe wa mihumbulo.



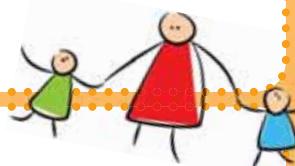
Diiteleni bugu yanu. Gerani siañari li tevhelaho ni ite bugu. Gerani kha mitaladzi yo þukhukanyiwaho. Petani siañari kha mitalo. Ñwalani dzina la bugu kha khavara. Ñwalani dzina lañu nga fhasi ha dzina la bugu ngauri ndi inwi muñwali wa tshitiori. Olani tshifanyiso kha khavara. Zwino ñwalani tshitiori tshañu buguni.

## KHAVARA YA NGA MURAHU



## MALUGANA NA MUÑWALI

Nwalani dzina ḥanu



Miñwaha yanu

Hune na dzula hone

8

## KHAVARA

Olani tshifanyiso hafha.



Liga la 2: petani kha mutalo wa zwithoma

Nwalani dzina ḥa bugu hafha.

Nwalani dzina ḥanu hafha (Ndi inwi muñwali).

1

Liga la 4: gerani kha mutalo nga murahu ha musi no sitepulara bugu yanu.

Liga la 1: petani kha mutalo wa zwithoma.

5

4

Isan phanda na tshifotri tsahanu hafha.

Nwalani mutumbu wa tshifotri hafha.



Olani tshifanyiso hafha.

Olani tshifanyiso hafha.

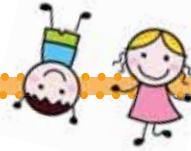
Olani tshifanyiso hafha.



Olani tshifanyiso hafha.

Thomani u የውላ ተከተሪ ተሻኑ ካወጣ ሆኖ ይቻል.

Fhedzisani ተከተሪ ተሻኑ.



2

7

3

9

Iseñi phandä na ተከተሪ ተሻኑ ይቻል.

Nwälani ur ሁ ንዑስ መግለጫ እንደ ይቻል.



Olani tshifanyiso hafha.

Olani tshifanyiso hafha.

# Dikishinari yanga



A  
a

Handwriting practice lines for uppercase A and lowercase a.

Handwriting practice lines for uppercase A and lowercase a.

Handwriting practice lines for uppercase B and lowercase b.

Handwriting practice lines for uppercase B and lowercase b.

Handwriting practice lines for uppercase C and lowercase c.

Handwriting practice lines for uppercase C and lowercase c.

Handwriting practice lines for uppercase D and lowercase d.

Handwriting practice lines for uppercase D and lowercase d.

## Dikishinari yanga



E  
e



F  
f



G  
g



H  
h

# Dikishinari yanga



I  
i

j  
j

J  
j

K  
k

K  
k

K  
k

L  
l

L  
l

Handwriting practice lines for the letters I and i.

Handwriting practice lines for the letters J and j.

Handwriting practice lines for the letters K and k.

Handwriting practice lines for the letters K and k.

Handwriting practice lines for the letters L and l.

Handwriting practice lines for the letters L and l.

Handwriting practice lines for the letters L and l.

Handwriting practice lines for the letters L and l.

# Dikishinari yanga



M  
m



N  
n



O  
o



P  
p

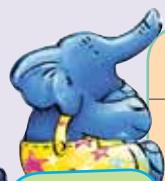
Handwriting practice lines for the letter M.

Handwriting practice lines for the letter N.

Handwriting practice lines for the letter O.

Handwriting practice lines for the letter P.

# Dikishinari yanga



Q  
q




R  
r




S  
s




T  
t


# Dikishinari yanga



U  
u



V  
v



W  
w



X  
x

Y  
y

Z  
z